

'n Meanschen-leaven is nich völ...

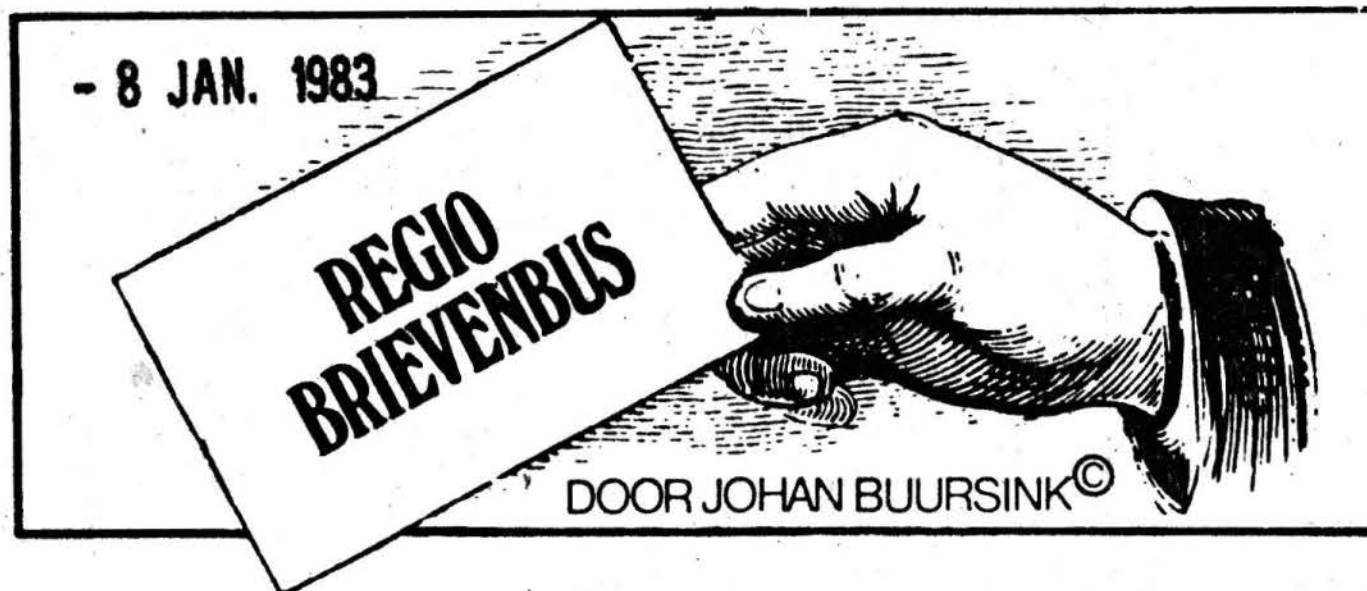
De vrouw noa ber... en ik alléen nog wakker...
 Nouw reiz' ik op mien'n stool, de beuke bie de haand,
 En wel doar dech: „den döl dat is nen oalen staker...”
 Verdöt zich wà: 'k blief bie de tied met mien verstaand!
 Biej 'n jongn Bols wordt reurig mien gedachten:
 „Wat vlög de tied”, en: „'n meanschenleaven is nich völ!”
 Woar bleef den glaans van vrogere geslachten?
 Wel krig in 't nieuwe joar de kläppe van de möl? Et cetera,

(St. Sylvester 1982)

Daar had een goede vriend mij enigszins teatraal een achttal aanvangsregels gedeklaméerd van het populair geworden gedicht - onder de banierdragers van het steigerende fictief - „Twentse” ros - dat door Mr. G.J. ter Kuile Sr. vervaardigd werd - blijkens onderschrift - op „St. Sylvester” 1922. n...: „Wèl...!”, dacht ik, „dat vraagt na zestig jaren toch wel om een navolgertje in de geest van déze tijd...” - Met mijn ekskuus overigens dat ik de Bokma niet koud had staan maar met de jonge Bols beter de kadans kon opvangen.

Bij de boeken, die ik inderdaad bij de hand had in m'n luie stoel, waren er ook van een nagenoeg vergeten man, die even bekwaam als nuchter en gepast-satirisch allerlei artikelen en gedichten schreef en bundelde die de geest ademden van „la belle époque”, de glansrijke periode rond de eeuwwisseling. Ik bedoel de dominee-dichter-folklorist-moralist Dr. E. Laurillard, die leefde van 1830 tot het jaar mijner geboorte 1908. Een wat vreemde naam, maar spreek die maar ongeveer uit als Laurie(r)jäär. In mijn schooljaren genoot ik van zijn fijne gedichten in het beschaafd-humoristische genre. Later vond ik in zijn boeken heel wat stof om mijn kennis van taal- en volksgebruiken te verrijken. En zo had ik op deze oudejaarsavond mijn plezier aan deze lektuur en omdat ik genoeg geduld kan opbrengen om de ouderwetse langdradigheden van een interessante auteur te slikken heb ik er wel weer wat van opgestoken. Je kunt toch ook niet altijd je gedachten laten verstijven met afgedankte wijsheden, zoals een oud familielid van mij die al sedert zijn jongelingsjaren

83.1

al die tijd met een benijdenswaardige blijmoedigheid onveranderd debiteert. Bijvoorbeeld: „Wat vlög de tied...!”, en, met een al even verrassende berusting: „'n Meanschenleaven is nich völ...!” - En alsof hij dan toch eindelijk zichzelf betrapt op deze voosheid in zijn gesprekskunst, laat hij er steevast op volgen: „Jä... 't wil wät wean...!”

Een van de stukken die mij van Laurillard bijzonder amuseerden, droeg de titel: „Bij mijn boekenkast” en hoewel mijn boekenkast in de verste verte qua „standing” niet met die van een dominee te vergelijken is, is de mijne mij niet minder dierbaar. En dan beklag ik weleens die mensen die de waarde niet kennen en niet beseffen van eigen boekenbezit. En dat zijn heus niet alleen maar de minder ontwikkelde mensen. Zo las ik onlangs ergens een anekdote, die heus wel op waarheid zou kunnen berusten. Een man in een hogere - ik meen militaire - functie zou jubileren en zijn collega's wilden hem een passend kado aanbieden. Maar eerst moest 's mans vrouw gevraagd worden, waarmee men de jubilaris een plezier kon doen. „Met een boek misschien?” luidde de informatieve vraag. Doch mevrouw wuifde dat voorstel weg met de opmerking: „Mijn man hééft al 'n boek...!”

Maar nu die boekenkast van Laurillard. En wat kan ik mij verplaatsen in de gedachtengang van deze scherpzinnige publicist, waaruit ik citeer: „Door allerlei oorzaken wordt eene boekerij al spoedig eene verzameling, waarin het meest onbeduidende naast het voortreffelijke staat. Vooral is dat waar met betrekking tot gedichten. Aan het schrijven van geschiedenis, roman of novelle zet

men zich niet zoo hee licht, naar het schijnt, maar verzen maken, - verzen maken, daar zegt haast iedereen van: anch io! ook ik! en zoo komen er dan gedichten in de wereld, die alleen in zooverre recht van bestaan hebben, dat ze zeer geschikt als afschrikkende voorbeelden kunnen worden gebruikt”. (Einde citaat).

De negentiende eeuwse voorbeelden van poëtische wansmaak, die Laurillard hierbij aanhaalt, wil ik even laten rusten, omdat ik mijn ruimte wel beter kan benutten. Doch het volgende citaat bewijst wel dat er in de laatste honderd jaar maar weinig of niets veranderd, laat staan verbeterd is in de neiging van veler prozaisch of poëtisch exhibitionisme: „Wel weet ik dat nogal dikwijls groote rampen mijne collectie van onbeduidende lettervruchten hebben vermeerderd. Men zegt: een ongeluk komt nooit alleen. En daar ligt waarheid in. Laat Enschede of Bodegraven afbranden, laat Tieler- of Bommelerwaard onderloopen, en dan komt bij zoo één ongeluk nog eene menigte ongelukken in den vorm van gedichten”. (Einde citaat).

Merkwaardig dat ik eerst nu getroffen wordt door deze passage, die mij uit het hart gegrepen is. Wat heb ik immers in de loop der jaren al boze en nijldige en zelfs furieuze reacties te slikken gekregen van lieden wier poëtische wansmaak in hun werk ik eerlijk en openhartig heb gesignaleerd. Het zijn heus niet allemaal dichters, die Twentse rijmsels in elkaar draaien. - Moeilijk wordt het vooral, als je in vertrouwen naar je mening gevraagd wordt over een werkstuk dat nauweliks voldoet aan de minimaal te stellen eisen. Zo had ik eens een gezellig uitje met een man van mijn leeftijd,

Brieven voor de Regio-Brievenbus bij voorkeur rechtstreeks aan de samensteller:

Johan Buursink

Redemptoristenpark 82, Glanerbrug

7532 AD - Enschede

Telefoon 053-614577

Ontvangen brieven worden niet teruggezonden, noch aan onbevoegden ter inzage verstrekt. Geen contactbemiddeling.

waarmee ik overigens betrekkelijk weinig omgang had. Hij had een nogal vooraanstaande functie en hield zich in zijn vrije tijd onledig met het schrijven van Twentse gedichtjes en zo'n bundeltje was ook al eens gedrukt geworden, evenals een echt boek in dialect. Onder de lunch vroeg hij mij ineens op de man af: „Je hebt zeker mijn laatste gedicht al gelezen? Hoe vind je het? Heel goed, wat? Ik vind het zelf wel het beste van mijn hele werk...!” De man was zó ongeveer oprecht in zijn zelfbewondering en het was zó'n heerlijke zomerdag dat ik hem niet wilde teleurstellen en mijn eigen goede stemming niet wilde bederven. Toch vond ik niet alleen zijn werk maar zo-zo, maar uitgerekend zijn laatste gedichtje beslist ondermaats. Mijn opgewekte antwoord kòn toen en daar dan ook niet anders luiden dan: „Ja... ik heb het gezien maar nog niet rustig gelezen en ik kan er dan ook nog geen zinnig woord over zeggen...” Het was een gebruikelijk kluitje in 't riet, maar we hadden nog een hele rit samen voor de boeg...

En heus... al ben ik dan geen Van Lennep en geen Laurillard, en vanzelfsprekend ook geen hunlieder epigoon, het volgende citaat uit Laurillards boekenmijmerijen kan ik uit eigen ervaring beamen: „Ook gebeurt het dat het een of ander ontluikend talent iemand dit of dat bundeltje EERSTELINGEN ten geschenke zendt, met verzoek om gunst en recommandatie, iets wat er Van Lennep eens toe gebracht heeft, herinner ik mij, om 't verzoek in de courant te plaatsen dat men aan hemzelf de zorg om zijne bibliotheek te com-

pleteeren, mocht overlaten. Toch, vind ik, kan men bij de ontvangst van zulke presentjes altijd nog beter gehumeurd blijven, dan wanneer iemand, zoo als mij ook wel eens te beurt is gevallen, u een twintig of veertig bladen onduidelijk geschreven schrift toezendt, met het bescheiden, let wel! het bescheiden verzoek, die te lezen, er een uitgever voor op te sporen en er een voorbericht voor te schrijven. 't Gebeurt ook, dat ze tevens vragen: Wat krijg ik dan nog toe?” (Einde citaat.)

Nu moet ik hier nog wel even een verklaring afleggen. Het hierboven afgedrukte stukje „rijm” als parodietje op het bekende oudejaarsavondgedicht van wijlen Mr. Ter Kuile heeft in geen geval de bedoeling, deze voortreffelijke Twentse historicus in diens nagedachtenis te blaméren. Maar de zo populair geworden aanhef vróég er doodgewoon om, geparodieerd te worden, geïnspireerd als ik was door de ondeugende gedachten die eens dominee Laurillard bevlogen bij het leeghalen van zijn boekenkast. Over rijm en onrijm in de dichtkunst.

Geamuseerd heb ik me daarbij vooral aan de uitvoerige gegevens van Dr. Laurillard over woorden, waarop in het geheel geen rijmwoorden te vinden zijn. En dat brengt mij, als vanzelfsprekend, op het thema van onrijmbare woorduitgangen in het Twents. Ik heb bijvoorbeeld een gedicht onder handen, waarin een van de regels eindigt op een ontboezeming over de „late tuffel”. Vindt dáár maar eens een rijmwoord op, als het maar niet zo iets is als „parate knuffel” of „straatgebuffel”. Voelt u wel, hoe moeilijk „echt” „rijmen” is? Je kunt nog wel iets vertellen over Janus Stoffel, want natuurlijk zit die onder z'n vrouw d'r pantoffel, maar nou effe serieus: met Neerlands bloed blijven wij toch ook immers altijd trouw tot in den... nou, zegt het maar... trouw tot in den doet... maar dan is altijd nog de vraag, mot dat nou zijn: doet, doet of doedt?

'n Meanschenleaven is nich völ...! Maar... hoe maak ik een mooie zinnige en kunstzinnige rijmzin met een rijmwoord op völ... Daartoe ga ik met dat -öl het hele alfabet maar eens langs: böl - döl - gegöl - möl - pöl - stöl - ... en met een van die mogelijkheden kreeg ik hierboven een pracht van een inspiratie. Zó eenvoudig is dat!

Ondanks de waarschuwingen van mijn vrouw, die bang is dat ik vervelend begin te nōāln als ik iedere keer weer over „vroeger” aan het schrijven ga, ondanks die waarschuwingen, waag ik het er toch nog maar weer eens op. Ik laat haar toch nooit vantevoren lezen wat ik aan kopij inzend, ze kan het immers wel lezen als het al in de krant staat. Ik waag het er dus maar weer eens op, want juist in die vaak betekende verhalen kan ik allerlei woorden en gezegden en gebruiken aan de man brengen, die anders onherroepelijk in de vergetelheid zouden raken. Ik spring graag van de hak op de tak, want ik heb een soort arbeidsveld met veel ruimte en weinig welgebaande paadjes. Maar ik heb nogal een ruim interessengebied, dat ik levendig kan houden met mij toe te leggen op het uitbuiten van mijn gedachten-associaties. Dat wil zeggen: het verbinden van de ene gedachte met de andere. Als u mij wilt volgen dan zal ik dat duidelijk proberen te maken aan een ervaring van een dezer dagen.

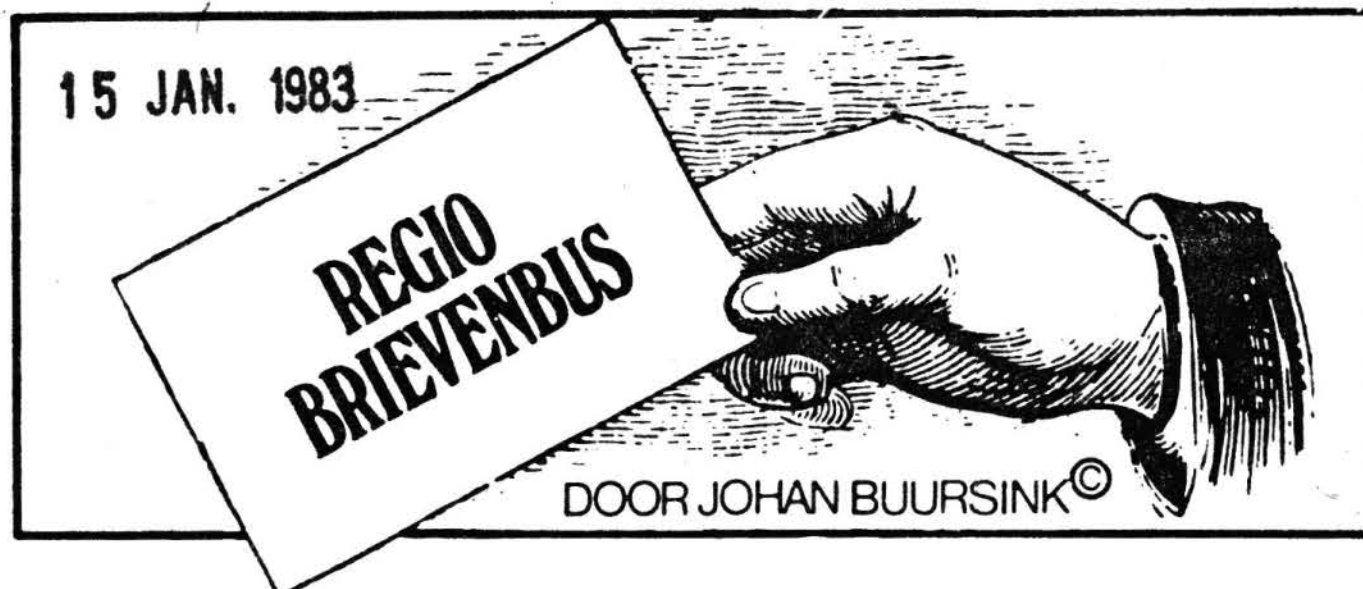
Die ouwe Brennabor

Een groot deel van de binnenstad van Enschede ligt al jaren in de vernieuwing en bij het verzamelen van gegevens en bijdragen voor een boek met historische publikaties kreeg ik een stuk in handen waarin bewoners van oude buurten opgesomd staan, wier namen af en toe nog in mijn herinnering zweven. Zo kwam daarbij ook de thans verdwenen „achterbuurt” de Sebastopol voor, in de Enscheder volksmond destijds de Sebóm genoemd. In mijn jonge jaren was daar al de oude armoe verzameld. Thans is daar de nieuwe Oldenzaalsestraat aangelegd met ook straten met namen van ons Koninklike Huis.

En nu speelt het verhaal uit mijn herinnering in de jaren 1924-25. Ik had toen mijn eerste baan gekregen waarmee ik mijn voorbestemde kantoorloopbaan zou beginnen. Dat was, ondanks mijn drankbestrijders-mentaliteit die ik van huis-uit meegekregen had, een baan op een eenmanskantoor van een limonadefabriek annex handel in bier, wijn en sterken drank. Een reuze-leuke baan bij een interessante baas, waarvan ik heel veel geleerd heb. Hij was een uitstekend zakenman, vriendelijk, rustig, blijmoedig, korrekt en mij goedgezind. Nooit heb ik één onvriendelijk of boos woord van hem gehad, maar ook nooit ofte nimmer één extraatje. Vier jaar heb ik hem gediend zonder ook maar één vrije dag of één dag vakantie. Toen mijn eerste grote liefde stukgelopen was - och, wat wilt u... ik was amper zeventien en zij was een Glanerbrugse van vijftien - toen ben ik ruim een maand uit de running geweest want... nou-ja... ik... ik had zo'n oprecht verdriet dat ik er ziek van werd. Maar een maand niet werken bij een kleine baas in die tijd betekende ook een maand geen loon in die tijd. Soedah!

Ik had pas fietsen geleerd in die tijd. Fietsen moest je toen nog leren. Maar je had er pas wat aan als je

83.2

ook een fiets had. En die had ik niet. Eindelijk kregen we er een, met z'n drieën, m'n beide oudere broers en ik. Nen tweedehandsen duurtrapper. Dat was er een zonder freewheel, dus ook zonder rem. Je remde met de trappers. Dat betekende oppassen als je de vaart erin had dat je de trappers de baas bleef. Maar die fiets kon ik niet meekrijgen naar m'n werk, zodat ik naar en van kantoor viermaal per dag rond een half uur moest lopen. De werktijd was van half negen tot twaalf en van twee tot minstens zes uur. Tussen de middag had ik dan toch nog een drie kwartier over voor m'n liefhebberijen en 's avonds was dan voor de avondstudie.

Fietsen kon ik op m'n zestiende in zoverre dat ik 't stuur kon hoaldn. Maar op- en afstappen was de grote moeilijkheid. In de stad was dat niet zo heel erg moeilijk, daar kon ik aan een trottoirband open ook wel afstappen. Maar we woonden buiten en daar was geen straat, we woonden aan een zandweg en daar kon ik alleen opstappen als ik me vasthield aan een van de fietspadpöälkes, die, witgeschilderd, de wegrand sierden langs de grup, ter afscheiding van de rijweg.

Mijn baas had wel een fiets. Wel twee zelfs. Z'n goede fiets was een „Rellie” (Raleigh) met een Brooks zadel, en dat was destijds de deftige fiets. Daarop ging hij de buitenklanten langs voor het ophalen van de bestellingen. Z'n afdankertje gebruikte hij voor de korte afstand, en die mocht ik gebruiken als ik boodschappen moest doen, bijvoorbeeld bijna dagelijks voor het laten tekenen van de geleidebiljetten voor sterke accijnzen bij het oude station S.S. - En die oude fiets dat was een BRENNABOR. Een freewheeler met twee dubbele velgremmen. En aan die ouwe Brennabor moest ik denken toen ik dezer dagen die lijst met namen uit de Sebastopol van toen onder handen kreeg. Want zonder die Brennabor had ik nooit kennis gekregen aan Janns en Dieka oet 'n Sebóm.

Janns en Dieka oet 'n Sebóm...

M'n ouwe baas had een aantal wanbetalers en daartoe werden ook Janns en Dieka gerekend.

Maar noch mijn ouwe baas noch z'n zoon, die een paar jaar ouder was dan ik, gingen er graag heen.

Vermoedelijk had Janns nog een oude schuld omdat hij daar ergens een een kroegje had gehad. Ik weet het niet. Daar waren nog wel van die kroegjes, zoals ook in het Achterom, dat ongeveer in het verlengde van de Sebastopol lag. Daar was een kroegje dat beheerd werd door een moeder met haar mijn dunken ongevrijde dochter. Ze waren altijd erg vriendelijk tegen mij, als ik er kwam, maar ze dreigden wel van „loat own jongn baas nooit hier kommn want dan zō'w hem dee goaldn taan wal oet 'n bek houn...!” Waarom? Daar heb ik haar nooit naar gevraagd, maar ik heb wel prompt de boodschap woordelijk overgebracht. Waarschijnlijk met het gevolg dat er van afbetalingen innen geen sprake meer kon zijn. Tot, op een goede dag, de baas zelf met een aantrekkelijk voorstel bij me kwam.

„Jowänke...”, zo begon hij en zo noemde hij mij bij voorkeur, wat ik, terecht, altijd heb opgevat als zijn bewijs van waardering voor mij, want zo spaarzaam hij was het de pecuniae, zo grif was hij met z'n lof als ik het weer eens echt goed had gedaan. „Jowänke... as dow now ees eenmaal in de wek in 't middaguur bij Janns en Dieka in 'n Sebóm langs wos goan um eer dee oale schoold of te loatn betaaln, dan mags dow den Brennabor wa metnemmn as noar hoes hen gees...?” - Wel-wel; eenmaal in de week, en wel elke dinsdag, een klein boodschapje doen en dan met de fiets naar huis, dat zat er wel in. En zo ging ik elke dinsdag, in het middaguur, de Sebastopol in om daar bij die twee versleten oudjes een kwartje op te halen ter aflossing hunner koopschuld. De Sebastopol... vervalten en verwaarloosde woninkjes in lange rijen... onvoorstelbare armoe... o God, o God... we hadden het toen thuis zelf niet brééd... maar hier... nooit ofte nimmer heb ik mensen geminacht die aan de rand van armoede, nood en gebrek leefden... de verkommering nabij... en toch lag daar elke week prompt dat kwartje op mij te wachten... was het de trots van die arme mensen dat ze hun verplichtingen na wilden komen...? Of... waren ze bang voor de gevolgen als ze niet betaalden...? Ik wéét het niet... ik durfde er niet naar te vragen...

Maar goed: ik deed wat ik dacht dat m'n plicht was. Ik hoefde nooit op betaling aan te dringen, wat ik ook echt niet had gekund en niet gewild. Hoe lang ik dat volgehouden heb weet ik nu niet meer. Maar er kwam een dinsdag waarop ik er voor het laatst zou komen, toen het laatste kwartje er was. Ik had nooit erg veel gesprekken gehad met die zielige oudjes, ik was nooit zo bespraakt om een gesprek uit te lokken. Maar op die laatste dinsdagmiddag wàs er een kort gesprek, dat ook nog komisch was, en dat ik nooit zal vergeten. Zó: ze zaten daar weer in die ruimte, die de naam van kamer of keuken niet waard was. Janns veroerde zich een weinig van z'n stoel en zei: „Now wiej allns hebt òf betaald... now mags dow wa teggn dien baas zeggen... da'k was 'n kejèkse van hem ve-deend heb... zeg em dàt mæer...!” - Maar Dieka, die Janns opmerkzaam had gevolgd in zijn toespraak, werd even wat kordaat en zei zacht verwijtend tegen haar man: „Aach dów... dów met dien kejèkske... dow lus's wa foesel... en doo mij dan eewer dat kejèkse...” en zich tot mij richtend: „Zeg dàt dan mæer an dienen baas...!” - „Dat za'k wis doon...!” beloofde ik en met m'n gewone bedankje voor het kwartje nam ik afscheid van 'n Sebóm... Natuurlijk hèb ik het verzoek aan m'n baas overgebracht. Zonder resultaat.

Intussen had ik het zo ver gekregen dat ik elke middag in het middaguur op die ouwe Brennador naar huis mocht, tot ik zelf een echte goeie fiets kreeg, een Burgers, die mij vele jaren trouw gediend heeft tot die mij tijdens de oorlog in 1942 werd afgestolen...

Op zoek naar Holland...

Juist had ik dezer dagen dat verhaal van die ouwe Brennador en het markante gesprek met Janns en Dieka weer eens verteld aan iemand die het nog nooit van me gehoord had, of ik toog weer aan het werk voor de gewone gang van zaken om mij nog verdienstelijk te maken voor de lezers van de krant. Ik had onlangs nog gezwoegd op het typische Enschedese dialectwoord holkater, waarmee een mannetjesmus wordt aangeduid en nu wilde ik wat meer weten over het woord HOLLAND, want als je de kunst van de gedachtenassociatie beoefent, dan moet je onherroepelijk denken bij holkater aan Holland, ook al is de holkater

ongetwijfeld een vreemdeling in Holland, wat naam betreft. Ik ging daartoe eens te rade bij een oude Duitse taalgeleerde: prof. dr. Ernst Wasserzieher in diens „Leben und Weben der Sprache”, 3e druk Berlin 1921. Doch op dezelfde pagina waarop Holland een verklaring vindt, daar stuit ik warempel op die ...BRENNABOR...! Nota bene meer dan een halve eeuw na mijn ervaringen met die ouwe Brennabor van m'n ouwe baas.

In een hoofdstuk over de verklaring van zogenaamde „Waldorte” („woudplaatsen”) besluit de schrijver met de opmerking (ik vertaal): „...willen wij nog vermelden dat Merseburg en Brandenburg in het tweede bestanddeel het Slavische woord borwoud dragen, dat door de Duitsers dan tot Burg veranderd is (Umgedeutet ist). Merseburg betekent Mittenwalde (Middenwoud) en Brandenburg, Salvisch Brennabor, Sumpfwald Moeraswoud”. (Einde citaat).

Ik constateer dan dat die leuke naam Brennabor niets anders is dan een plaatsnaam, als merknaam voor in dit geval een fiets toegepast. Dat komt vaker voor. En niet alleen bij fietsen. Toch heb ik die naam Brennabor altijd met een zekere eerbiedigheid uitgesproken. En dat doet mij weer denken aan die anekdote van een dominee, een vrouwtje en een preek. Of...

Kent u deze al?

Vrouwtje: Wel dominee, wat hebt u zondag weer mooi gepreekt. En wat indrukwekkend!

Dominee: Wat hebt u dan zo al opgestoken van mijn preek, goede vrouw?

Vrouwtje: Opgestoken, dominee? Ik ben er door gesticht! En vooral die ene zin, dat ene enige woord,, dat u zo plechtig en waarschuwend uitsprak, dominee. Dat heeft me geen ogenblik meer losgelaten. Ik hóór jet i nóg zeggen!...

Dominee (nieuwsgierig): En dat was...?

Vrouwtje (eerbiedig): Een ontroerend moment in uw preek...

Dominee: Zet het maar...

Vrouwtje (probeert te imiteren, met opgeheven handen): Ooo... Mee-z--pootááá-mie-je... mee-zo-pootááá-mie-je...

(Toelichting voor lieden die niet zo bijbelvast zijn: Mesopotamië was in de oudtestamentische tijd het land tussen Eufraat en Tigris, van waaruit o.a. de Syriërs tegen de Israëlieten optrokken ten oorlog).

Maar... wat Holland betreft: Wasserzieher weet er ook al niets anders van te vertellen dan (ik vertaal): „Er mag nog worden opgemerkt dat het hout in Holland waarschijnlijk betrekking had op het dichte bos- en struikenland (Buschwerk und Ge-strüpp) dat aan de Neder-Rijn tegenwoordig nog rijkelijk groeit”. (Einde citaat). - Een volgende maal hoop ik toch wel enige bedenkingen tegen deze nu nog algemeen aanvaarde verklaring in te kunnen brengen.

83.03

Er zijn enkele fouten geslopen in mijn regio-brievenbus van de vorige week, die ik wel als storend beschouw in mijn betoog. Wilt u, als u mijn stukken uitknipt en bewaart, de volgende korrekties aanbrengen? Als volgt:

- 2e kolom, regel 13 v.o.: lezen: voor het laten tekenen van de geleidebiljetten voor sterke drank op het kantoor van de ontvanger der indirecte belastingen, invoerrechten en accijnzen... (enz.) - 4e kolom, r.22 v.b.: eewer moet zijn leewer; - 5e kol., r.15 v.b.: borwoud moet zijn: bor (woud); - r.18 v.b.: Salvisch moet zijn Slavisch; - r.37 v.b.: lezen: ik hoor het u nòg zeggen! - r.41 v.b. lezen: Zeg het maar! - r. 43 v.b.: lees: Mee-zo-pootááá-mie-je... (enz.).

ZUINIGHEID MET VLIJT...

*Zuinigheid met vlijt,
bouwt huizen als kasteelen!
Maar wie zich niet verschoont,
krijgt luizen als kameelen!*

Daar is al menige vaste uitdrukking ontstaan over de standaard-deugden van onze Twentse voorouders, tot welke in de eerste plaats gerekend dienen te worden: zuinigheid en vlijt. En nu moet u niet denken dat bovenstaand „Hollans” rijmpje niet inheems was in onze regio. Juist wel! Want allerlei morele waarden werden des te indrukwekkender voortgeplant als ze in het „Hollans” de ronde deden en aldus in het Twentse spraakgebruik werden geaccepteerd. De wonderlijkste staaltjes van zuinigheid liggen ongeveer voor het oprapen. En nu we weer in een algemene crisistijd leven, die als de crisis van de jaren tachtig de geschiedenis in zal gaan, kan een beschouwing over zuinigheidsmogelijkheden zijn nut hebben. Merkwaardig is daarbij dat vooral vrouwen een rol spelen in allerlei zuinigheidsanekdotes.

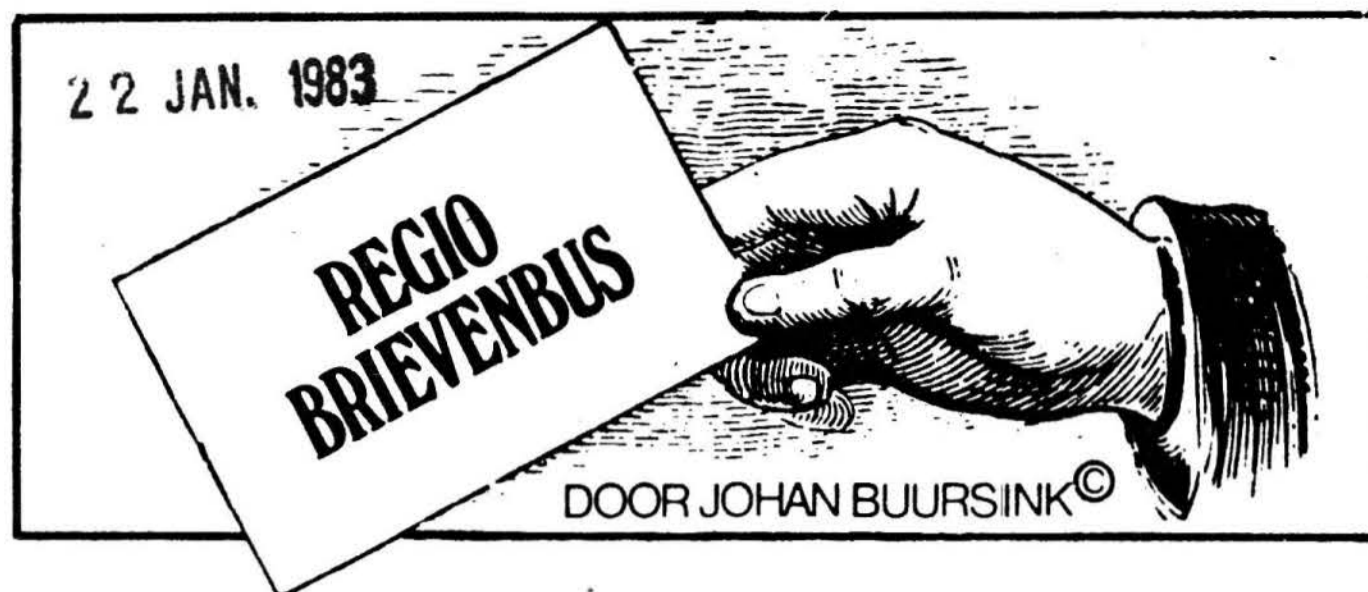
So vertelde mij dezer dagen iemand van een oude tante, die 's ochtends een ketel met water aan de kook bracht, er de eieren voor het ontbijt in kookte, daarna van het nog kokende water de thee zet^{ten} en dan ook nog zo veel water over hield dat zij ^{en} de afwas in kón doen. - Een andere zuinigheidsmaatregel van een huisvrouw verdient echter wel navolging. Ik heb het met succes nageprobeerd. Bij het koken van eieren kan men leuk op gas of elektra besparen. Als het pannetje met eieren aan de kook is, laat die dan niet drie minuten door koken, maar draai het gas uit en laat de eieren nog vier of vijf of zes minuten in het kokend hete water staan. Dat spaart per dag drie minuten gasverbruik uit, dat is per jaar 1095 minuten is zo'n 18 volle uren vol gas. Ik heb geen flauw idee hoeveel kubieke meters gas dat is, maar ik weet wel dat een miljoen huisvrouwen in ons land daarmee in een jaar achttien miljoen uren gasverbruik zouden kunnen uitsparen.

En dan het waterverbruik. Enkele jaren geleden was er sprake van de noodzakelijkheid om op water te bezuinigen en kwamen er van alle kanten tips los ter navolging. Zo herinner ik mij in een krant het advies van een zuinige huisvrouw gele-

zen te hebben om op de waterspoeling in de w.c. te bezuinigen en toch de noodzakelijke hygiëne in ere te houden. Dus bijvoorbeeld niet 's avonds voor het naar bed gaan eerst allemaal een plasje gaan doen en dan de laatste stoelganger laten doortrekken. Nee, gewoon ieder laten doortrekken, maar met minder water. Moeder de vrouw had gewoon een baksteen in de spoelbak gelegd zodat er dan minder water inging. Maar dat heb ik maar niet na-geprobeerd, want ik meen dat de fabrikant van die spoelbakken wel met een minimaalverbruik rekening heeft gehouden.

Dat we zuiniger op het openbaar vervoer zullen moeten worden ligt voor de hand, nu de prijzen voor tram en bus en trein onrustbarend stijgen. „Een halte meer lopen”, is het advies van een onzer ministers. (Ik heb immers al gezegd dat het vooral vrouwen zijn, die vindingrijk zijn in het bedenken van bezuinigingen...) Maar stel je voor, dat ik voor een rijksdaalder aan gelopen haltes uitgespaard heb, dan ben ik die weer kwijt aan mijn recept voor de harttabletjes die ik dringend nodig heb om dat lopen vol te kunnen houden. Wat de ene staatsvrouw ons wil doen besparen haalt de andere dito ons weer uit de zak en daarmee mag ze voor mijn part het tekort wel opvullen dat ik het openbaar vervoer heb aangedaan met het lopen van al die haltes...

Het zijn vooral de boven-zeventigers van nu die u heel wat zouden kunnen vertellen over de zuinigheden en de bezuinigingen, waaraan wij vroeger, toen wij in onze gewone „goede doen” waren, ons maar moesten wennen. Als we de dagelijkse krant „uit” hadden, dan ging die mee „noar 't huuske” waar we het koude nieuws dan nog eens stukje bij beetje konden na-lezen alvorens we haar de weg van „boterham en middagpot” konden laten volgen. Gelukkig waren die kranten vroeger nog niet zó dik en de advertenties nog niet zó royaal van postuur, zodat er nog geen oude-kranten-problemen konden ontstaan. Waar had men overigens in die „goede ouwe tijd” zoveel journalisten vandaan moeten halen om zoveel papier te vullen? En waar hadden al die lezers zoveel vrije tijd vandaan moeten halen om zo'n uitgebreide krant te lezen? En van kloset-klosetpapier. Daar kwam zondags-avonds, als er al-even-deftige visite kwam, zo'n rol op de w.c. te hangen, en die rol werd door het meisje zorgvuldig weer weg gehangen na vertrek van de visite en dan kwam daar weer een pakje aan velletjes gesneden krantenpapier te hangen voor eigen gebruik. Zo'n dienstmeisje dat „intern” was bij een van de grootste burgers der stad in de Enschedese Stadsweide, heeft ons dat zelf ver-

teld. Maar dat is nu dan al meer dan een halve eeuw geleden. We zouden echt best naar zulke gebruiken terug kunnen, bijvoorbeeld als men de kranten eens op klosetpapier ging drukken. „Toegevoegde waarde” zouden we dat kunnen betitelen, en daar zou de minister weer extra BTW (Belasting Toegevoegde Waarde) uit kunnen halen.

Ik ga nu nog even verder in de tijd terug. Een van mijn grootvaders - die man zou nu zo'n anderhalve eeuw oud zijn geweest als hij was blijven leven om het ons zelf te kunnen bevestigen - had de gewoonte om 's ochtends al te beginnen een uitgekookte zuinigheid te betrachten. Hij kon dan met één lucifer „dree dinge ànstekkn”, zoals mijn moeder dikwels heeft verteld. Met die lucifer stak hij eerst de petroliumlamp aan (of „op”). Boven die brandende lamp liet hij dan de vlam in een stuk krantenpapier „vatten”, zodat hij de brand in de kachel kon krijgen. En met een of andere vlamme spaander, die hij in de kachel had ontstoken, ging dan het vuur in z'n pijp. Het roken van sigaren of sigaretten als dagelijkse verslaving was er niet bij. Doch, ondanks allerlei „onthoudingen” en bezuinigingen, waaraan de gewone man gewend was, bleek toch het standpunt houdbaar: „tebak en foesel mot d'r wean, brood mot d'r ók wa wean, mår dat kan d'r aait nich óf...!”

Tebak en foesel...!

De foeselfleske wil na wa schielik 'n moal leug kommn. En dån kun je 's mans karakter vaststellen. De optimist zegt, als de drank halverwege de fles gezakt is: de fleske is nog half vól! De pessimist weet wel beter: voor hem is dan de fleske al half leug...! En beide zijn ze realisten. Want beide hebben ze volkomen gelijk. Anders dan mijn buurman van toen ik nog zo'n jeungkn was. Die kon niet tegen een immer leger wordende fles. Zodra hij er een borreltje uitgegoten had, vulde hij de leegte weer op met een glaasje vol water. Op 't lest placht hij dan te klagen: vroeger wol mij 'n borrel nog ècht smáákn... rechtovoort maakt ze 'n foesel woo langer woo dunner...! Maar hij smaakte in elk geval het genoeg van een immervolle fles. En over tabak gesproken: hebt u weleens „nen boernpsalm” gehoord? Ik zal u er één leren: Heb iej mien'n piepnporker ok ezeen... en mien'n tebaksbuu-huuuu-huuuu-huuuuuull...? - In onze mobilisatiejaren veertien-achtien droogde ik kastanjebladeren voor een oud oud-oompje, die er z'n pijpje mee stopte bij gebrek aan de echte dree of veer D's van 't Schoap! Als tienjarig knaapje rolde ik voor mezelf een soort van sigartjes van

zijn, zodat de stookkosten en de verwarmingskosten voor eten en drinken aanzienlijk (zegt men) goedkoper uitkomen. De gevolgen zijn echter dat de gasfabrieken en de elektriciteitsbedrijven hun omzetten zien dalen, zodat die hun prijzen moeten verhogen. En weg is weer het voordeel voor de kleine verbruiker. En zo kom ik dan ook op deze simplistische boerenlogika ten opzichte van het openbare vervoer. Als honderdduizend bus- of tramreizigers het voorbeeld van een onzer ministers volgen, of liever het serieus bedoelde advies: een halte lopen op de heen reis en één halte op de terugweg, elke dag, dan is dat tweehonderdduizend haltes bespaard op de strippenkaart, maar tevens tweehonderdduizend haltes minder inkomen voor de vervoersbedrijven, zodat de prijenspiraal wel omhoog moet blijven draaien.

Ik meen dat dergelijke cultuurhistorische gegevens weleens geboekstaafd mochten worden in hun betekenis voor het maken van geschiedenis in onze steeds benarder wordende jaren tachtig in onze regio. En dan tussen haakjes nog even dit voorval. Ik ontving onlangs een brief van een relatie aan de Hölterhofweg bij het Aamsveen. Gefrankeerd met zeventig cent. Het poststempel was ZWOLLE. Terwijl we toch in Glanerbrug zo'n prachtig nieuw postkantoor hebben. Ik had die brief ook door iemand per fiets kunnen laten halen want de Hölterhof ligt onder Glanerbrug en dat had de afzender alleen maar een telefoontje aan tijd gekost om te zeggen: er ligt een brief voor jou. Was die brief in Glanerbrug gepost geworden, dan had die toch nog eerst via het hoofdpostkantoor in Enschede behandeld moeten worden, terwijl mijn woning op drie minuten afstands fietsen van het Glanerbrugse postkantoor ligt. Wat zijn de postzegels dan eigenlijk toch nog goedkoop, dacht ik maar, toen ik het poststempel Zwolle zag. Dan is het streekvervoer voor partikulieren heel wat prijziger.

Kunt u er nog bij?

Ik niet. Maar ik heb nog wel wat postzegels tegen de oude prijs op voorraad gekocht. Je kunt maar nooit weten. De strippenkaarten voor het openbare vervoer van de oude prijs zijn immers ook nog geldig bij de nieuwe vervoerstarieven. Ik heb me nog behoorlijk gedekt tegen de oude prijs.

Maar laten we nu puntje tòch eens bij paaltje laten komen. Wat vroeger kon, kàn nu niet meer, zegt men. Vroeger kòn het omdat het niet anders kon. Logika est multiplex. Een voorbeeld uit vele. Tijdens de eerste wereldoorlog ging ik dikwels met moeder naar Glanerbrug, naar de grens, waar we moeders zuster konden treffen, die in Gronau woonde. Ook ontmoetten we daar m'n beide grote neven, die aan het front waren, de oudste was frontsoldaat bij Verdun. We gingen de hele weg lopen, heen en terug, moeder en ik, dat was misschien wel tweemaal een uur. Maar nooit heb ik moeder horen klagen dat ze moe was en zelf kon ik er ook best tegen. Weliswaar reed er de elektrische tram, maar dat kostte vanaf de Marthalaan een dubbeltje tot de grens. Stel je voor: vier dubbeltjes in die tijd voor twee personen heen en terug, maar dat was niet op te brengen. En dan nog wel twee dubbeltjes voor mij als kind. Dus werd er gelópen. Zeker eenmaal per maand of zo. Ja... moeders schoenen en mijn klompen sleten ervan... mår iej hebt niks vuur niks.

die bladeren en ik herinner me nõg die pikante smaak en geur ervan en van dat eerste rookgenot heb ik een ongeneeslike rookzucht overgehouden. 't Is maar dat u dat weet en ik zeg dat maar om uw begrip op te wekken voor mijn enige luxe in het leven: het roken. Zeer tot misnoegen van m'n vrouw. Die heeft namelijk zèlf enorm veel gerookt. Tõt... ze een jaar-of-wat geleden er zó misselijk van werd dat ze nadien geen roken meer kan zien of ruiken. Ook niet van mij. Dan zegt ze weleens: „Jungske, jungske... daa'j toch zó mot rookn...! Ik wol da'j d'r zó misllik van wördn da'j dat rookn ees achterweage loatn wolln...!" - Steevast is dan mijn antwoord: „wat nen richtigen boer is... den mag walees mislik kōnnen wordn... mår spiejn dōtte nich lichveerig...!"

Doch... laat ons nu eens oprecht ernstig worden... crisisbewust ernstig. Een aantal jaren geleden kwam een snuggerik op de gedachte dat het meest bezuinigd kon worden op het huishoudbudget van jan-en-alleman door minder gas en minder elektrische stroom te verbruiken. „Isolatie" werd het toverwoord waarmee geld te verdienen was voor de ondernemers, omdat er geld te besparen viel bij de gebruikers. Oudere huizen van voor de eerste wereldoorlog waren meestal nog gebouwd met enkelsteensmuren en de keukens en bijkeukens zelfs met halfsteensmuren. De grote verbetering in de jaren nadien waren de zogenaamde spuwmuur: dubbelsteens muren zal ik die maar noemen met een tussenruimte, die met lucht gevuld was. Lucht was in die jaren de beste isolatie voor een huis van enige betekenis. Dat zulke muren zo ongeveer het dubbele aantal stenen behoeften en het bouwen ervan wel ongeveer het dubbele aantal metseluren, dat was voor de bouwers meegenomen en voor de huiseigenaren een goede geldbelegging, want de huizen werden er waardevoller en ook waardevaster door.

Het woongenot moest ook wat waard zijn want warmer en droger wonen betekent goedkoper stoken en dunner kleden. Doch op een goeie dag ontdekte iemand, hoe men een gat in de markt kan maken. Gas en elektriciteit werden maar duurder, welnu, dan moeten de huizen toch ook warmer gemaakt kunnen worden. En ineens voldeed die isolerende luchtlaag tussen die spuwmuur niet meer. Die spouwen moesten met een of ander materiaal volgeperst kunnen worden en toen was ineens de steen der wijzen dáár. Inderdaad (zegt men) blijken die opgevulde muren en de dubbele ramen enorme warmtevasthouders te

83.04

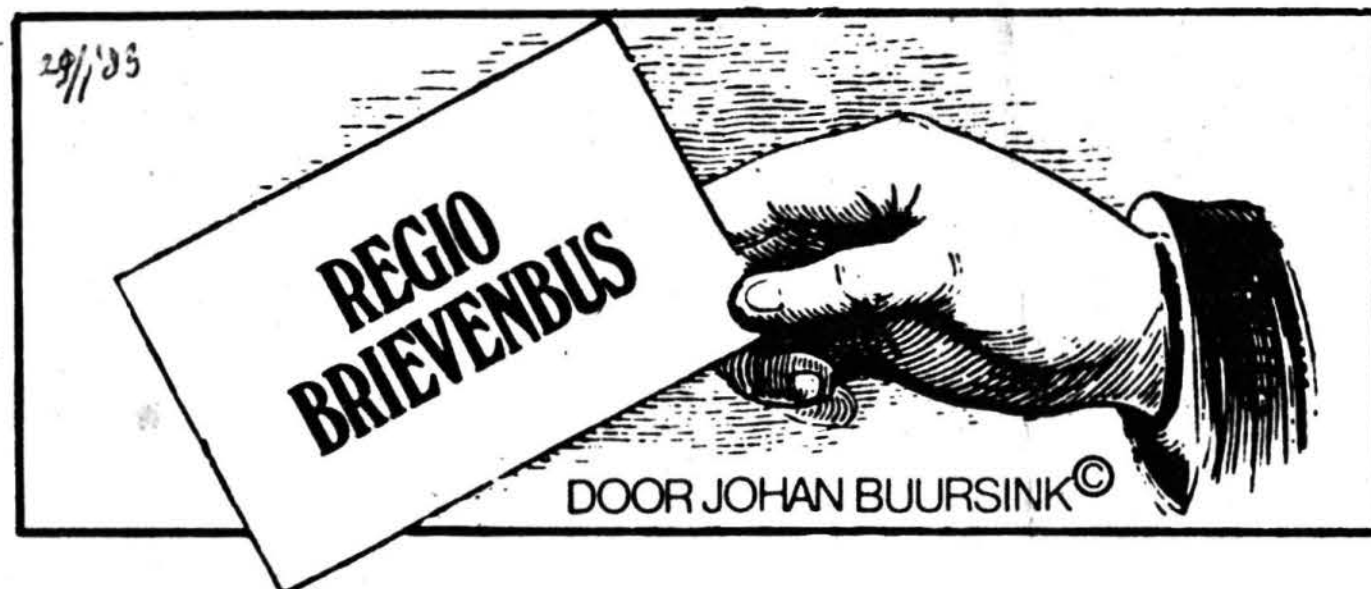
Den paard en het eezel...

Twee schooljongetjes wilden een gek spelletje doen: paard en ezel spelen. „Kom aan!”, sprak Jan, „jij bent den paard, dan zal ik het eezel wel wezen!” - Doch Piet antwoordde en zeide: „Dien mallen Jan toch, paards en eezelen spelen toch niet te zamen!” En gelijk had hy. Toen zeide Moeder: „Gaan jelui liever met de letterplank doen, mooie lieve woordjes spellen, daar worden jullie ge-letter-de knaapjes van.” En zo geschied-de het.

Toen Jan en Piet dan allengskens wat groter geworden waren, konden zij beiden aller lei woordjes en woorden maken, zoo dat zij wel een heel boek vol met al die woorden konden schrijven. Toen zeidde de meester op school: wat hebben jelui aan letters, als je niet weet dat je er woorden mee moet maken? Maar wat heb je aan woorden, als je niet weet dat je er zinnen mee moet maken? En wat heb je aan zinnen als je niet weet wat je daar allemaal mee kunt doen? Wat heb je aan een boek vol mooie zinnen als daar geen verhaal in zit?

En toen ving het aan: lettertjes leren van a-b-c tot en met x-y-z. En woordjes leren van aap-nootmies en wim tot zus-gijs en jet, of hoe dan ook. En toen de kindertjes groot werden en alle nieuwe kindertjes al die woordjes en zinnetjes en zelfs boekjes vol konden lezen en schrijven, toen waren er geen analfabeetjes meer. Zó eenvoudig is dat allemaal gegaan.

Wás het maar zó eenvoudig gegaan. Maar er waren in den loop der tijden veel mensen geweest en zulke mensen zijn er altijd gebleven, die niet tevreden waren met het leren van letters en het maken van woordjes en zinnetjes en boekjesvol, neen, zij gingen telkens méér willen leren om meer te willen weten, want hoe méér men weet, hoe méér men wil leren om nog méér te weten. En al die ge-letterden werden hoe langer zo ge-leer-der en nog nooit is er iemand vol-ge-leerd kunnen worden. Maar Jan en Piet ge-loof-den het wel. Jan kòn niet leren, zei z'n vader en de meester op school beaamde zulks. Jan kòn niet verder komen dan de derde klas, en toen hij oud genoeg was om de wettelijke zes klassen doorgelopen te kunnen hebben als hij maar had kúnnen leren, toen mocht hij van school af. Toen ging hij naar „den stoom” van Van Heek & Co, om wevershulp te worden. „Dan brengt hij in alle geval wát in”, zei zijn vader en zijn moeder vond dat wel prettig. En Piet zei tegen zijn vriendjes: „Oons-Jan, den döt dèkkns weaven... en dat is nog vól moeiliker as léern.. zeg de vaar!” - Ja waarlik, Jan heeft ook in z'n latere leven nooit het verschil geweten tussen den paard en het ezel. Dit alles herinner ik mij als „eerlik-woar gebuurd”, in eigen school-omgeving van vele jaren geleden.

En daarna kwamen weer nieuwe geleerden, hooggeleerden en zeer-geleerden en mindere geleerde die toch wel geleerd-genoege waren, en die kwamen tot het inzicht dat men de kindertjes niet zo als vroeger af moest plagen met al die taalgeleerdigheden in te pompen die ze later tòch weer zouden vergeten. En men ging die jonge mensjes niet meer zó geleerd maken in de kennis van hun eigen taal. Men ging het omgekeerde doen: men ging de taal minder geleerd dus minder moeilijk maken, men ging alles meer en meer wat men zou kunnen noemen „demokratiseren”, dus ook de eigen taal. Misschien kan men zo'n proces ook wel zo iets als re-ge-ne-re-ren noemen? Moeilijk woord, wat? Ik heb wel even moeten zoeken naar een moeilijk voorbeeld van een woord, dat onze Jan nooit zou kunnen gebruiken omdat hij het niet zou kunnen hebben leren. Maar hij hóéfde het immers niet te leren omdat hij het immers nooit zou hoeven te gebruiken... Ja-ja, mijn ouwe „baas”, u weet misschien nog wel: die van die Brennabor, had misschien wel gelijk toen hij tegen mij verzuchtte: „Jowáanneke... d'r koomp nog gebrek an domme leu!”

Taal is niet zó-maar iets waarmee je doen kunt wat je wilt. Taalgebruik is geen klusjes-karwei. En voor onze streektalen geldt hetzelfde als voor onze officiële Nederlandse taal. Taal is een vriend. Onze eigen taal is onze beste vriend, als het goed zal zijn onze geliefde. En daarom doet het de echte taal-liefhebber pijn als die eigen taal door andere taalgebruikers veronachtzaamd, verwaarloosd, verknoeid en verprutst wordt. Dat er beroepskrantenschrijvers zijn, die tegenwoordig onvoldoende tijd hebben om een verzorgd taalgebruik te kunnen presteren, dat vind ik vergeeflik. Maar dat men zo vaak tekenen van onbekwaamheid tegenkomt geeft vaak reden tot ergernis.

Voorbeelden? Hier enkele uit vele. Enkele inmiddels door mij als standaardvoorbeelden herkend en gesignaleerd. Een verslaggever vindt het nodig om van een of andee lunchbijeenkomst te vermelden dat er onder het genot van een apparatief enkele wijze opmerkingen geplaatst werden. Nu

zal een enigszins ontwikkelde lezer wel begrijpen dat er een aperitief (een drankje voor de maaltijd) genuttigd werd en dat geeft de verslaggever dan de verontschuldiging in de mond: nou-ja, ze begrijpen het wel, en die het niet begrijpt ziet ook niet dat het fout is of hij leest er wel overheen. Maar intussen voel ik mij maar gekwetst in mijn taalge-weten. - Een ander voorbeeld: de brandweer werd gealarmeerd, rukte uit, bluste de brand en na een half uur of zo werd het sein „brandmeester” gegeven. Ik stel me dat zó voor, dat de hoofdspuitgaast de arm opsteekt en de baas toeroept: „heej... brandmeester !... 'n braand is oet !” in plaats van: „hoera...! we zijn de brand meester!”

Het meest nog heeft m'n taalgeweten te verduren van allerlei krantenkoppen. Historisch is de volgende privé-anekdote. Enkele jaren geleden hadden wij een minister, die Vondeling heette. Weet u nog wel? Op een goeie dag lees ik een krantenkopje op de voorpagina, ik weet niet meer van welke krant. Heus niet. Verschrikt roep ik m'n vrouw: „Luister es even: minister Vondeling is dood!” En meteen begin ik de kop te lezen: „Vondeling dood in portiek gevonden.” - M'n vrouw komt verschrikt bij me staan om het bericht mee te lezen, hartkloppend en al, want wie wou destijds Vondeling nou graag missen? Wij in elk geval niet. „Iej bint nich goed wies”, zei ze, „iej kònt ja nich-éés de kraant leasn. Da's ja 'n vondelingske dat dood is voondn...”, en ze vond dat nog náarder dan wanneer het de echte Vondeling was geweest.

Het maken van een goeie krantenkop is ongeveer een vak op zichzelf. Een koppenjournalist moet een ware taalkunstenaar zijn en aan zulke lieden ontbreekt het bij geen krant tegenwoordig, geloof ik. Ik zou er niet veel van terecht maken en als ik er desondanks kritiek op heb, dan heb ik dat als lezer die graag aan de kop wil zien wat er in het stuk staat, dan kan ik in veel gevallen het stuk wel voor gelezen houden. Een enkele keer sta ik echter wel voor een raadseltje. Bijvoorbeeld uit een krant van gisteravond: „Gevangenispersoneel bedreigd met ontslag” staat er boven een stukje

balverslaggever wel tien, twaalf keer zo'n eerste instantie uitleuteren. Als een beginneling dus in eerste instantie dan maar ontsettent goed z'n best doet dan valt dus de klap nog ontsettent mee in eerste instantie. „Kameleden liggen op vijf punten dwars” staat er in een andere kop. Ja, er moet nu eenmaal wat in een kop staan, maar ik zie ze al dwars her en dwars dèr kronkelen en nog wel op vijf punten. Politiek akrobatisme. Toch snap ik 'm wel want ik hou nu eenmaal wel van mensen die te juister tijd dwars drijven, beter nog dan liggen. (hebt u m i j n stijlfoutjes ook wel door? In eerste instantie althans?)

Veel mensen, ook mensen die bekwaam en zelfs ontsettent bekwaam zijn in het taalgebruik weten zich geen raad met allerlei leestekens en zo heb ik eens een taalprofessor gehoord, die principieel, d.w.z. uit een principe van goed taalgebruik, tegen de toepassing van elk leesteken als accent in het taalgebruik was. Maar een eenvoudig mens die weleens schrijft, die kan er toch maar z'n profijt van hebben. Meer ontwikkelden weten er zich dikwels geen raad mee, zoals ik ervaren heb.

U weet toch nog, wat leestekens zijn? Zoals het vraagteken. Onmisbaar voor vragenstellers. In het Spaans begint men, meen ik, een vragende zin met een omgekeerd vraagteken. Heel verstandig.

Moesten wij ook doen. Dan weet je als lezer meteen waar je aan toe bent. Als je mondeling iemand iets vraagt, dan begin je immer ook met een vragend gezicht te zetten. Nou dan. En dan heb je een uitroepteken. Die zijn vaak overbodig. Want ze komen weleens aan als een klap in je gezicht. AZ '67 - Twente 6-0 uitroepteken! De vroegere voorman op onze fabriek zou zeggen: „'k Bin d'r k-k-k-ke-kepòt v-v-vànn...!” En daar hebben we in een paar zinnen al heel wat leestekens gezien? behalve de punt en de komma: de dubbele punt (die is er voor om 's lezers aandacht te spannen; de punt-komma, of, zoals men in katholieke kringen zegt: de komma-punt (die is er voor om samen even op adem te komen als je nog niet aan de/het eindpunt toe bent); het haakje open en het haakje sluiten (die haakjes zijn er voor om er iets tussen te zetten, maar je kunt ook volstaan met te zeggen of te schrijven: tussen haakjes, of: tussen twee haakjes); de aanhalingstekens, waar je ook iets tussen kunt zetten. Vroeger werden die veelal gebruikt als in een verhaaltje een gesprek voorkwam. Op onze eerste letterkundeles leerden we het gebruik ervan al: we zetten iets tussen aanhalingstekens wanneer iemand anders iets zegt. En daarvan had een mijner schoolvriendjes dan een ontsettent goed voorbeeld. Of...

en uit vrees dat een of ander stuk gevangenispersoneel bedreigd heeft, ontslag te zullen nemen als de bezuinigingsmaatregelen doorgaan, lees ik het stuk. Doch... het personeel „heeft” niet bedreigd, de regering „heeft” bedreigd. Het gevangenispersoneel is dan ook niet en heeft dan ook niet bedreigd, maar het is bedreigd. Een andere kop: „Klap voor Twente”, staat boven een kadertje.

Schrik ik me dood. Zou daarmee de klap van de Kosmos bedoeld zijn? Of de klap van Rietkerk? Maar nee, 't is de klap van de zes van AZ-67 voor Twente. Een ander voorbeeld van vandaag: „Kohl openlijk afgevallen” staat er boven. Nou dat mag van mij, want die man heeft genoeg volume, zodat hij best wat mag afvallen. Maar.... openlijk? en dat zómaar in de krant? Nee hoor, het gaat om Kohl en Strauss. Maar nu weet ik het nóg niet, zonder verder gelezen te hebben en ik vroeg me dan ook al af: is Strauss Kohl afgevallen of is Kohl Strauss afgevallen? Maar Kohl kijkt wel uit...

Gemeenplaatsen en stoplappen zijn voorts grote vijanden van elke taal. Mensen die alsmaar hun gepraat opvullen met „dus” werden tien jaar geleden als „dussers” betiteld en gelukkig hoor je die niet zó véél meer als toen. Tegenwoordig heeft iedereen het ontoepasselijke woord „ontsettent” op de tong. Alles kan tegenwoordig doodgewoon „ontsettent” zijn: ik kan ontsettent gelukkig zijn, ik kan m'n vrouw ontsettent lief hebben, een baby kan zelfs al ontsettent leuk zijn, zelfs de Paus kan ontsettent actief zijn, en de schare kan ontsettent vroom zijn en een zangeres kan zelfs ontsettent intens haar hart en zelfs haar ziel in haar lied leggen. Klaploperij in het taalgebruik. In eerste instantie althans, want alles kan tegenwoordig in eerste instantie gesignaleerd worden, zelfs een nipte overwinning, maar over de tweede instantie hoor je niemand praten. Het blijft altijd en uit den treure in eerste instantie en dan hoor je zo'n voet-

Jongen en meisje hebben verkering. Ze lopen in het park te wandelen. Jongen weet niet, hoe hij een leuk gesprek gaande kan houden.

Hij: (zwijgt).

Zij: „Waarom zeg je niks?”

Hij: Ik denk.

Zij: „Waar denk je dan aan?”

Hij: Aan 't zelfde, waar jij ook aan denkt!

Zij: „Viezerd!”

Hij: (denkt er het zijne van).

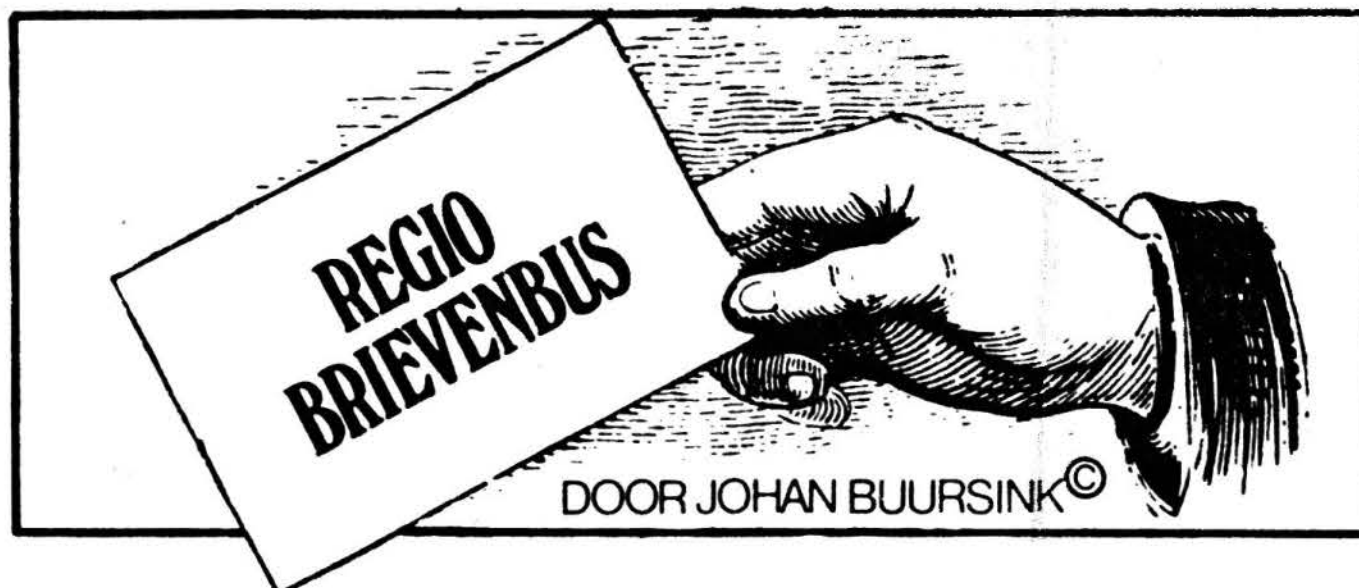
U begrijpt toch, hoop ik, wel dat het mij om de leestekens gaat? En daar hebben we nu al ruimschoots mee te maken gehad. Noem maar op: ... (puntje-puntje-puntje om een spannende en veel verwachtende rustpauze aan te duiden); het liggende streepje - (dat we voor twee doeleinden kunnen gebruiken: 1) om een dubbel woord te verbinden of om aan het eind van een regel een woord af te breken en 2) om een tussenzin ertussen te zetten, evenals tussen twee haakjes () maar die streepjes zijn iets vriendelijker om te lezen); verder twee accent-tekens, hierboven de è (dat is een e met een accent erboven van links naar rechts, dat is het accent grave, die beduidt dat je die è moet uitspreken als de e in het of in pet of in bed); het andersomme teken// é beteként dat je de é moet uitspreken als een lange ee, zodat béter duidelik beter is dan beter! Datzelfde teken zette ik op die twee áá's, zodat je weet dat ik de nadruk gelegd wil hebben op dat woord wáár. Hierboven hadden we nog het komma'tje bovenaan, zoals ook hier in dat woord komma'tje. Dat is een weglatingsteken, de apostrophe. Als ik 't schrijf dan moest er eigenlijk staan: het. En zelfs zo'n simpelstom teken wordt nog menigmaal misbruikt.

In plaats van 't schrijft men namelijk, als men wat dom is op de spelling: t' en dat las ik onlangs nog in een opschrift boven een clubgebouw. Ik zal maar zeggen dat dat clubgebouw moest heten: Het Eeknblad. Maar iedereen zegt: Teeknblad. Zó kan dat natuurlijk niet als opschrift boven de buitendeur dienen, want dan zou men denken dat daar een of andere teekenschool huist. Nee, men maakte er van: t' Eeknblad. Het moet dus zijn: 't Eeknblad. En zo'n 't als afkorting van Het mag nooit met een hoofdletter, dat zou nergens naar lijken want dan zou er staan: 'T eeknblad. Maar als je het woord Tehuis wildt afkorten tot T'huis, dan moet die T, aan het begin van een zin althans of als afzonderlijke titel wel een hoofdletter zijn. Vroeger zei men: ik ben te huis. Ga je dat inkrimpen dan maak je ervan: ik ben t'huis, en daar is die komma bovenaan langzaam weggesleten zodat je uiteindelijk thuis bent gebleven.

Omdat dergelijke leestekens zo belangrijk zijn voor het schrijven van ons dialect, daarom heb ik er hier wat uitvoerig bij stilgestaan. Doch nu is mijn ruimte wel ongeveer vol, maar u moet het wel onthouden, als u wilt, voor een lesje Twents dat ik een volgend maal zou willen geven.

Twentse spreuken - kritisch bekeken

Ik had u een lesje Twents schrijven en spellen beloofd en daaraan wil ik dan deze brief besteden.

DOOR JOHAN BUURSINK ©

Het is een illusie, te veronderstellen of te geloven dat het binnen de bereikbare mogelijkheden ligt, dat elke Twentse platprater te eniger tijd een uniform „schrijf”-Twents zal hanteren. Ook al zou alleen maar de niet te ontkennen voortschrijdende vervreemding van zijn eigen streektaal die stelling bevestigen, dan nog zijn de begeerte en de aanleg en de gave om tot een dieper taal-inzicht te komen te schaars voorhanden en te weinig doorzicht ontwikkeld, zelfs bij velen hunner die zeggen dat zij hun „moorderspraak” zo „lief” hebben. Ik heb er al zo vaak over gesproken en geschreven dat ik er een grote vermoeidheid aan overgehouden heb. Aans niks!

En als u nu zegt dat de inhoud belangrijker is dan de vorm, dat het woord belangrijker is dan de spelling, dan ben ik geneigd dat toe te stemmen. Maar wie niet praten kan, die doet er beter aan, geen toespraak te houden die indruk moet maken. En wie niet schrijven kan, die doet verstandig zijn schrijfsels maar niet gedrukt te willen zien. Wie niets te zeggen heeft, moest eigenlijk alleen maar met zichzelf praten. En wie niet trouw kan zijn moet dan ook niet trouwen...

En toch... en tòch...

Als we als kind eens wat zeggen wilden, en we konden niet goed uit de woorden komen, dan kon moeder zo geduldig en begripvol maar ook wel een beetje spottend en plagend zeggen: „Zing 't dan mār a'j't nich zèggn kōnt...!” - En zo heb ik ook voor mijn regio-brievenbus heel veel brieven gekregen van mensen die niet zó schrijven konden dat het zó in de krant kon. Zulke mensen hadden wat te zeggen en ik heb altijd geprobeerd, hen te begrijpen en hun brieven in hun geest in een leesbare en begrijpbare vorm te gieten, zó, dat zij er zichzelf in konden herkennen en dat de lezers hun bedoelingen konden begrijpen.

Zodra echter iemand schrijft om het geschrevene, al dan niet anoniem, in de publiciteit te brengen, dan moeten er toch wel bepaalde maatstaven aangelegd worden, want de mensen die bijvoorbeeld een Twentse spreukenkalender kopen of een boekje met Twentse spreuken of gedichten,

die verwachten toch waar voor hun geld, die verwachten iets dat goed is, zoals het aangeboden wordt. En omdat ik aan m'n eigen werk strenge eisen stel, ook al weer afhankelijk van aard en doel van het geschrevene, daarom mag ik als lezer ook die strenge eisen aan ander werk stellen. Een jongeman van onverdachte Twentse allure vroeg mij eens, nadat ik niet al te royaal was geweest in mijn loftuigen op zijn werk, wat hij stellig van mij had verwacht omdat hij zichzelf zo goed vond: „Wie heeft jou eigenlijk de autoriteit gegeven om mijn werk te beoordelen?” Ik heb die vraag met een tegenvraag beantwoord: „Wie heeft jou de autoriteit gegeven om je werk te laten drukken en te laten uitgeven, of alleen maar de autoriteit om iets te schrijven?”

Zo kreeg ik dan, onder het doorbladeren van de nieuwe Twentse Spreukenkalender (1983), de neiging tot de vraagstelling: waar gaat het met de kennis van onze Twentse taal naar toe? - Ik geloof langzamerhand dat ik nog een van de weinige dialektschrijvers ben, die een dubbel voorrecht heeft gehad. Het eerste voorrecht is dat ik in een omgeving opgevoed ben, waarin het Twents - of duidelijker: het Enscheder Twentse stadsplat - de dagelijkse en zondagse omgangstaal was. Het tweede voorrecht is, dat ik nog opgeleid ben in het onvervalste Nederlands van De Vries en Te Winkel. Want de vervreemding van onze eigen streektaal is voor een goed deel ook toe te schrijven aan de vervreemding van ons Nederlands van De Vries en Te Winkel. Het zou goed zijn, dat een dialektauteur ook tenminste, naast het bestuderen van zijn dialect ook nog de oude Nederlandse taalregels en de spelling De Vries en Te Winkel zou bestuderen. De Hollandse vlotte jongensmentaliteit van prate-maar en schrijfmaarraak zal ook funest worden voor de echtheid van ons Twentse spraakgebruik en van onze Twentse literatuur, als we niet beter op onze Twentse tellen passen. Ik bedoel vooral niet, dat we tegen elke prijs het al te zeer in de veroudering liggende deel van ons dialect moeten zien te handhaven. Elke nog levende taal, streektaal of landstaal, moet nu eenmaal uitgroeien boven de steriliteit van het niet bij de

aard van de tijd aangepaste. Een taal die leeft groeit naar de toekomst, de eigen toekomst. Maar zij moet die toekomst niet voorbij willen groeien. Wat Twents is, moet Twents blijven, voorzover wij als Twentenaren Twentenaren kunnen blijven... Kort en goed - en dat had ik natuurlijk ook direkt kunnen zeggen -: we moeten ervoor zorgen dat ons Twents niet door het Nederlands overrompeld wordt, eveneens moeten we er op bedacht zijn dat we het niet Twentser willen maken dan nodig is. Dan maken we ons zelf en onze streektaal belachelijk. Als Nederlanders moeten we zorgen dat onze taal, die ik ook heel erg lief heb, ons prachtige Nederlands, niet laten verkwanselen door de taalmodemakers en taalsnobs aan alle mogelijke taal-importeurs die alleen nog maar vakjargon in o.a. het Engels of Amerikaans als bijde-tijds willen invoeren. De moderne zogenaamde „kleinkunst”, de radio en de televisie zijn in dit opzicht de grootste taalbedervers.

En wat „onze” Twentse Spreukenkalender betreft: ik ben echt blij met het bestaan ervan. Het is trouwens oorspronkelijk een idee van mezelf geweest, nog uit de tijd toen Mr. Bernard Plegt nog hoofdredakteur was. Toen is het idee in de ijskast gekomen en later heeft men vergeten dat ik er wel graag mijn eigen stempel op had willen drukken... en ik heb er echt niet van wakker gelegen. Het belangrijkste is dat de kalender er nu al een flink aantal jaren is en dat hij het goed doet. Ik vraag me echter wel af bij alle mogelijke Twentse publikaties (en ook heus wel bij m'n eigen schrijfsels): vindt men zo'n uitgave zo goed omdat het Twents is of vindt men zo iets goed omdat het „goed” is...? Ook al is het Twents niet altijd even goed of zelfs niet zo goed mogelijk, dan nog rest de vraag: is de inhoud wel goed of echt Twents?

Ik weet heus niet, wie de samensteller is van de nieuwe Twentse Spreukenkalender 1983, ik weet ook niet waar die man (of vrouw) woont en welk Twents hij spreekt, of gewend is te spreken of in welke spraakgemeenschap en in welk aspekt van het Twents hij of zij in zijn levende omgangstaal geworteld is. Ik vraag me ook af of de titel nog wel

goed is: Twentse Spreukenkalender en of niet beter de titel zou hebben kunnen luiden: Spreukenkalender in het Twents (al moet ik wel wijzen op het betrekkelijke in de benaming „het” Twents). Want er zijn ontegenzeggelijk veel zogenaamde „spreuken” bij, die kennelijk in het Twents vertaald zijn en aldus voor „Twentse” „spreuken” moeten doorgaan. Want... (en laten we mekaar nou geen Mietje noemen)... de bron is niet onuitputtelijk, waaruit we jaar-in, jaar-uit volkomen echte, in de mond levende Twentse staande gezegden als „Twentse spreuken” zouden kunnen putten. Vetalen uit het Nederlands of uit welke taal dan ook en zulke vertalingen „aan de man brengen” is op zichzelf niet zo erg, dat doe ik ook wel waar het pas geeft. Maar dan moet zo'n goedklinkende uitdrukking de Twentenaar wel zodanig aanspreken dat het echt Twents is. Dat wil zeggen dat het in overeenstemming is met het karakter van de Twentenaar. Als mijn redenering niet juist is, laat men er mij dan op wijzen. Ik vraag er om!

Wat ik dan nu nog wil zeggen van een paar steekproeven, die ik uit de nieuwe Twentse spreukenkalender pikte, is bedoeld als welwillende kritiek, die ik beslist nodig acht als uiting van mijn bezorgdheid voor het behoud van het oprechte karakter van taal en levenshouding van mijn Twentse streekgenoten.

Eerste proef:

Nen smoelsmid is nen goochelaar dee deur iezer in oe moond te stopp'n goald oet nen tuk plukt.

Opmerkingen: na lang heen en weer denken ben ik erachter gekomen dat met nen smoelsmid wel eens een tandarts bedoeld zou kunnen zijn. Waarschijnlijk een uitvinding van iemand die „de leukste thuis” heeft willen spelen maar daarin verre van geslaagd is. Een bastaardwoord van de slechtste soort. En wat wordt er bedoeld met „iezer in den moond stoppen”? Op de spellingfouten kom ik nog wel terug.

Tweede proef:

De stel van 'n biel keert zich tegg'n 'n kaamp woar he oet koomp.

Opmerkingen: Met moeite zou ik het in 't Nederlands kunnen vertalen, maar niet eens helemaal omdat ik er geen donder van begrijp. Maar dat is toch geen Twents, niet in stijl, niet in spelling, in niets!!!

Derde proef:

Oalderdom is nen gooien reclaam.

Opmerking: Snap iej 't? Ik nich. En dat moet voor Twents doorgaan. Anti-reklame. Zo iets maakt een kalender waardeloos.

Vierde proef:

De kraant is ne oetleebibliotheek met hoge bloeddruk.

Opmerking: Geen. (Deze kalender is immers een uitgave van deze krant!).

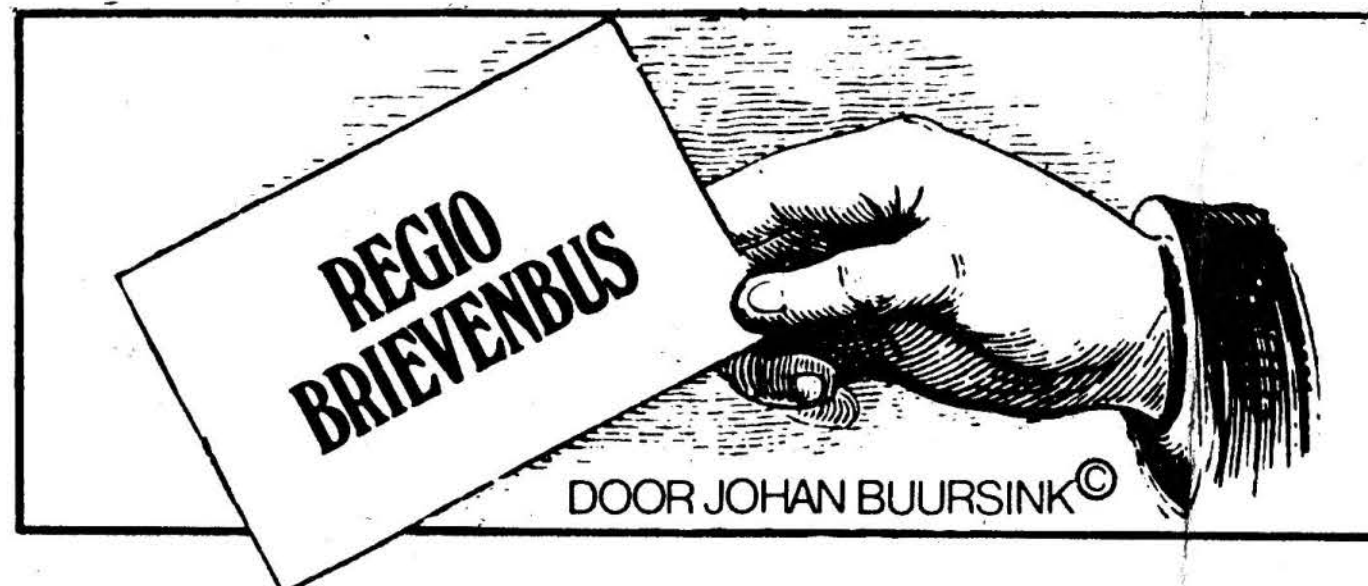
83.06

Ik hou van Holland...

Een lieve lezeres uit Delden vroeg mij, als Hollandse, hoe ik als Twentenaar over Holland en de Hollanders dacht en of ik ook niet van mening was dat, over ons land sprekende, het juist is om van Nederland en de Nederlanders te spreken dan van Holland en de Hollanders.

Het spreekt vanzelf dat ik als Twentenaar mij Nederlander voel en geen Hollander en dat ik Twente beschouw als een stuk van Nederland en niet van Holland. Toen ik, juist vijfenvijftig jaar geleden, mijn nieuwe kantoorloopbaan begon bij een Enschedese firma met ruime internationale afzetgebieden, leverde het mij geen enkel probleem op dat het firmabriefhoofd luidde: Ramie Union, Enschede (Holland). En als ik nu weleens aan de doorlaatpost Glanerbrug - zo'n slordige tweehonderd meter vanaf mijn woning - sta te kijken naar het in- en uitgaande grensverkeer, dan tel ik weleens meer vrachtwagens die van firma's uit Holland stammen dan uit Nederland, blijkens de reclame-opschriften, ook al horen ze thuis in Twente. Ik heb er echt niet onder te lijden, want Holland doet het nog steeds goed als betrouwbaar handelsmerk en het woord ligt wel lekker in het spraakgebruik in den vreemde. Maar als we met vakantie in het Sauerland zijn, dan verzet ik mij tegen elke aanduiding van Hollander die men mij daar zou willen geven. En ik vind het bovendien wel opvallend dat de laatste tijd de Duitse televisie in haar berichtgeving nooit anders dan van die Nederlanden (d.w.z. die, der, den, die) spreekt. En toch zegt men hier vlak over de grens nog altijd Hollaand. Weet u nog van vroeger? Toen had men het daar steevast over „dat vette Hollaand...” - Voor ons was destijds alles daar „achter 'n poal”... „de Prusus!”, vanaf den Prusken foesel tot en met nen Prusken daalder. Welke gewone man kon zich destijds een echt gouden horloge veroorloven? Wie dan toch wilde laten voorkomen „alsof”, schafte zich een doublé-horloge (of ander sieraad) aan. Dat is koper of zilver met een dun laagje goud bedekt. En omdat die boel uit Duitsland kwam, werd zo iets hier al gauw als „Prusus goald” (Pruisisch goud) betiteld, meestal met een wat minderwaardige bijklank in dat woord. Poehh!

Ik hou van Holland... maar geef mij maar een Twentse pannekoek. Wij hadden vrienden uit Den Haag te logeren, man en vrouw. Hij had een hoge (nogal) functie bij een overheidsinstelling, zij was

bij het onderwijs, zoals ze dat zo gewichtig wisten op te dissen. Echte Hollanders dus. Hij had van tevoren geschreven dat wij geen bijzondere drukte van het eten hoefden te maken. Gewoon eenvoudige middagkost en wat de broodmaaltijden betraf: geen onnodige kosten, hoor! Het liefst eten

we alleen maar tomaten op de boterham en roomboter en zo hoeft niet. We zijn maar gewone mensen onder elkaar, weet-je-wel.

Maar dan kenden ze „moeders” niet. Mijn vrouw is van-huis-uit de voortreffelijkste gastvrouw die ik me maar zou kunnen wensen. Ze heeft echter wel van die twee wat meer Hollandse-mensen-kennis gekregen. Het was 1939 en zij was dus nog geen dertig. Als Twentse uit Friese grootouders is haar soliditeit onbetwist, zowel wat gastvrijheid als wat degelijkheid betreft, degelijkheid ook op het gebied van eten en drinken, of wat mij betreft: op het gebied van kost-en-inwoning... Schrielheid staat niet in ons huwelikswoordenboek, evenmin trouwens als slampen en brassen. Onze Haagse gasten hebben elke dag onze gewone middagkost meegegeten en dat was voor hun elke dag een feestmaal, als u voelt wat ik bedoel. Op een middag had mijn vrouw, in plaats van een vla-toetje een grote schaal vol... „Haagse Bluf” gemaakt. Ze had dat met mij overlegd om samen eens echt lekker „nen voeln wil” (een binnenpretje) te hebben. Haagse Bluf is zo iets als opgeklopt schuim van het wit van een paar eieren en bessensap met wat suiker, als ik me goed herinner. Na het eten.

M'n vrouw vroeg, langs haar neus weg: „Heeft de Haagse Bluf gesmaakt?” - „Héérluk...!” vonden ze beide. - Hij „had ons door”. - Zij vroeg: „Maar waarom noemen ze dat Haagse Bluf?” - Op die onnozele vraag antwoordde hij subiet: „Dat je zó

iets niet begrijpt, vrouw... Haagse Bluf is de kunst om van weinig iets te maken dat heel veel lijkt terwijl het eigenlijk niets voorstelt...!” - En nu, na zoveel jaren schiet ons dit voorval nog wel eens te binnen, als we het samen nogeens hebben over „weet-je-nog-van-toen”, mijn vrouw en ik.

En o ja, ze hadden ook geschreven van die tomaten op hun boterham. Wij lustten die „wrange krenge” van destijds niet, zoals ik ze toen placht te betitelen. „Ze bint toch gin grösvretters?” wilde m'n vrouw van me weten, want zelf zijn we geen vegetariërs. „Dat zo'k nich leuwn”, antwoordde ik, „ik denke dat zee ók wa iewer 't vleis hebt as de

butte, net as wiej”. - „Mär woo mo'k dat dan met dee temaatn an?” vreug de vrouw, „za'k dan mär 'n half poond nemmn...? Of 'n poond?” - „Nem mär 'n kilo...!” besliste ik, „dan kom wiej d'r vuur 'n dubbelke, dree stuuwer mooi goedkoop oonderhèn...” - En ik begon al spijt te krijgen dat we zo grif op hun verzoek waren ingegaan, hun verzoek om hun vakantie bij ons in de provincie te mogen doorbrengen. Tegen betaling, hadden ze bedongen. Nou-ja, goeie vriendschap vermag veel. Maar meteen begon m'n jonge en maatschappelijk nog zo onervaren jonge vrouwtje al enig „doorzicht” te krijgen, want innerlijk voelde ze zich beledigd door „betalende” vakantiegasten. „We hebben geen pension”, zei ze. „Maar... wacht eens efkes...” vervolgde ze. „Ik gelóóf dat ik ze nu al dóór heb... die willen natuurlijk in hun omgeving niet weten dat ze op een Hollands koopje uit zijn... en daarom willen ze niet weten dat ze bij vrienden gaan logeren... néé... ze willen in de provinsie aan paansjòn gaan...” - En zó werd ook bij m'n vrouwtje de glanzende idee geboren om die mensen ook 'n maal op „Haagse Bluf” té vergasten.

Ik hou van Holland omdat het zo Nederlands is. En zo lang het Nederlands is. Maar Nederland is geen Holland en Holland alleen is nog geen Nederland.

Ik hou ook wel van (de) Hollanders, als die zich maar als Nederlanders gedragen. Als Twentenaar gedraag ik mij immers ook als Nederlander als ik in Holland ben! Dan spreek ik geen Twents en geen Hollands maar gewoon Nederlands, hoewel nu nog veel Twentenaren het Nederlands als Hollands betitelen, zoals dat in mijn jeugd hier nog algemeen gebruik was.

Holland is een apart soort Nederland. Daarom hou ik van Holland. Ik hou van Holland om zijn steden, om zijn dorpen, om zijn natuur, om zijn geschiedenis, om zijn mensen. En ik heb meermalen heel diep ervaren dat Holland mij lief is, zoals elk deel van ons Nederland mij lief en vaak zelfs erg dierbaar is. Wat is ons land toch een merkwaardige eenheid in al zijn grote verscheidenheid. Voor mij wordt die eenheid persoonlijk gesymboliseerd in één begrip: Amsterdam. Als ik geen Twentenaar was... zou ik dan Amsterdammer willen zijn? Een vraag die ik onmogelijk kan beantwoorden, al hou ik nòg zoveel van Amsterdam en de Amsterdammers. Amsterdam is een apart stuk Holland en de Amsterdammers zijn een apart soort Hollanders, zoals de Friezen een apart soort Nederlanders zijn en de Twentenaren een apart soort apart... te groot voor een gewest en te klein voor een provincie!

Men heeft mij verteld dat het wijlen Koningin Wilhelmina is geweest die ons tot het bewustzijn heeft willen brengen dat Nederland geen Holland is en dat de Nederlanders geen Hollanders zijn. 'k Heb u ief, mijn nee-hee-der-land..., waar de blanke top der duinen... tòch meer Holland dan Nederland was.

Denkend aan Holland, laat ik Holland graag zijn glorie en dan mag van mij elk loflied op Holland mijn deur voorbijgaan. Als kinderen waren wij toch maar onnozele halzen toen de meester op school ons opgewonden liet zingen: Hollands vlag, je bent m'n glorie, Hollands vlag, je bent m'n lust! 'k Roep van louter vreugd: Viktorie! - Als ik je zie aan vreemde kust...

Ik hou van Holland! Jawell! Maar ... mijn hært blijft tòch àltijd in Twente! Dat beloof ik.

M'n vrouw nàm temaatn an de greuntekoar. Een kilo. Voor een paar stuivers. Voor onze gasten.

Maar de broodtafels, 's morgens en 's avonds, waren echte Twentse broodtafels. M'n vrouw plaatste een schaal met tomaten in de buurt van de borden van onze logees. En op wat verdere afstand de schaaltes met ander spul, zoals we dat op een Twentse feestelike tafel gewend zijn, maar dan met opzet wat royaal voorzien, zodat de tafel althans aan één kant uitgetrokken moest worden.

Ik noem maar op: roggebrood, wittebrood, beschuiten, krentebrood, roomboter, kaas onder de kristallen stolp, opsplitsel in drie soorten, leverworst, koffie of thee naar believen, elk een zachtgekookt eitje en nog een glas volle melk, warm of koud naar believen. Wat een werk, wat een werk, want helpen met de afwas was er hunnerzijds niet bij. Zij had er geen zin in en hij wilde wel omdat hij m'n vrouw zo aardig vond en graag eens haar in de keuken zou willen helpen, maar dáárom mòcht hij niet van z'n vrouw. Heerlik heerlijk, wat hebben ze gegeten en gesmuld van al dat lekkere eten. „'t Is hier 'n echt Luilekkerland...” zei hij ook nog en dat was wèlgemeënd. Maar toen ze weg waren, waren wij alleen nog met het hele kilo tomaten blijven zitten. Die heb ik maar in de vuilniston gegooid. Ik heb er nu nog spijt van dat ik hun toen niet heb gevraagd of ze die tomaten maar niet wilden meenemen voor hun gewone boterham als ze weer thuis waren.

Dit is ons destijds alles precies zo overkomen als ik het hier beschreven heb. „Niet waar, vrouw?” heb ik voor de zekerheid nog even gevraagd. M'n vrouw zegt „ja!”

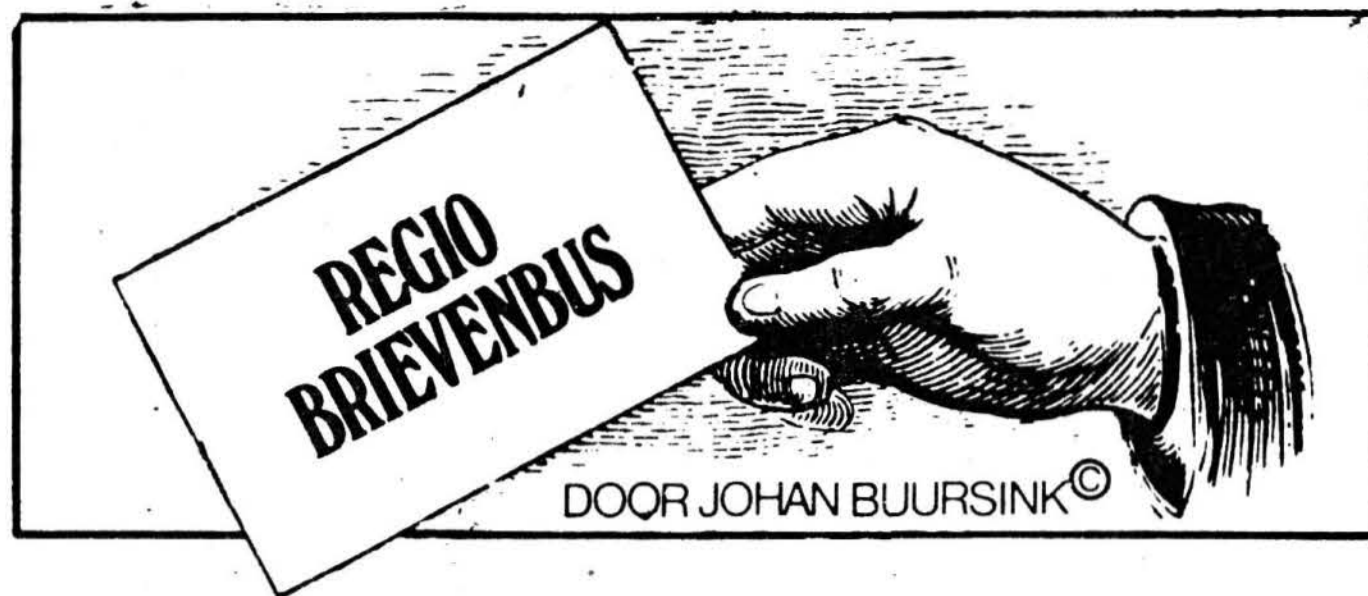
*Ik hou van Holland...!
Hou ik van Holland...?*

Taalgräpkes

De heren G.K. en G.M. uit Almelo wilden van mij weleens weten of ik het woord **achtereers** kende en of ik de betekenis ervan wist en wat ik dacht van de toepassingsmogelijkheden. - Laat dat nou net een van de vele merkwaardige dialektwoorden zijn, die ik vanuit mijn prille jeugd mijn Twentse taalwereld binnengeloodst heb. In mijn kinderjaren hoorde het bij onze weinige ontspanningsmogelijkheden om na schooltijd, of toch, vooral des zondags, kleinere of grotere wandelingen te maken, met z'n tweeën of in kleine groepjes, in onze landelijke omgeving. Wat was het „boerenland” toen nog groot en ruim en interessant. We noemden zulke wandelingen: „de boern-opgoan”, en vaak hadden we daar ook onze bedoeling mee. Zoals: vöggelnuskes oethaaln, strekkelviskes vangn, katjes plukkn, diesels stekkn vuur de truukes (knieken), ekkel gaddern, brömmel (bramen) plukkn, knolln gappn, pootje baadn, bulke riedn, kiewietseier zeukn, heed en dannengreun haaln, zoerkoolsteen zeukn en wat oons wieders nog in de gedachten kwam, al noar de tied van 't joar en ok al noar oonsn mood en oonze belangstelling. Neum mär op: allns kon oons van pas kommn... Wiej mostn dan wal an oons moo zeggn woar a'w hèn gungn en 'dan kree'w de bosschop wà met van woo laat da'w d'r weér mostn wean! At oons moo dan in ne goeie buj was dan kree'w ne vlak stoet met botter met, vuur oonderweggens, da'w mär ginnen gee-honger zolln kriegn, mär at 't ees was en 't loenen de moor nich, dan was 't: gaauw wèg wean en op tied weer in hoes. 't Heugt mij ok nog heel best dat oons moo walees zear: **doo de koompelmeantn an wel ow achtereers temeut koomp!** - En dát zol ik dan nów nich meer weetn... dan zol ik nich weetn wat dat woord achtereers bedod!

Ik was aait nog a naa sekuur op 'n woord, van jongs-of-àn. Dan wol ik sebiet van moo weetn wat ze doar met bedoeldn, met dat achtereers. Dan kon'k a wa schielik an eer gezicht zeen dat ze 'n gräpke maaktn. „Ach jong”, zear ze dan, „dat kàn toch nich... dat d'r ow één achtereers temeut koomp... zó-wat zeadn ze de vroogerdag wal ees... vuur de grap...” - Doar mos ik 't dan mär met dóón, mär 't leut mij mär nich los. En laterhèn kwam ik dat woord nog mennigmoal teggn, al he'k het 't eerst heard van mien moo, zo a'k dat hier beschreven heb, dat epse woord „achtereers”. En now vrög men mij wat dat now wa percies betekent. Zol doar nich iets van 'n eers (Ndl. aars = anus = opening van de endeldarm, volgens Koenen) in zitten? (in het Twents verstaan wij onder 'n eers, ook wel gat gezegd, het geheel van het achterste, dat ook wel zitvlak wordt geheten.) Ik heb genoemde vragenstellers geantwoord dat er naar mijn mening twee mogelijkheden zijn, van hoe het woord **achtereers** is samengesteld. Ik zou het in het Nederlands willen vertalen met **achterstevoren**, uit het Twents **achterstevuurtn**. Dat wil dan zeggen: **het achterste eerst = achtereers**. Maar dan zit ik met het feit dat men m.i. nooit zegt: achtereerst, met een t erachter. Daarom zou men dan de voorkeur geven aan de verklaring van die achter-eers = achter-aars. Maar dat is weer moeilijk aan te nemen omdat 'n eers (= de aars) van-

83.2

zelfsprekend van achteren is. Ik laat de keus aan u over, en als u wel eens een „echte” „wetenschappelijke” „verklaring” van dat woord bent tegengekomen, toe, wilt u mij daarmee dan op de hoogte brengen? Met de toepassing van het woord ben ik wel op de hoogte, al wil ik er nog wat woordenboeken op naslaan!

Mär... wat dan nóg?

Wat scheidt iej d'r met óp a'j alle weur en weurdkes en sprökke en oetdrukkingn zolln kennen en iej weet d'r gin gebroek van te maakn? 't Is d'r zo mooi bie a'j van alle weur weett woar ze vot komt, mär doar hoal iej ne taal nich met op de beene. Iej mott d'r met haandeln, dat hèt: iej mott ze gebroekn, gebroekn in 't proatn en in 't deankn en at 't efkes kan ók gebroekn in leasn en schriew'n! Richtig gebroekn en nich verkwaanseln vuur allerhaand insluupsels dee nich neudig sind. Ik zal zonne dree, veer joar west hebbn ton ik traploorn leern mos. Wiej haddn in oons hoes ne hoge, smalle trap noar boaven, van wal zeuventeen, achteen tree, steil de heugte in en dus ook steil weerum noa daalt, en ne andere trap 'n kelder in, en nog 'n träpke noar de opkamer. Dee trap noar boaven, dee was 't slimste. Doar zat wal ne lönnige an, dat deu 't, mär doar warn miene ärmkes nog te kòt vuur um doar bie te können kommn. De eerste tied nog gung moo achter mij an noar boaven, mär later gung ik walees alleen. Mär dan mos ik ók weer noar oondern en dát dorf ik nich. Dat trappengat was zo deep. Moo stun dan oonder an de trap en dan zear dee: „goa mär achtereers en hoal diej an de tree vast... dan geet 't better...!” En al schielik wus ik mij zó te reddn: achtereers, want „dan val iej nich van de trap of!” har moo zeg. - Moo har nóg zo'n gräpke, schöt mij doar oongemearkt in. A'w bie tied en wiele de hoar haddn loatn sniedn, dan vreug moo aait: „b'j van de trap valln?” Woo't ze doar bie kwam, ik weet 't nich. Mär zolln d'r rechtevoort nog wa leu wean dee't begriep wat ik bedoel at ik eer vroag: „Bi'j van de trap valln?”

„Iej könt ok achtereers warken”, zegt genoemde heer K., „mär doar wor iej duuzelig van!” - Zol 't waar wean? En ik bin 't met hem eens da'j wa **achtereers de bus oet könt stappn, mär nich in!** Zo kö'j ok achtereers de trap òf, mar nich óp! Snappie? En nu ga ik er nog een paar boeken op nakijken. **Schönfeld Wichers** vermeldt: achter-eers = achterstevoren. **Wanink** is wat uitvoeriger en vermeldt: achtereers = achteruit, omgekeerd.

Doch met de voorbeelden van Wanink heb ik nogal moeite. Bijvoorbeeld: figuurlijk gebruikt geeft hij: **achtereers bidden is vloeken**. Ik zal dat nooit van hem overnemen omdat ik het een **misbruik** van de eigenlijke woordbetekenis vind, en de „verfiguurliking” een dwaasheid op zichzelf. Ik zal daar niet verder op ingaan, dat zou beunhazerij zijn. Ook het voorbeeld van Wanink is me volkomen onduidelijk, maar dat zal óók wel aan mijn puristische instelling liggen, dit: „'t Wil d'r nog wal achtereers hoolen” = „'t Zal nog wel lang duren!” Het is heel goed mogelijk dat dit werkelijk voor insiders een gangbaar en begrijpelijk standaardgezegde is, doch ik sta er volkomen vreemd tegenover. Bij Bezoen, Gallée, Dumbar, Ballot, Halbertsma, Deunk/Entjes (Winterswijk) kwam ik **geen achtereers** tegen. En in het Westfaals vond ik o.a.: achtereers = rückwärts (bij Sauvagerd), en : ächterrüggés = hinterrücks (bij Walter Born). Onze meester **Dijkhuis** is uitvoeriger in zijn „Twents in woord en gebruik” en daar vind ik weer een paar voorbeelden van toepassingen, die ik wel enig schouderophalen wil meegeven. Maar eerst nog een vermelding die ik vond in het Supplement op het Heerder Woordenboek van **L. Bosch** (Veluws dialect). Aldus: **achtereers = achterwaarts**. Voorbeeld: „Hie leup achtereers 't waater in.” Toelichting: „Aan 't woord aars (kont) zal hier wel gedacht moeten worden.” Aldus L. Bosch.

Maar nu dan de vier voorbeelden van Dijkhuis. Ik mis bij alle vier de verklaring, zoals **Schönfeld Wichers** die zo korrekt geeft: achterstevoren! Ik zie daarin weer het bewijs, dat het meest geloofwaardige taalgebruik en de meest betrouwbare taalverklaring gevonden wordt bij iemand, die zijn taal kent, die in zijn taal leeft en denkt en die in zijn taal schrijft en dicht **omdat hij zijn taal lief heeft!** Ziedaar - tussen haakjes - Schönfeld Wichers ten voeten uit. **Meester Dijkhuis** heeft zich onsterfelijk gemaakt met het monnikenwerk van het samenstellen van een gebruikswaardenboek aan de hand van citaten uit het werk van een groot aantal dichters en schrijvers, die hij, ik meen in samenwerking met vooral wijlen Hendrik Klaassen, vertalingen en verklaringen in het Nederlands meegaf. Wat is er een moed en een doorzettingskracht voor nodig geweest om dit briljante idee uit te werken en te voltooien, maar ook: welk een liefde voor onze taal. Het werk van de meester is mijn waardigste monument.

En omdat ik Dijkhuis' Twents in woord en gebruik als een rijke bron voor de studie van ons dialect beschouw, daarom meen ik, er ook wel enig discussiemateriaal aan te mogen ontleen, waarover mijn lezers dan weer hun gedachten mogen laten gaan. Welnu:

1) Van Vloedbeeld, Almelo: „De vrouw wol d'r weer achtereers oet”, vertaling: „De vrouw wou er weer achterwaarts uit.” Woordbetekenis: achterwaarts, achteruit. (In dit geval is alleen **achterwaarts** juist.)

2) Van Hagreis-Post, Hengelo: „Biej 't hengoan van 't oale joar kiek wiej ees achtereers”, vertaald als: „Bij het verstrijken van het oude jaar kijken wij eens om naar wat achter ons ligt.” Woordbetekenis: achteruit, terug. - Mijn mening: Uit Dijkhuis' vertaling blijkt dat hij wel begrepen heeft wat de dichteres heeft bedoeld maar wat zij niet heeft gezegd. „Achtereers kiekn”... dichtelijke vondst of dichtelijke vrijheid? Of hersengymnastiek? - Ik zie hierin een voorbeeld dat de methode van Dijkhuis toch ook z'n nadelen heeft, als hij dan al niet te weinig selectief te werk is gegaan in de keus van zijn voorbeelden, in een geval als dit. Dijkhuis pleegt namelijk weer te geven zoals de auteur het heeft gebracht, zelfs in de spelling en dat is m.i. in principe volkomen juist. Doch ongemerkt kunnen er onzuiverheden voorkomen, die op gezag van i.c. Dijkhuis als insluipsels ten onrechte geaccepteerd kunnen worden. Want... „achtereers kiekn...”? Ik kom er van aan 't huiveren. Maar ik kan echt niet bewijsbaar ontkennen dat iemand anders wèl achtereers kan kiekn...

3) Achtereers proatn, auteur niet vermeld: „Doar verstoat 'k niks van, den pröt zo achtereers”, vertaald als: „Daar versta ik niets van, die praat zo vreemd, in een mij onbekende taal”. Woordbetekenis: vreemd, onverstaaenbaar. - Mijn mening: hier geldt ongeveer hetzelfde wat ik bij **achtereers bidden** heb gezegd. Ook in dit geval zou ik het woord achtereers nooit misbruiken, want je kunt zomaar een woord dat je leuk of grappig of merkwaardig vindt niet voor elke situatie geschikt maken.

4) Van Odink, Eibergen: „Iej mot de aorn achtereers met de rechterhand opnemen, de aorn vuuroet, en 't stroo noa achteren”, vertaald al: „Je moet de garven aan de onderkant met de rechterhand opnemen, de aren boven en het stro onderaan.” Woordbetekenis: aan de achter-, aan de onderkant.

Meester Dijkhuis moge mij ten goede duiden dat ik hier weer even een andere mening heb. Dat „achtereers” heeft, meen ik, geen betrekking bij het schoven binden, waarop het citaat kennelijk slaat, op de garven of de aren, maar op degeen die aan het schovenbinden is. En nu zou ik weer de boeren, die er verstand van hebben, willen vragen, mij hun mening te geven. 't Gaat mij er niet om dat ik zo graag gelijk wil hebben maar 't gaat mij er om te weten, hoe de zaak precies is. Ik meen dat Odink bedoeld heeft (wat ook al in de vertaling tot uiting komt): „Iej mot de garven achtereers opnemen...” en dat wil zeggen: „je moet, achterstevoren staande, de garven met de rechterhand opnemen, de aren vooruit en het stro naar achteren”. Ik geef toe dat dat „achterstevoren staande” (of bukkende) wel wat grappig klinkt, maar ik zeg dat zo voor een goed begrip. De binder of bindster staat naast de schoof, die met de aren naar voren, rechts van hem of haar, op de grond ligt. Hij/zij staat dus achtereers, achterste voren ten opzichte van de schoof (garve). Aan de schoof zelf is geen achter of voor, alleen boven en onder. En als ik het wèl heb, pak je zo'n schoof niet aan de onderkant beet maar meer naar het midden, omdat je hem vanuit de liggende positie rechttop moet zetten, na het onder en boven gebonden te hebben. Maar ik kan me vergissen in dat hanteren, echter niet in de betekenis van het woordgebruik van dat „achtereers”.

Men heeft weleens geprobeerd, mij als „scherpslijper de historie in te doen gaan - als dat ingaan in de historie althans niet te veel eer voor me zou zijn. En alles wat ik hier nu uitgefiguliert heb, zou op scherspslijperij kunnen duiden. Mijn eigen moeder zei vroeger immers ook wel eens tegen mij: „Iej ok aait met al dat fitken op 'n enkeld woord... Iej mot zeen da'j later gas-fitter wordt...!” Doch als zelfverdediging wil ik daar toch van zeggen dat 'n mes pas richtig scherp wordt op 'n slijpsteen en dat nen edelsteen pas zienen glaans en glood krig duur de zorg van nen vakbekwoamen scharspslijper. Ik probeer goed te onderscheiden om goed te kunnen onderwijzen, probeert u nu ook goed te onderscheiden door u goed te doen onderwijzen.

Ziezo, 'n steln ister, nów de pan nog. Er is een Middeleeuws Nederlands woord: **achterkeren**, in de betekenis van o.a. (Verdam Middelnederl. Wb.): 1) terugkeren, terugtrekken; 2) **achterwaarts keren**, terugwijken; en het zelfst.nw.: **achterkeer** = het achterwaarts keren. Mag ik daaruit ook niet een (niet vermeld) bijwoord **achterkeersch** afleiden? in de betekenis van **achterwaarts**. En zo ja, mag ik dan ook de onwetenschappelijke vrijmoedigheid hebben, de veronderstelling te uiten dat in de loop van vele jaren dat **achterkeers(ch)** in de volksmond weleens afgesleten zou kunnen zijn tot **achtereers???** Als u me daarin niet kunt volgen, beschouw dit dan maar als het „taalgräpké” dat ik u in de titel van dit opstel beloofd had. Ik heb het ook over liefde voor de taal gehad. **Wie werkelijk lief heeft, heeft ook werkelijk fantasie.** Laat mij dan gelukkig zijn dat ik hier mijn taalfantasie uit mijn liefde voor mijn taal aan u mag voorleggen. Nonvaleur? Soit!

83,08

An 't woordgebroek köj eer kennen, de goeie platproaters

Uit de prachtige brief, die dhr. B.Z. uit Zenderen jongstleden Asgaunsdag voor me schreef wil ik vandaag alleen enkele Twentse uitdrukkingen aanhalen, die me zo goed van pas komen in mijn beschouwingen over dialectgebruik (en misbruik) en woordgräpkjes. Aldus:

„Non nog iets oawer butte...” - en dan volgen enkele uitdrukkingen die elke richtige platproater wel dient te kennen um in taal en antwoord oet de veut te können. Ik laat ze hier volgen met mijn aanvullingen en opmerkingen.

- „**Wat op de butte kriegn**” letterlik: „Wat op de botten krijgen”, i.d.b.v. afgeranseld worden. Wij zeiden liever: „Wo'j 'n spier op de butt hebbn?” (Wou je een beetje op de botten hebben?) - In plaats van „'n spier op de butt” zeiden we ook: „'n Spier op 't vel, 'n spier op de hoed (huid), 'n spier op 'n balg, 'n spier op de pèens, of: 'ne loag op de hoed. In dit verband een uitdrukking van iemand die ruzie zoekt: „Wo'j 't d'r öf haaln?” („Wou je het eraf halen?”) En verder nog de waarschuwingen: „'k Zal ow de buttn in 'n zak doon!” - „'k Zal ow de butt kot en klein houn!” - welke uitdrukkingen in allerlei toonaarden uit te breiden zijn. En ook de **ribben** moesten het ontgelden: „A'j de ribbn heel wilt hooldn...”, „aans za'k ees luk de vioele spölln op ow ribbn...!” - En dan „**de beene**” niet te vergeten. „'k Zal ow de beene onder 't gat hèn houn!” Maar genoeg! (Of weet u er nog méér...?)

- „**De butte loopt 'r alleene**”, zegt dhr. Z. - Die uitdrukking ken ik niet. Van een mager iemand zeiden wij wel: „**Vel oawer butt**”, of ook wel: „Vel waar goa'j met dee butt hen?”

- Ook deze uitdrukking ken ik niet: „**Met de butte elwen sloan en middagluudn**”. Dat is: met de botten elf uur slaan en de middagklok luiden. Wat bedoelde men daar precies mee?

- „**Hee wil de butte d'r nich an woagen!**” - Ik meen dat deze uitdrukking in verschillende omstandigheden toegepast kan worden. Bijvoorbeeld: bij een ruzie houdt hij zich afzijdig omdat hij niet graag afgeranseld wil worden; of: bij een zwaar karwei wil hij niet helpen aanpakken; waar hulp geboden moet worden laat hij afweten; hee is leewer lui as meu.

- „**Hee zorgt wa datte de butte nich krom krig**”. Wordt ook weer gezegd van iemand die zwaar werk schuwt. Maar als iemand lichamelik geen zwaar werk kàn doen, dan kan men zeggen

- „**Hee hef de butte d'r nich noal**” „Hij heeft de botten er niet naar”, d.w.z. hij is er lichamelik niet op berekend, niet op gebouwd.

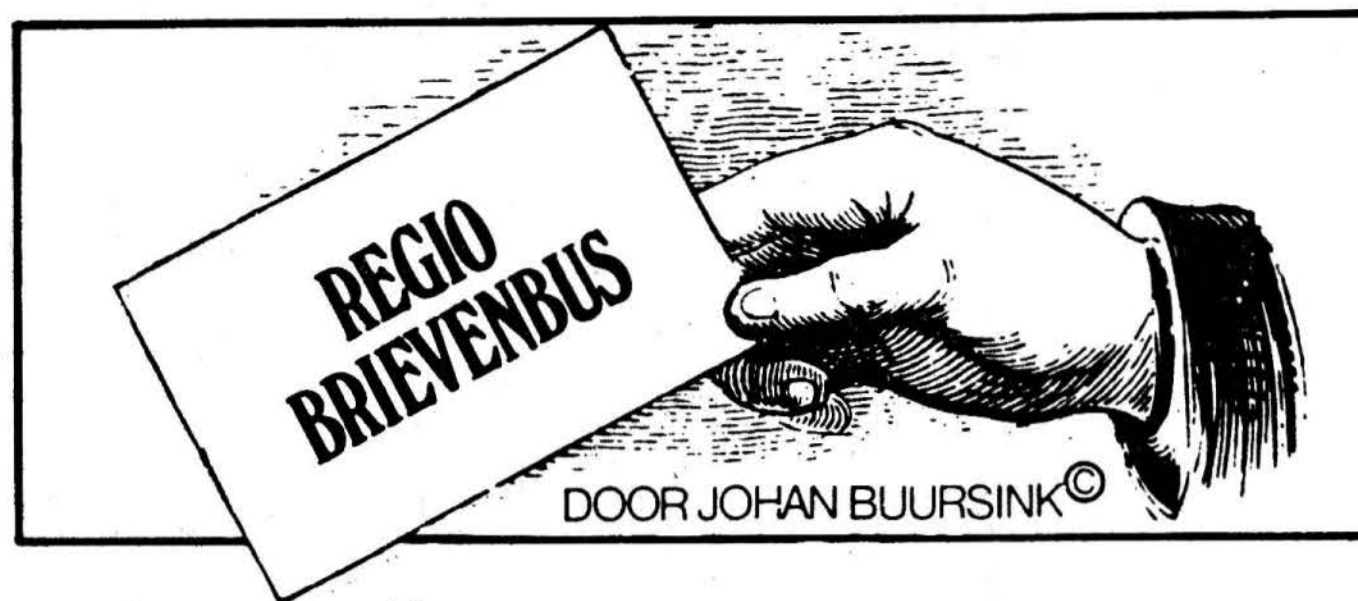
- „**De butte doot mij zeer**” „De botten doen me pijn”. Dit wordt uitdrukkelik gezegd om duidelijk te maken dat men zich erg heeft ingespannen, bijvoorbeeld met werken, met schaatsen, met trimmen e.d.

- „**lej könt wal zeen datter wat um de butte hen koomp**” - wordt gezegd van een „dee good in 't vleis koomp”, van een mager persoon die een voller figuur krijgt.

- **De butte** komen verder ook veel voor in het spraakgebruik dat betrekking heeft op iemands

werk of beroep. Dhr. Z. geeft daarvan twee voorbeelden: „**Hee wearkt nich met de butte**”, wordt gezegd van iemand die bijv. een kantoorbaan heeft, en: „**Hee dot 't weark nich met de butte**”, van iemand die erg onhandig is. Deze laatste uitdrukking ken ik in genoemde betekenis niet. Ik wil hier verder nog wel iets uit eigen dialectgebruik aan toe voegen. Een algemeen gezegde was vroeger van iemand, die geen zwaar werk hoefde te doen: „**hee hef gin but-brekkenweark**”, d.i. hij heeft geen werk waarbij hij de botten kan breken. Als ik eens wat „zwaar” werk moest doen, dan zei moeder: „**woag de butt d'r mär ees ani!**” of: „**zet de butt d'r mär ees op!**” Bijvoorbeeld: klompen schuren, dat moest ik zelf doen. Maar moeder had wel in de gaten dat ik er geen zin in had. Dat moest dan met een harde borstel gedaan worden. Moeder controleerde dat want de klompen moesten goed schoon worden. („Dan ha'j ze mär nich zo smerig muttn maakn!”) Driftig zei ze dan: „Wat lig iej doar met den beunder oawer dee kloomp te veuln... bi'j bang da'j ze zéér doott... **broek (gebruik) de butt mär ees... iej hebt ow haan (handen) toch nich töt zaligheid beloafd...?**” - Mär ik vun dat ammoal mär ne slimme **buttnploageriej... Mär at 't mij loenen** (als ik goed geluimd was) en ik har 't op de butt (ik was op dreef), dan kon moo alle kaantn met mij oet.

Van moeder heb ik heel wat uitdrukkingen in mijn huidige taalgebruik overgenomen en zonder erg kan ik m'n vrouw vragen: „Zos mij dat oawerhemd efkes duur 't water können sloan”, als ik een overhemd, waar ik erg op gesteld ben, gauw even gewassen wil hebben. Of, als ik een gaatje in m'n sok heb: „Zos mij doar efkes nen droad duur können trekkn?” Of, als er een naad in m'n pyama losgereggen is: „Zos mij den noad efkes onder de nèjmesien hen können jaagn?” Of zo iets als: „Zos mij den knoop efkes an 't buis willn tokkern?” Of: als ze me „nödig hef” en ik juist m'n handen wil wassen: „Mag ik eerst efkes miene haan onder 'n kranen hoaldn?” - Toen onze dochter nog erg klein was, vroeg mijn moeder haar eens: „Hannie, mags wa 'n möpke?” waarop ons kind haar aankeek alsof opoe potjeslatijn sprak. Maar opoe had nooit geleerd om te vragen: „Lust je wel een koekje?” En als we met de kleine meid stoeiden, dan wilde het weleens gebeuren dat ik tegen haar zei, op kwasi-dreigende toon: „Woch efkes, ik zàl diej...!” waarop ze dan terug treiterde: „Zàl mij dan...! Zàl mij dan...!”

Hierboven heb ik mijn moeder al laten zeggen dat ik niet zo met den beunder oawer dee kloomp mos ligg te veuln. Met dat veuln (voelen) bedoelde ze dan: niet hard genoeg er de „butt op zett’n”. Maar ze kon het ook in de omgekeerde betekenis zeggen: „Mo'k die efkes met de haan vuur 't gat veuln?”, maar als ze dat deed, dan ko'j 't veuln ók! Wat is het toch heerlijk om al zulk woordgebruik nogeens in je herinnering boven te laten komen. Moeder was altijd erg druk in haar huishouding met ons, zes kinderen. Alles moest gauw-gauw efkes doan wordn. Efkes 'n paar höltkes onder 'n middagpot, of 'n paar kōlkes in 'n kachel, efkes met de veil duur de kōkkn (de keuken dweilen), efkes met de veut in 't water (de voeten wassen), efkes met 'n sleef duur de pap (de pap roeren), efkes met 't gat op 'n stoel (eventjes uitrusten), efkes nen moondvol koffie dreenn, efkes dit en efkes dat en als we dan moeder heen en weer zagen lopen dan plaagden wij haar ook nog: „dow dös ja hier nen trad en doar nen trad...!” Ze was dan ook erg beweeglik, want er zat haar gin lood vet in de weg, ze woog volgens ons zeggen maar „hoonderd poond en 'n koolblad”. Als moeder vroeg: „Zo'j nich ees met 'n bössel oawer de schoon goan”, dan bedoelde ze „**woag de butt d'r mär ees ani!**” en dan was het: de schoon in de wiks zett’n! En de schoon wiks dat deden we nog met die ouderwetse „wiks”, daarbij moest je eerst flink op 't insmeerbösselke spiejn om de wiks uit het potje te kunnen krijgen. En dan leerde moeder ons daarbij zingen: „Schoenen poetsen is mijn wèèrk..., als ik groot ben word ik stèèrk...!” - En o-waj-mier als we de achterkant niet mooi genoeg aan het glimmen kregen. Dan was het: „van achtertern wont ók leu...!”

Ongemerkt en ongetwijfeld ook ongewild bracht de brief van dhr. Z. mij ook nog op een andere tekst. Ja, ieder meens hef ja zo zienen eigenen teks. En mienen teks is dan wieders vuur vandaag in mij opkommn duurd dat dhr. Z. schreef: „Non nog iets oawer butte...” En kiek, dat weurdke iets dat lik mij a te vól oet 't Hollaans in oons dialect in smokkeld. Ik zol leewer zeggen van „wat” of „luk” of „'n luk”. Umgekeerd wordt d'r vaak Hollaans doan op zien plat en dat is net zo slim. En dat mo'k now weer met 'n stuk-öf-wat vuurbeeldn duudelik maakn.

Een van de meest voorkomende „lachertjes” kunt u nu nog dagelijks in elke winkel tegenkomen.

kaar geraapt, waarvan een aantal werkelijk verouderd zijn terwijl er ook een paar tussendoor geglipt zijn, die nodeloos in onbruik zijn geraakt. Zullen we die samen even doornemen? Welnu: „Ik bin **kraank**” ik ben **ziek**. Maar evenals het Nederlandse woord **krank** verouderd is, is het Twentse **kraank** dat ook, hoewel het toch nog wel bruikbaar zou kunnen zijn.

Wavvene kränkte? - Wat voor een ziekte, welke ziekte? Dat **wavvene** is samengetrokken uit: wat **van** eene, in het Ndl.: wat voor (een) ziekte? Dat **kränkte** voor **ziekte** is m.i. toch wel sterk verouderd, zodat we liever zeggen: **zeekte**. - Goed, ik hoef niet naar het **ziekenhuis**. Ik kan me niet herinneren dat hier ooit gesproken werd van kraankhoes. In mijn jeugd was dat al 't **zeeknhoes** en nu vinden we **zieknhoes** heel gewoon Twents. Zo spreken we ook van 't **ziekenfonds**, terwijl dat vroeger zo iets moet zijn geweest als de **kraanknkas**, maar dat durf ik niet onder ede te verklaren. De **ambulance** is 'n **zieknauto** en als we een ziekenbroeder nu eens kraanknbreur of zeeknbreur zouden noemen, zouden we onszelf hoogst belachelijk maken. Ook in het Twents is zo'n broeder gewoon **broeder**, omdat die met oonsn eignen breur niks van doen hef (niets te maken heeft). In dit geval is **broeder een beroepsnaam** voor verpleger. Evenals zuster. Maar tegen een jonge of kleine zuster zeggen we niet zusje en tegen zo'n broeder niet broertje. Dit was er even zo tussen neus en lippen bij door.

Ne beklivvelike kränkte, in mijn jeugd nog heel gewoon, voor een besmettelike (beklijvelike) ziekte, is als herkenbare uitdrukking volkomen verdwenen; wij zeggen nu ook gewoon ne besmettelike **zeekte**. Ook de **haalszeekte** (dyphteritis) kennen we niet meer en ik zou dergelijke primitivismen niet terug wensen. De keender **än stekkn** (besmetten) kan nog wel gezegd worden, dunkt mij, zonder je met je dialect belachelijk te maken. En dan dat **zeer** doen. Waarom wordt daarvoor liever **pien** gezegd? We moeten natuurlijk rekenen met generatieverschillen, maar daar zijn we toch niet klaar mee. Oude mensen hebben nog altijd **kopzeert**, als ze het hebben, terwijl de jongeren klagen over **heufdpien**. Hetzelfde geldt voor **liefzeert**, dat tegenwoordig **boekpien** heet, en **taandzeert** dat **taandpien** werd. **Kiespien** was in mijn jeugd al ongeveer algemeen in gebruik; van **koezenzeert** of zo wat heb ik nooit gehoord, in mijn taalomgeving. Als je kou hebt gevat he'j **de köälte in de hoed** (huid) of iej hebt **költe opdoan**. Dat laatste is toch nog goed bruikbaar Twents! Maar me **ne zol op de tong** (lett. een zool op de tong) wordt dat weer moeilijker, dan kun je toch maar beter zeggen: **ne beslaagn tong**, vindt u ook niet? En dee **onkloarigheid in de hoed** (onkloarheid in het lichaam) is eigenlijk alleen nog bruikbaar in en Twentse milieubeschrijving, niet meer in het dagelijkse spraakgebruik.

Dat is het wel ongeveer wat ik van het ziek zijn wilde vertellen. En nu moet u me meer niet aankomen met de uitdrukking „**sloerig in 'n rakkerd**”, want dat vind ik maar een ordinaire variatie op „**sloerig in de hoed**”. Daarop kom ik misschien nog terug, evenals op de gewone dialectwoorden, waarvan ik er hierboven al een paar genoemd heb. Daarover kan ik nu niets meer zeggen want de krant is vandaag alweer vol.

waar u luistert naar wat er gekocht wordt. Bijvoorbeeld: een jong modern huisvrouwje koopt sinaasappels en zegt: „**doe mij maar** van die dikke daar”, in plaats van: „**geeft** u mij maar...!” Omgekeerd wordt mijn taalgevoel evenzeer gekwetst als ik een platprater hoor zeggen: „**Gew** d'r miej doar mär tien van...” in plaats van: „**Doo** d'r miej...” al is in dat laatste voorbeeld dat „gew miej” evengoed als „doo miej”. Niet helemaal even goed, want in dat „gew miej” voelen wij nog heel eventjes zo iets van „iets gegeven” willen hebben, dat is voor niets, gratis. Kunt u nog iets van mijn ouderwetse taalgevoeligheid aanvoelen? (Ik moet altijd zo oppassen dat ik niet voor scherp-slijper op taalgebied uitgekreten word!) Meestal mishandelt men zijn taal onbewust omdat men geen aandacht besteedt aan zijn gesproken taal en men niet voldoende van anderen wil leren, die het wèl goed doen. Maar ik wou het nog even over onnodig en onbewust taalverlies hebben. Onder taalverlies wil ik dan wel verstaan het prijs geven van goede en nog wel goed bruikbare Twentse woorden om daarvoor, uit onachtzaamheid, vertwentste „Hollandse” woorden voor in gebruik te nemen. Ik wil het ditmaal bij een aantal enkelvoudige voorbeelden laten.

„**Ik bin zo kráánk**”, klaagde ik eens tegen m'n vrouw, die daarop nuchter reageerde met de vraag: „**Wavvene kränkte** zo'j dan nów weer oonder de leedn hebbn?” En ik, geruststellend: „**Ne beklivvelike kränkte** zal 't wa nich wean...!” Waarop zij weer: „**Döt** ow 'n haals dan ók **zeer**? Dan kon 't de **haalszeekte** walees wean. Dan mag ik nich te **kòt bieje ow kommn!** Dan zo'k ja de keender **än können stekkn...!**” En ik weer: „A'k dan mär nich noar 't **zeeknhoes** mot...!” De vrouw: „**'k Leuw** da'j gewoon luk **költe in de hoed** hebt!” En na een poos nagedacht te hebben, besliste ze: „Iej hebt ja **ne zol op de tong**, da's ja luk **onkloarigheid in de hoed**, met **nen natten dook um 'n haals** blicuw iej mär mooi in ber, dat wil ok nog wa **mangs helpn**, ik zal dat **zó kloar** maakn dan **kö;j temèt** wa weer **in de kleer** en a'j dan mär good **hèn könt goan** dan bin iej **schielik** weer **op de been...!**”

Geloof u mij nou maar dat mijn moeder nog zo kon praten. Maar die was ook nog van 1865, en ik ben van negentien acht. En als kind voelde ik toen al **vaak** dat moeder zo ouderwets **preut**. Ik heb hier een aantal woorden en uitdrukkingen bij el-

83.09

Alvorens verder te gaan

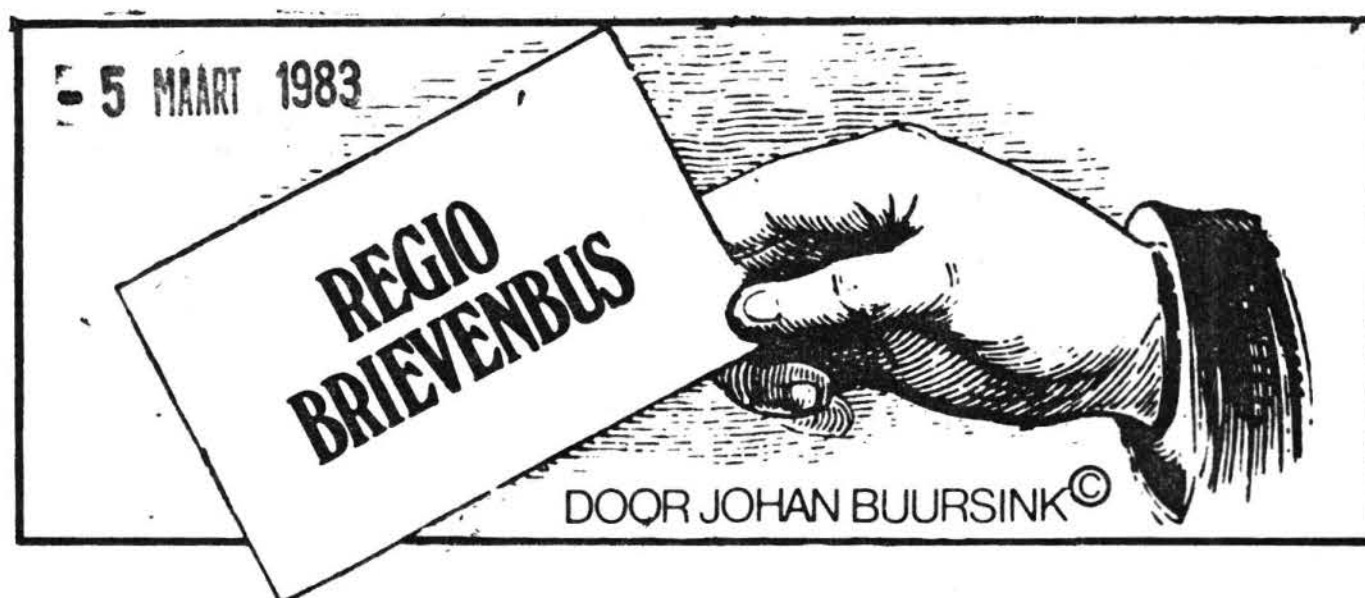
dien ik me eerst te herstellen van een lelike toevalstreffer van het zetduiveltje dat maar weer eens toegeslagen heeft. Onder de gordel noemen ze dat. Meen ik. Welaan dan, ik kan u het bewijs van mijn bescheidenheid niet leveren, doch u kunt mij op mijn woord geloven. Schrijvende over Meester Dijkhuis in r.b.b. 83.07, derde kolom, de beide onderste regels, poneerde ik **aan het adres van genoemde heer Dijkhuis**, en doelende op diens standaardwerk TWENTS IN WOORD EN GEBRUIK, mijn welgemeende kwalifikatie: „**Het werk van de meester is ZIJN waardigste monument.**” - Nu kan zich een ieder, die dat wenst, aan de hand van de doorslag van de door mij ingezonden kopij overtuigen dat ik geschreven heb: „**ZIJN waardigste monument.**” - Waaraan, o waaraan heb ik het nu verdiend dat daar in de krant is komen te staan: „Het werk van de meester is **mijn** waardigste monument.”? Om mij nu niet als een zelfingenomen vent de historie te doen ingaan, verzoek ik u in uw knipsel van mijn regio-brievenbus dat **mijn te veranderen in zijn**. Meester Dijkhuis ter ere, zoals mijn bedoeling was.

Een andere korrektie wil **dhr. B.Z. uit Zenderen** graag aangebracht zien in r.b.b. 83.08, tweede kolom, regel 4 van boven. De uitdrukking: „**Hee döt 't weark nich met de butte**” wil niet zeggen dat hij erg onhandig is, maar wil zeggen **dat hij juist erg handig is**. Zo heb ik althans uit het telefoontje van dhr. Z. begrepen. Ik meen dat het gezegde voor tweeërlei uitleg vatbaar is. „Hee döt 't weark nich met de butte” kan ik opvatten als „Hee maakt 'r zich nich meu op”, in de betekenis van: „Hee is leewer lui as meu”, maar ook als: „Hee döt 't weark wal op zien vuurdeeligst”, i.d.b.v.: „Hee döt 't weark wal op ne maneer dee hem de minst möggelijke meujte kost”. O zo!

En nu schiet mij een opvatting te binnen die mijn schoonmoeder (z.g.) vaak verkondigde: „lej könt better met 'n lui means te doon hebben as met 'n dom means: 'n lui means zoch zich wa de vuurdeeligste meneer oet um zien weark zo gauw möggelijk an de kaant te kriegn um wieder te können luiern; 'n dom means is doar te dom vuur!” - Natuurlijk is ook zulk een wijsheid maar van betrekkelijke waarde, maar tòch.... Over luie mensen gesproken:

KENT U DEZE AL...?

Een boer ging in hooitijd eens naar zijn akker om te zien of z'n knechts wel druk genoeg in de weer waren. Daar zag hij ze alle drie in de schaduw van een akkerwal liggen slapen. De boer liet zijn woede niet merken en bewaarde zijn kalmte. De knechts, die hem hadden zien aankomen, bleven echter lui op hun rug liggen. Kwasi-vriendelijk zei de boer, een gulden uit z'n zak halend: „Wel van ow dreeën 'n luistn is, den krig van mij nen geuldn...!” De eerste knecht kwam met z'n bovenlichaam overeind en zei, z'n hand uit stekend: „Boer, ik bin nog te lui um in 'n eand (= overeind) te kommn, doo mij den geuldn mär hier!” - De tweede stak z'n hand uit, maar bleef erbij liggen, en zei: „Boer, ik kom absloet nich in 'n eand, ik blieuw liggn zo a'k lig, doot nen mij mär gauw!” -

Maar de derde knecht verroerde geen vin, deed zelfs z'n ogen niet open en stak geen hand naar de boer uit. Die knecht zei alleen maar: „Miej den geuldn... stek nen mij mär in 't veskestukske (= vestzakje), ik bin nog te lui um hem àn te pakkn...!” - Moraal: nen luien geuldn is aait nog méér weerd as 'n nuuver (= ijverig) kwatje!

KENT U DEZE WOORDEN NOG?

Eigenlijk moet ik nòg een „zetfout” korrigeren. Ik til er niet zo zwaar aan maar tòch wil ik er iets van zeggen. In r.b.b. 83.07 (19 febr.), tweede kolom, r. 22 v.o. staat: „en dät **dorf** ik nich.” Ik had geschreven: „dät **drof** ik nich.” D.w.z. „dat **durfde** ik niet.” Het Twents voor **durven is dörven** en dat is, zowel in de vervoeging als in de spelling een erg lastig woord. Ik het Ndl. is **durven** een **zwak** werkwoord: durven, durfde, gedurfd. - Ik durf, enz. is in het Twents: ik dörf, dow dörfs, iej dörft, hee dörf, wiej dörft, iejleu dörft, zee dörft. In het spaakgebruik zeggen we: ik dōw, dow dōfs, iej dōwt, wiej dōwt, iejleu dōwt, zee dōwt. Zo ongeveer, er zullen wel hier en daar en overal verschillen in het spraakgebruik voorkomen. **De verleden tijd** is nog wat moeilijker te spellen, bijvoorbeeld: **ik dörfde...** en doar he'w now net 'n köttel bie' 'n gladden eand! Want... doordat die lastige r graag weggesmokkeld wordt.... zijn we als richtige platpratere aardig met dat woord - en met nog veel van dergelijke woorden méter - aan het kwanselen gegaan. Met metáthesis (= letteromzetting van medeklinkers) en al.

Tussen haakjes: voor sommige lezers is het, dunkt mij, wel nuttig eerst even wat te zeggen van die metáthesis. Er is een oud woord barnen, dat branden betekent en dat ontstaan is doordat met de **r van achter de a omgezet heeft naar vóór de a**. Vergelijk ook: **bornput** voor **bronput** of **bronwel**. Zo hoorde ik in m'n jeugd echte ouderwetse platpratere nog zeggen (ongeveer): **drömmn** waar wij al **dörven** of **dörwn** zeiden. Dat **drömmn** was eigenlijk al een soort spreekverbastering van **drövvén**, een metáthesisvorm van dörven.

Ik drof is (was) dus de metáthesisvorm van **ik dörf** (= ik durf). En **ik drof** is dan dus de metáthesisvorm van **ik dorf** (spreek de **o** dof uit als in bijv. profet, als **korte oo-klank**). Zó praatten in mijn omgeving ouderwetse platpratere vijftig jaar geleden nog in hun dagelijkse omgangstaal! Vervoegegen we nu verder in de verleden tijd dat „dr'tmmn”, dan krijgen we: ik drof, dow drofs, iej drovn, hee drof, wiej drovven, iejleu drovven, zee drovven. Het Twentse **drovven** lijkt me dus een sterk werkwoord. Maar jongere platpratere, die minder dan ik wat vreemd tegen die metáthesis-

vorm **ik drof** (ik durf) en **ik drof** (ik durfde) aankeken, hoorde ik dat: **ik drof** verbasteren tot **ik dreuf**, en zo ook de overige verl. tijdsvormen, 2e pers. enkelvoud: **dow dreufs**, en verder. En dat dreuf werd: **ik deuf**.

Dat was dan eigenlijk meer een stukje studentenhaver, voor wie zich wat meer in het worden en verworpen van ons spraakgebruik willen verdiepen. **In alle geval** (zoals wij dat op z'n Twents zeggen voor: **in elk geval**) kunt u mij een plezier doen dat **dorf** in de voorlaatste regiobrievenbus toch maar te veranderen in: **ik drof**.

Voor wie zich niet zozeer interesseren voor die fitfutterige taalprobleempjes gaan we nu weer in 't gewoon verder...

Ik vertelde al dat ons dochtertje m'n moeder niet kon verstaan, toen die haar vroeg: „Mags wa 'n möpke?” = „Lust je wel een koekje?” En ook daar valt weer heel wat over te zeggen. Eerst over dat möpke. 'n Möpke is een koekje. Een alledaags koekje is 'n **melmöpke** = een **meelmopje**. De bakker legt mopjes (kleine hoopjes) lekker meel op de plat en bakt daar, nou-ja, koekjes van. Melmöpkes zijn gewone alledaagse koekjes, nee, alledaagse möpkes. Koekjes is een deftig woord voor deftige koekjes, zoals bitterkoekjes en zo.

Zo'n vijftig jaar geleden vertelde mij een toe al bejaarde vrouw, dat zij vroeger „**zo geern van dee duulkes meug**”, zo graag die duulkes lustte. Ik vroeg haar wat dat dan wel waren, die duulkes. „Ja... die duulkes... dee zée'j ja rechtevoort nich meer... Wat dat warn...? Ja... net ne maneer as bitterkoekjes... mär nich zó lekker... mär tòch... lékker genoeg...!”

Melmöpkes werden ook wel **katootjes** genoemd, maar waar die naam weg komt, dät weet ik niet. Die ouderwetse waren rond en als ze van de fabriek waren, zaten er van die prikgaatjes in. Later noemde we die: **biskwietjes**, maar daarmee was onze **moodersproak** al aan de verprutsing toe. Ook het woord moppen kenden we wel, zij het Twents of Nederlands, „doar wil ik of wean”, maar dan als Deldener moppen (zijn die er nog?) en ook wel als Weesper moppen, zoals m'n oom en tante uit Amsterdam die wel meebrachten als ze kwamen logeren.

Als Twentenaren letten we wel precies op de juiste betekenis en de juiste toepassing van een wat geladen woord, een woord met wat meer dannormale gevoelswaarde. Omdat een koekje een deftig ding is, vinden we het woord ook deftig en daarom zullen we nooit, wat echt een koekje is, anders betitelen dan als koekje. **Een koekje is**

KRÖMMEL BINT OK BROOD

Als eenvoudige arbeidersmensen hebben wij in onze jeugd over het algemeen een uitstekende opvoeding gehad. Niet dat we met mes en vork leerden eten. Of dat we aan een reeks van etikette-voorschriften voor deftige mensen werden onderworpen. (Ai, daar kom ik al op een terrein dat ik nog wat voor later wilde bewaren.) Maar we laarden wel: gedrag, vlijt en netheid, drie „vakken” waarvoor we zelfs een cijfer kregen op ons rapport van de lagere school. We leerden ook, onze taal goed te gebruiken. En we leerden, het kleine te eren, want „krömmel bint ók brood”, heette het dan. „Wel ’t kleine nich eert, is ’t grote nich weerd”, of: „Wel ’t kleine nich acht, den ’t groote nich wacht!” - Ook al weet je vantevoren, dat „wel vuur ’n dubbelke geboorn is, dee wordt nich licht ’n kwatje...!” - Al is ’t aait nog zó: „Better ’n dubbelke in de knip as ’n kwatje an de lat...!” - En nu kan ik dan, hoop ik, net nog ’n stuk-of-wat van dee „taal-krömmel” in deze brief kwijt, waarmee ik wil aantonen dat wij vroeger ook geleerd hebben, het wisselgeld in ons taalgebruik goed te besteden.

Welnu..! (Maar waarom zou ik het niet liever op z’n Twents zeggen? **Now dan..!**)

Now dan..! (niet te verwarren met „now en dan”!)
Now dan... de kraant is **biejnoa** vol!

Natuurlijk vindt men dat **biejnoa** tegenwoordig een goed Twents woord, en waarom ook niet. Als we een Nederlands woord goed in Twentse klanken om kunnen zetten, dan kunnen we er tevreden mee zijn. Maar ik ben er **niet** zó gauw tevreden mee, zo lang we er een béter dialektwoord voor hebben, een béter kruimelwoord waarmee we onze spraaktaal kunnen verrijken. Of beter: waarmee we onze taal zouden ver-armen als we het niet zouden gebruiken.

Biejnoa is bijna. Jawel. Maar ik zeg liever: **kört-àn.** Of: **zo-wát.** Natuurlijk kan ik ook zonder gewetensbezwaar zeggen: **hoast (= haast)**, maar dat zit weer op hetzelfde vlak als **biejnoa**, dunkt mij. En nu eventjes een klein „taalgrapje” ertussendoor, maar wel echt! Als ik op een drafje naar de w.c. loop dan kan ik óók zeggen: „’t is kàrt àn...!” (Ik zou echt niet weten hoe ik dat even treffend met twee, drie woorden op z’n „Hollans” zou kunnen zeggen.) En als ik naar de bushalte ren (voorzover mijn ouwe benen nog tot rennen in staat zouden zijn), dan zie ik op de torenklok dat het **kört-àn** half elf is en dan spreek ik mezelf moed in: ik bin d’r **zo-wát...!** En als ik dan hijgend en wel in de bus zit, blaas ik even uit: „hè-hè... **dat was hoast wès...!** - Ik had in alle drie gevallen **biejnoa** kunnen zeggen, als ik m’n taal minder goed beheerst had...

Ben ik dan tòch een scherp-slijper, een scherp-slijper van onze eigen taal, oonze moodersproak? Misschien wel. Maar... kunt u mijn gevoel van innig geluk begrijpen als ik al die geslepen parels van onze moodersproak zie fonkelen en glinsteren in al hun prachtige nuances?

Mijn taal is mijn rijkdom. Doch niet terwille van de taal zelve. Taal is de enig mogelijke konkretisering van wat op geen andere wijze konkretiseerbaar is: zij is de verwerkeliking van de verbondenheid van mijn geest met de geest van alles wat om mij is. Taal is het grote vermoeden van GOD in ’s mensen hart. Zó kostbaar is taal, ook ònze taal, oonze moodersproak!

daarom gin keukske. Want kook is koek en alleen een klein formaat koek is ’n **keukske**. Wiej haddn de vroogerdag gewone **kookns** vuur op de bootram of tòch, bij de koffie, wat ze rechtovert in ’t deftige **ontbijtkoek** bint goan neumn. Iej haddn ok van dee lange zwok-kookns en dat was **lat-kook**, ’n soort van dee kleine pan-latten, woar iej ’n bõlleke van bij de koffie kreeg. Mår at de moor ees vuur ’n dag wol kommn, met de fesstaage, of tòch, at ’t’r àn zat, dan de u ze echte **toafelkeukskes** bij de koffie. Dat warrn net echte kleine kookns, zonne vief, zes centimeter in ’t veerkaant en van nen doem dikte met ’ne echte boawnkaante van èchte kook. Mini-kookus zo’j können zeggen!

En nu ben ik onwillekeurig alweer op een paar woorden gestuit, waarvan ik ook al weer wat zeggen wou. **Een koek** is: **nen kookn**, twee koeken zijn: **twee kookns**, eigenlijk te vertalen als: **twee koekens**. Als stofnaam is koek gewoon: kook. (De Amsterdammers, die van armoe in onze buurt waren komen wonen maar die zich graag lieten voorstaan op hun betere afkomst, blageurden dikwels met hun voorkeur voor een „ontbijt van krentebrood met koek en kaas”, mår watveur leu loat zich zó wat àn goan: kreentnstoet tet kook en kees? Maar van zo’n meervoudsvorm „dubbel-óp” kijken wijk niet vreemd op, twee koeken zijn nu eenmaal twee kookns. Evenzo: eenen hanen, twee hanens; eenen ossen, twee ossens; eenen hazen, twee hazens; eenen bõllen, twee bõllens; eenen straampn, twee straampns; eenen stoetn, twee stoetns, en goa zó nog mår ’n luk wieder. Maar dan...: **nen kookn** is **niet** alleen maar een koek. Wanneer we van iemand zeggen: „**wat is dàn nen kookn!**” dan is dat helemaal geen vleien-de taal. Dat zeggen we van iemand, die zich onbeholpen, onbenullig en sullig gedraagt. Zo iemand zou je ook bijvoorbeeld **ne koeks** kunnen noemen. Maar dåt heeft met **koek of kook** niets te maken. En bij dat **kook** schiet me nu plotseling te binnen dat wij ook een uitdrukking hebben: „**wiej kènt wa kooks**”, wat zo iets betekent als: „we zijn wel wat gewend”, maar waar dåt **kooks** vandaan komt? Ik weet het echt niet.

Dan nog het woord **mop**. In de betekenis van **grap** gebruiken we dat woord tegenwoordig wel als insluipsel uit het Nederlands, dunkt me. Een echt Twents woord vind ik nog altijd: **nen bakslag**, al of niet dan als „ne schuinse mop”. Iemand, die vertelde van een vreemde, merkwaardige, benarde situatie, duidde dat aan met: „Dåt was miej ne mooie mop...!”

Wiej kent wa kooks!

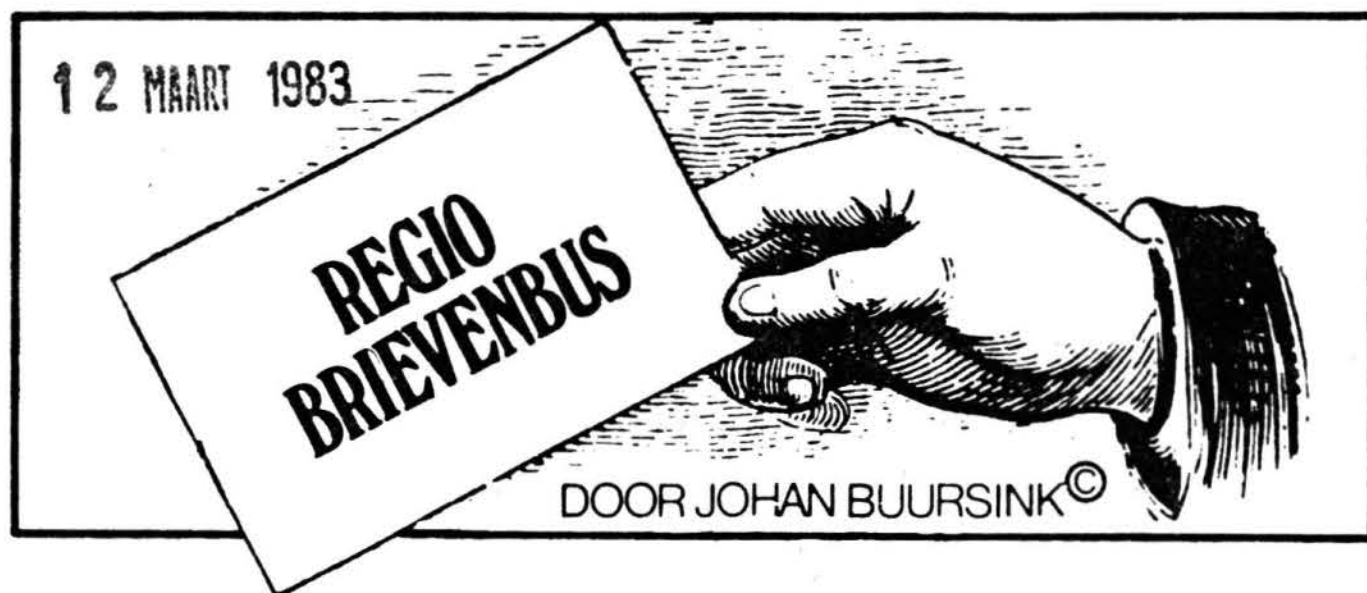
Daar belde me een nogal geamuseerde mevrouw S. (Enschede) op met de om zó te horen nogal onthutste vraag: „Weet iej nich woar kooks vandan koomp?” - Ja... dat zol ik nich weeten? - „Mär iej schriewt ja zölft in de kraant da'j dat nich weett!” - En doar har ik a weer vuur 'n klein misverstaand zoargt. Ik bedoeldn dat ik nich weet, woo't den kooks in dee oetdrukking koomp: „**Wiej kent wa kooks!**” Dat scheut miej zo te binnen doo'k doar oawer kook an 't schriewn was. Woe-rum oetgerekend kooks? En nich, um 'n vuurbeeld te neumn, kookns? Want iedereen zal wal 'n eenen of 'n aandern halven-zacht n kearl kennen, of één, wel 'n luk drokte um de hoed hef en dee wiej vaak as nen kookn betitelt. Of ok: waarom zeg wiej oetgerekend: „wiej kent wa kooks”, en nich: „wiej kent wa mispel”, of „wiej kent wa knol-raapn”? - Mevrouw S. gaf ten overvloede nog een uitstekende definitie van de betekenis van deze uitdrukking: „As wiej zegt: wiej kent wa kooks, dan bedoel wiej doarmet: **wiej wilt wa weeten da'w mär gewone leu bint!**” - Ik zie in het gezegde ook vooral een goedmoedige, welwillende geruststelling aan het adres van iemand, die zich ten opzichte van ons in verlegenheid gebracht voelt, of die zich voor een kleinigheid wil verontschuldigen. Er zijn tientallen voorvallen te bedenken, waarbij zo'n uitdrukking op z'n plaats zou zijn. Ik zal proberen een enkel goed voorbeeld te geven: ik kwam eens op bezoek bij iemand, die mij een of andere informatie zou geven. Toen ik bij de man in de keuken werd toegelaten, zat hij juist bij een tafeltje met een grote oude krant voor zich uitgespreid waarop „nen stoombukkn” lag, die hij aan het oppeuzelen was. De man gebruikte daarbij geen mes of vork maar zat het dode beest met zijn „klavieren” van vel en graten te ontdoen om het vlees bij stukjes en beetjes met luid gesmak in zijn mond te proppen. Tussen het mondgesmak door zei de man, zich op die wijze trachtend te verontschuldigen: „Jááá... iej mott ow mär weeten te reddn...!” Ik zei: „Behelpt is gin zät-ettn!” - Toen, na enig nadenken, de man weer: „Woar 't koomp, hangt ok gin schilderiejn...!” - En ik, vergoelkend: „Och..., ik kén wa kooks! Ik stek 't ettn ok mär gewoon onder 'n nös in...!” - De man spuugde de laatste uitgekauwde graten en vellen op de krant, vouwde de kant met inhoud in elkaar en deponeerde dat geval in de kolenbak, streek z'n snor schoon met de rug van z'n linkerhand, veegde z'n handen aan z'n mesesterse boks af en zei, dankbaar voor mijn begrip van de situatie: „Oons kènt oons!” - En ik, met instemming: „Wat wò'j toch...!”

- En ziedaar: daar heb ik nu even een mooie gelegenheid benut om u in de weergave van één fantasiegesprekje, zomaar een zestal vaste uitdrukkingen voor te zetten, zoals elke goeie plat-prater die voor het oprapen moet hebben!

Dhr S. uit Rossum zegt: „Wiej kent wa kooks en ok wa smidskolln...!” - En dat gezegde blijkt hier en daar wel méer voor te komen. Deze heer S. is geboortig uit Hengelo, zijn vader was afkomstig uit De Lutte en zijn moeder uit Lonneker. Vandaar

83.10

12 MAART 1983

dat hij wel allerlei variaties in het Twentse spraakgebruik moet kennen. Maar hij weet niet goed, hoe hij al die woorden moet schrijven. En van woorden die hem vlot over de lippen komen, weet hij menigmaal de betekenis niet. Dee smidskolln, ja, dat bint van dee vet-kolln en doar zeg men ok wa smudkolln teggn! - En daar hebben we weer een mooi woord om wat meer van te zeggen. We hoeven alleen maar dat smud, smudde, smod, smodde, smodsig, te vergelijken met het Duitse Schmutz, schmutzig (= vuil), om de betekenis ervan te begrijpen. Dat een smodde of smorre de Twentse naam is voor een ouderwetse koffiezetter, zal dan ook wel te danken zijn aan de vuile, beroete buitenkant van zo'n koffiekookapparaat, waarin de koffie in het open vuur „gekookt” werd. En, tussen twee haakjes, let u eens op de grilligheid van ons dialect. Wij „zetten” geen koffie, zoals ze dan in het „Hollans” plegen te zeggen, mär wiej „kukt” de koffie, maar... nu noemen we zo'n smorre, waarin we de koffie „koken”, niet koffie--kokker maar....koffie zetter. Wiej kukt dus de koffie in nen zetter en de anderen zetten de koffie in een koker. En wij zeggen niet dat de koffie „klaar” is, maar „gaar”. En dat weten we allemaal uit het kinder-rijmpje van zo'n halve eeuw en langer geleden: „Vrouw Langelaar, de koffie is gaar, de kluntkes ligt in de toafel-la...!” - En waarom zetten we geen koffie maar koken we die? Wel, we houden niet van slappe koffie, want goeë koffie moet zwart zijn als de nacht en heet als de liefde.

Die wijsheid heb ik van wijlen onze Jan Jans, en die wist goeie koffie te waarderen, zoals dat elke goeie Twentenaar betaamt. En zó heb ik het al vaker geformuleerd, zoals ik de voornaamheid van de koffie beschouw: „An goeë koffie mo'j 't water nich an of können preuvn!” - Mär ik bin now ok weer nich zonnen klossen da'k net doo of d'r gin lekkerder koffie is as oet ne smorre! Ik hoppe da'j begriep woar'k op an wil. Mär dat hef de tied nog van oawer te proatn. Doch **dhr. H.D.G. uit Raalte** dee ok wa heel goed kooks kent, doet mij tot de ontstellende ontdekking komen dat er veel jongere mensen blijken te zijn, die niet eens weten, wát kooks (deftig geschreven: cokes) eigenlijk wel is. Zijn eigen ontdekking dienaangaande liegt er niet om. Bij een jonge smid, die zich nota bene toelegt op het repareren van echte ouderwetse kachels, heeft dhr. G. er eens naar gevraagd. Nee,

die jonge man had nog nooit echte kooks gezien, hij had er - heb ik begrepen - zelfs nog nooit van gehoord zodat hij ook geen begrip had van de uitdrukking: „**wie kent wa kooks!**” - „Iej weet toch nog wa”, had mevr. S., hierboven genoemd, mij gevraagd, „iej weet toch nog wa da'w in 'n oorlog kooks van 't gasfebriek hebt haald...?”

- Ja, dat wéét ik nog heel goed. Tenminste... als mevr. A. de oorlog veertien-achtien bedoelde, maar dáár durfde ik haar niet op na te vragen, niet kunnende geloven dat mevr. S. in die sinistere jaren al in het land der levenden verkeerde. Laat zij zich dan die laatste oorlogsjaren herinneren, ik denk terug aan de jaren mijner eerste jeugd. Met een nogal zware kruiwagen, klassiek boerenmodel met losse afneembare zijborden, moest ik op vrije woensdagmiddagen weleens zo'n kookstocht maken, op klompen met die rammelende en hobbende kruiwagen van het ene eind van een buitenwijk van de stad naar het andere eind, dwars door de binnenstad over de gladde straatkeien, een drie kwartier heen en beladen een drie kwartier terug, telkens even uitrustend van de zware vracht... en dat op tienjarige leeftijd en met veel te weinig eten in je jonge lichaam... Ik zou geen kooks kennen. En geen turf. En geen kluuën oftewel baggerblokken. En geen eierkolen. En geen briketten. En ik zol gin hoalt können kleuvn. Ik zol nich weeten wat boesken waren, en talhooft en woo'j eeknstobbns oet de grond mostn woseln... owajmier! En als ik aan al die dingen denk van vroeger, dan krijg ik weer visioenen van „die goeie ouwe tijd” de tijd waarin de werkloze textielarbeiders in de „werkverschaffing” moesten.

Maar wevershanden zijn immers niet berekend op dat zware buitenwerk van stobben rooien, waarbij toch wel heel wat handigheid vereist is in het omgaan met schop en bijl en houweel. Dat heb ik dan ook weer ontdekt tijdens de tweede wereldoorlog. Maar toen had ik het voorrecht dat een paar vrienden uit het verzet dat zware werk voor mij deden: hout zagen en kloven en zo, zodat ik vrij gehouden kon worden voor het typen en schrijven van ondergronds organiserend werk... dat was óók kooks die ik kende! De een of andere verzorger van de fabriek, waar ik toen nog in functie was, hoewel ik de laatste weken en maanden van tijd tot tijd luk was ondergedoken, die verzorger dan bedacht mij, ook mij wel met een gift aan brand-

hout. Maar dat was een eeknstobbn met veel zijden dwars-wortelwerk en ingegroeid prikkeldraad, waar geen zinnig mens zich raad mee wist en waar geen bijl tegen opgewassen was. Zo hielpen wij elkander, doch helpen was dat niet, eerst zelf en dan de ander, 'k vergeef het maar 'k vergeet het niet... Ik ken wa kooks... en dan ga ik even weer terug naar de jaren rond de eerste wereldoorlog. De weg, waaraan wij woonden en die toen nog werkelijk een weg was, een zandweg, van oudsher een boerenlandweg, die weg was toendertijd vooral de winterdag een echte modderweg met aan weerskanten gedeeltelijk een verhard wandelen fietspad. Als ik als kind naar de overkant van de weg wilde naar een speelkameraadje dan moest moeder me dikwels onder haar arm naar de overkant dragen, omdat ikzelf eens zo diep in de modder was weggezakt dat ik er op eigen gelegenheid niet weer uit kon komen. Ik was tot ver over de enkels in de modder vastgezogen en schreeuwde hemel en aarde bij elkaar. Als de nood het hoogst gestegen was, dan liet „de gemeente” weer wat vrachten kolengruis aanrukken van Van Heek (denk ik) om de nodige verharding aan te brengen. Nee, niet om mijn gekrijs kwam „de gemeente” met wat geld los om die erbarmelijke toestand te verbeteren, maar er kwamen geleidelijk meer arbeiders van Van Heek en consorten in onze wijk wonen, die ook wel graag met droge voeten thuis wilden komen. En de fabrieken hadden intussen een goed afzetgebied voor hun kolengruis... en de grootste winsten worden vaak bij de cent gemaakt. Als dan op een goede middag die wagens met kolengruis naderden, dan stonden wij als kinderen hen op te wachten, voorzien van emmertjes en zakken of iets anders om de stukjes kooks in te doen. Want dan gingen we kooks zoeken. In die ketelafval van gruis en steentjes en nog onverbrande stukjes steenkool zat ook veel kooks, meestal aan kleine brokjes, vaak niet groter dan een knikker. Dan zwermde we als kinderen uit over die uitgestrooide wegverharding om er de nog brandbare stukjes kooks uit te gaddern en wie het hardst konden graaien en grijpen die hadden dan de grootste buit.

Wat kooks was, dat wist ik ook van thuis, waar de winterdag de kamerkachel veelal met turf en kooks werd gestookt. Zo'n ouderwetse Salamanderkachel, maar dat was een bezit. Ik heb van de kachel m'n eerste Franse les geleerd. Toen ik

amper een a van een b had leren onderscheiden. Later, toen ik in de vijfde ècht Frans begon te leren, toen wist ik al gauw dat dat Frans van de kachel wel héél ècht Frans was. „Je brûle tout l'hiver sans m'éteindre”, stond er in hoogrelief letters op. „Ik brand de hele winter zonder uit te gaan”. Het was dan ook een vulkachel, die je dag en nacht aan kon houden, maar dan wel alleen als je er kolen in stookte of hem 's nachts aanhield met briketten. Met kooks kun je een kachel niet laten overnachten. Een van de natuurkundige proeven, waarmee ons in onze kinderjaren de eerste vreugde van het zèlf ontdekken van allerlei natuurverschijnselen werd bijgebracht, was de volgende. In een kalken pijpje (zgn. Goudse pijpen, om uit te roken welteverstaan) deed ik een stukje steenkool, of een paar kleine stukjes, tot de dop gevuld was. Die werd dan dichtgemaakt met wat klei of leemaarde, met stopverf ging het, meen ik, ook wel. Dan hielden we de pijpendop in een vlam, van een gasstel of een petroleumstel of boven een brandende kaars. Als die dop dan goed heet werd en de steenkooltjes dito, dan kwam er eindelijk uit de pijpensteel wat damp of gas. Als we daar dan een brandende lucifer bij hielden, vatte dat uitstromende gas vlam. Daarmee hadden we dan het principe van de winning van kolengas uit steenkool te pakken. De uitgegaste steenkooltjes moesten dan de kooks voorstellen, zoals we die op de kruiwagen van de gasfabriek haalden. Ik meen ook dat we „het” kooks zeiden. Met kooks kon je het goed heet stoken, maar je stookte er de beste kachel mee kapot. Als je de kachel vulde, knapte het kooksvuur geweldig en dat vond ik altijd erg prettig op school, waar in elke klas een kookskachel stond, evenals in de meeste vergaderlokalen en ook wel in de kleinere kerkgebouwen of wijk-kapellen. Rijkeluis villa's, waar men al wel eens centrale verwarming had, hadden vaak grote kookskelders voor het stoken van de verwarmingsketels. De verlichting was veelal nog met lichtgas, zowel in de scholen als ook wel in vergaderlokalen. Zo'n zestig jaar geleden was dat nog de gewoonste zaak van de wereld. In gangen en op overlopen had men branders met gewone vlammen als verlichting, de zogenaamde vloermuizen. „Wie kent wa kooks”, zei mevr. S., „wil zeggen: wie wilt wa weeten da'w mār gewone leu bint!” - En daarmee is toch wel alles gezegd. Want kooks was 'n betrekkelijk goedkoop stookkern, mār 't gaf meer werk. Hoalt en tōrf in 'n kachel wil zeggen: zó àn, zó oet! Kooks lig langer en hēt (= geven hitte) hoast nog better as kolln. Mār de hette van kooks wil noch doern. Dee kö'j ok meujlik tempenn. Kolln wilt aait 's nachens wa duursloapn, van kooks kö'j dat nich verwochtn. Biej kooks mo'j óp bliuwn a'j 'n kachel àn weelt hoaldn. En dan krieg iejeleu dit nog van miej ne kleinigheid too, ók um nich weer te vergettn. Ven een, wel nogal ne groffe, harde en krakerige stem hef, wordt walees zegd: „Hee hef ne stem um kooks te kloppn!”

Rondvraag: **Dhr. S. uit Rossum** wil nog graag weten, waar het woord **jötterböasn** vandaan komt. Wie kent dat woord, in de betekenis van **märteln en kleijen** en zo?.

Wie helpt?

In de vorige r.b.b. vroeg ik namens **dhr S. uit Rossum** naar de betekenis van een woord, dat ongeveer uitgesproken wordt als **jötterböasn** en dat gebruikt wordt in de betekenis van **märteln en kläejn** (= ploeteren, hard werken). Ik wil die vraag hier nog eens herhalen, omdat er nog geen reactie op is gekomen.

2) **Zuster P.** van ons Redemptoristenpark is „oud-tante” geworden, waarmee ik haar al heb gefeliciteerd. Nu vertelde iemand haar dat zij nu „**tuutje-meuj**” was. Ik heb dat woord nog nooit gehoord. Wie heeft het méér gehoord en wie weet er een verklaring van te geven? (Van dat grappige woord, bedoel ik).

3) In een vorige r.b.b. vroeg ik, of er nog wel „**Deldener moppen**” zijn. Die zijn er nog wél, vertelde mij **dhr Van O. uit Delden**, maar die van bakker Vrielink niet meer. Die er nu zijn, zijn kleiner, maar zó lekker als die van bakker Vrielink... zó lekker hebben we ze nog niet wéér geproefd! - Toen moest ik denken aan de echte Enscheder „**krekkel**”... Zo lekker als vroeger zijn die ook niet meer.

4) Schrijvende over koek en koekjes en möpkes vroeg ik naar de betekenis van het woord „**katootjes**”, zoals wij vroeger de tegenwoordige biskwietjes noemden. Daarop kreeg ik een prachtig antwoord van **dhr H.D.G. uit Raalte**, die mij erop attent maakte dat het Frans woord voor gebak en koek is: **le gâteau** (waarvan de g als een zachte k wordt uitgesproken). Het lijkt mij wel voor de hand te liggen dat onze **katootjes** die nu in onbruik geraakte naam nog te danken hebben aan de Franse tijd. Het zou wel interessant zijn aan de weet te komen of dat woord **katootje(s)** buiten Enschede ook elders in de regio of in ons land ooit in de volksmond gebezigd is voor die biskwietjes. (Ik heb **Gerrad Z.**, van 't Schoap oet 't Ven, diene koompelmeantn oawerbrach! Zos ees 'n moal àn kommn!)

5) **Dhr S. uit Rossum** wilde de tekst weten van een liedje, dat vroeger vaak op boernbrulftn en zo gezongen werd, en waarop gedanst werd bij de muziek van 'n **boek-örgel** (ammonika) en ne trom. Dee trom dee drumdn dan op konstantn toon met 't zingn mèt, zo zei dhr S. - Hier is dan het gevraagde dansliedje, dat ik ontleen aan „Liederen en Dansen” in „Twents Volksleven” van onze eigen Prof. Dr. G.J.M. Bartelink (Nijmegen).

Goa wèh iej, of: Oonsn fikshoond.

Oonsn fikshoond, oonsn fikshoond, oonsn fikshoond hef vleu,

dat zegget, dat zegget, dat zegt àlle leu.

Goa-wèg iej, goa-wèg iej, ik mag ow nich meer,

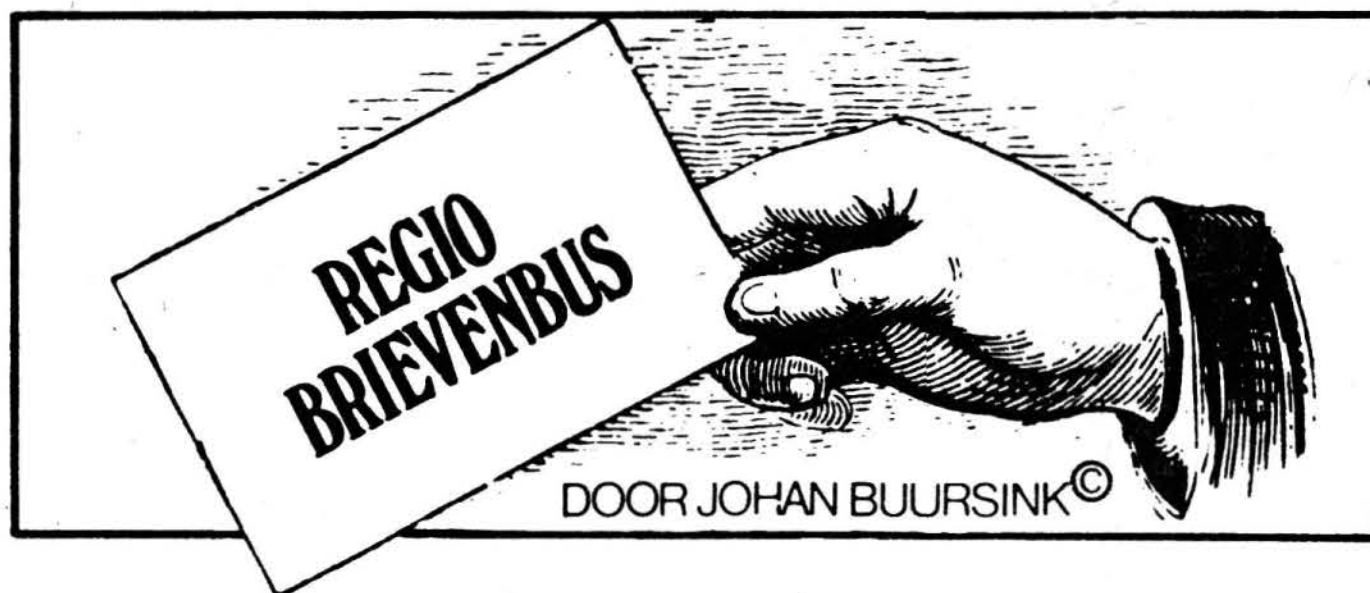
Kom bie mij, kom bie mij, ik mag ow zo geern.

Fiederalala, fiederalala, fiederalala!

Oons witkop, oonsn witkop, oonsn witkop is melk,
't is 'n bollenkalf, 't is 'n bollenkalf, gef zat zeute melk.

(Ik heb hier en daar iets gewijzigd, zo als het hier gezongen werd, maar dat is niet van betekenis voor het geheel).

6) **Dhr Jan V. uit Enschede** verrast mij regelmatig met typische woorden, hoewel hij niet als **daank-verdeener** door 't leven wil gaan. (Dat is iemand die zich uitslooft om een ander een **dankjewel** af

DOOR JOHAN BUURSINK ©

te troggelen, zonder er een tegenprestatie voor te verwachten). Dirmaal kwam het woord 'n **belegken** voor de dag. Dat is zo iets als een **smoesje**, een uitvluchtje, om bijv. voor een uitnodiging te bedanken. Wij komen dit woord eenmaal tegen in Twents in Woord en Gebruik van dijkhuis, afkomstig van Plegt. Ik ken dit woord niet uit eigen omgeving en ik weet ook niet hoe ik het moet verhandelen. - **WANINK** geeft er in zijn Twents-Achterhoeks Woordenboek wel een merkwaardige verklaring voor: **beleg** = uitvluchten, omhaal van woorden en hij leidt het woord af van het Middelnederlands **beleggen** = **beleiden overleggen**. Voorbeeld van Wanink: Hee harr 'n heel beleg, mer doew 't op dōon ankwam, hoo mer! - Ik meen het ongeveer zó te kunnen stellen, dat je een **belegken kunt gebruiken als moesje, uitvlucht**. Een **belegken als zodanig** is dan iets, waarmee je al belegd bent, waarmee je al in beslag genomen bent. Dat heeft met „omhaal van woorden” niets te maken. Maar intussen heeft het woord al de gebruiksbetekenis gekregen van een smoesje. Snappie?

7) **Dhr Van R. uit Hengelo** meldde zich gelukkig ook weer eens, o.a. met het werkwoord **dwassen** in de betekenis van **dwars liggen**. Interessant in dit verband is ook het woord **dwabungeln**, dat Dijkhuis vermeldt van Jassies, Enschede, i.d.b.v.: dwarsbomen, tegenwerken.

8) Dezelfde heer **Van R.** maakte mij op een verklaring attent van het woord **achtereers**, waarover ik schreef in r.b.b. 83.07 van 19 febr. j.l., 3e kolom, onder 4. Zowel de verklaring van dhr DIJKHUIS als mijn hele relaas, dat ik daaromheen fantaseerde, zijn aan het wankelen gekomen door een even nuchtere als attente opmerking van dhr Van R. Die zin van Odink, over **het opnemen van de aren**, is volkomen verkeerd geïnterpreteerd, volgens dhr Van R., en ik moet hem gelijk geven. En nu moet ik even een stukje herhalen om volkomen duidelijk te kunnen zijn. De van **Odink** aangehaalde zin luidt: „lej mot de aorn achtereers met de rechterhand opnemen, de aorn vuuroet en 't stroo noa achteren”, en deze zin is door Dijkhuis vertaald: „Je moet de **garven** aan de onderkant met de rechterhand opnemen, de aren boven en het stro onderaan”.

- Het is jammer dat ik de samenhang niet ken van deze zin met de rest van het verhaal van Odink. En, onoplettend genoeg, ben ik afgegaan op de **foutieve vertaling** van Dijkhuis die **aorn** vertaalt met **garven** in plaats van met **aren**. Daardoor stelde ik mij het opnemen van die **garven** voor als een handeling bij het schoven binden. „Nee...!” zegt nu dhr Van R., en m.i. terecht, „die zin heeft be-

trekking op het „**oarn gaddern**”, het rapen van de losse aren op het gemaaide roggeveld, waar de garven reeds gebonden zijn”. Of ik dat wel ken? wilde dhr Van R. nog van me weten. En of ik mij dat nog herinner uit m'n kinderjaren. Maar ik kan me niet herinneren of we dat achtereers deden of niet. Ik kan me nu zelfs niet meer voorstellen, welke gymnastische toeren bij dat achtereerse gaddern er wel gemaakt moesten worden. Maar in geen geval gadderden we die met het stro vuur-oet, zei dhr Van R. nog. - Dat oarn gaddern is op zichzelf al een heel verhaal. We gingen dan met hele troepen kinderen op zo'n stoppeland, ijverig alle losse aren oprapende. Maar wat moeder er later mee deed, dat weet ik niet meer. 't Zal niet veel bijzonders zijn geweest, want ik kwam nooit met een grote oogst thuis. Ik droomde liever maar wat rond in die ruime, ruime zomerse boerenwereld, waarmee ik zo vertrouwd was en waar ik mij gelukkig en geborgen voelde met nog het hele, mooie leven vóór me.

As 't keend mār nen naam hef...

Daar kom ik nog een oude notitie tegen: een vraag van **dhr E.P. uit Glanerbrug** naar de betekenis van het woord **pothast**, en of de familienaam **Pothast** van datzelfde woord is afgeleid. Op de laatste vraag ben ik geneigd onmiddellijk te antwoorden: dat zal wa zo wean! Wat een pothast is, ja, dat zal toch elke dialektspreker moeten weten. We zullen het eens bekijken. Een pot is een pot. En nu laten we meteen de pot, die we in meer of minder „beschafde” sprekers fatsoenlikheidshalve als „poo” plegen aan te duiden, buiten beschouwing. Een gewone pot nemen we dus. Een thee-pot kan dat zijn, desnoods ook een koffie-pot, en dan ook nog een kleine pot, een potje dus, waarvan ik me geen voorstelling kan maken als daarvan sprake is in de uitdrukking: „**maak er nou geen potje van**”. En dan is het voor mij ook nog een raadsel, waar dat „**potjes-latijn**” vandaan komt. En wilt u er nog méér van weten? Weleens gehoord van pot-vis, pot-lood, pot-kachel, pot-as, pot-deksel (pot-stōlp), pot-verteren, pot-dorie, pot-man, pot-nat, pot-sierlik, en... pot-voor-meneer? Afijn, het woordenboek staat er vol van. Tot huts-pot aan toe, en spaar-pot, en mopper-pot en in Almelo was zelfs een bekende uitspanning de Mosterd-pot.

Tussen haakjes: Daar komt me weer een heel ander woord voor de voeten lopen, waarmee ik dan meteen wil afrekenen: dat woord **uitspanning**. Toen ik nog kind was, was dat woord al met een soort geheimzinnigheid omgeven. Een uit-

dworst, leverworst, metworst, stuk vlees voor de soep en een braadstuk. In elke buurtschap weer anders. Ook: pothes".

Niet minder interessant is het feit dat de pothas ook in Duitsland bekend is, i.d.b.v. (Pottharst) gestoofd en gesneden vlees (Prisma w.b.). Het nieuwe Duitse Woordenboek van Wahrig vermeldt het niet (1981), doch ik vind het nog wel in Das Deutsche Wort van Richard Pekbrun: **Pott-has** (Westfählisch) = gedämpfte Rindfleischstücke (gestoofde stukken rundvlees). Walter Born geeft in zijn w.b. van het Munsterlandse plat: Poothast, i.d.b.v. kleine stukken gezouten varkensvlees.

At 't keend mär nen naam hef! En daar lopen veel mensen rond met merkwaardige namen, waarvan de familienaam Pothast (ik ken er geen één van die naam dragen) zeker niet de minst betekenisvolle is. Even kijken wat ik over die naam kan vinden. In Hans Bahlow: Deutsches Namenlexikon komen we hem tegen. **Pott(h)ast** (Westfahlen-Nordrhein): 1397-1399 Pottha(r)st, Bocholt. - Dan toch wel al een zeer oude naam! Verder vermeldt Bahlow (ik vertaal gemakshalve): „Middel-nederduits potharst, westfaals-hollandse stamp-pot (Eintopfgericht) uit stukken rundvlees met gort (grutten) (Grützen) en wortelen, later door de aardappelen verdrongen. Vergelijk het dreigement: „**ick will dy to potthast hacken!**”.

Ter afronding (eigenlijk zijn we nog lang niet helemaal uitgepraat) nog een moondvol plat uit het normale spraakgebruik uit mijn kinderjaren. Als moeder wat lekkers gekookt had, zoals pudding of appelmoes o.d., dan liet ze er altijd nog wel een bodempjevol in, omdat ik altijd een echte potliker ben geweest. Als ik dan ijverig met de lepel aan het schrappen was, dan zei moeder plagend: „**Potschrapers komt nich in 'n heemel!**” en ik herinner me dat ik daar eerst hevig van geschrokken ben. Ik had namelijk al zeer jong een sterk zondebesef opgedaan, niet van moeder, die had veel te veel gezonde, en naar ik later vaststelde, relativiserende humor over zich dan om ons ooit bang te willen maken met de verschrikkingen van een hel of zo. Ik heb die eigenschap stellig van haar geërfd en ik bevind me daar best bij. Maar de besmoor van vaderskant had mij met Bunyan en de brede en smalle weg geprobeerd te indoctrineren, wat ik als kind liever van de wat humoristische kant ervoer dan van de doleerende onherroepelijke voorbeschikkingslotsbestemmingsweskamarij. Moeders positieve kant daarentegen was dat zij nooit bang maakte met de hel maar dat zij hoogstens vermaande (niet dreigde) met „nich in 'n heemel kommn!” Vandaar. En als we dan eens verder vroegen naar het hoe en wat van hemel of hel, dan was het steevast: „Wiej zölt wa zéen!” Maar tòch... je kunt nooit weten... en daarom schrok ik wel even van moeders vaststelling: **Potschraapers komt nich in 'n heemel!**” - Lachend zei ze dan: „Och jong, doo toch nich zo dom, den potschraaperd dat is den leppel en nen leppel koomp toch nich in 'n heemel!”

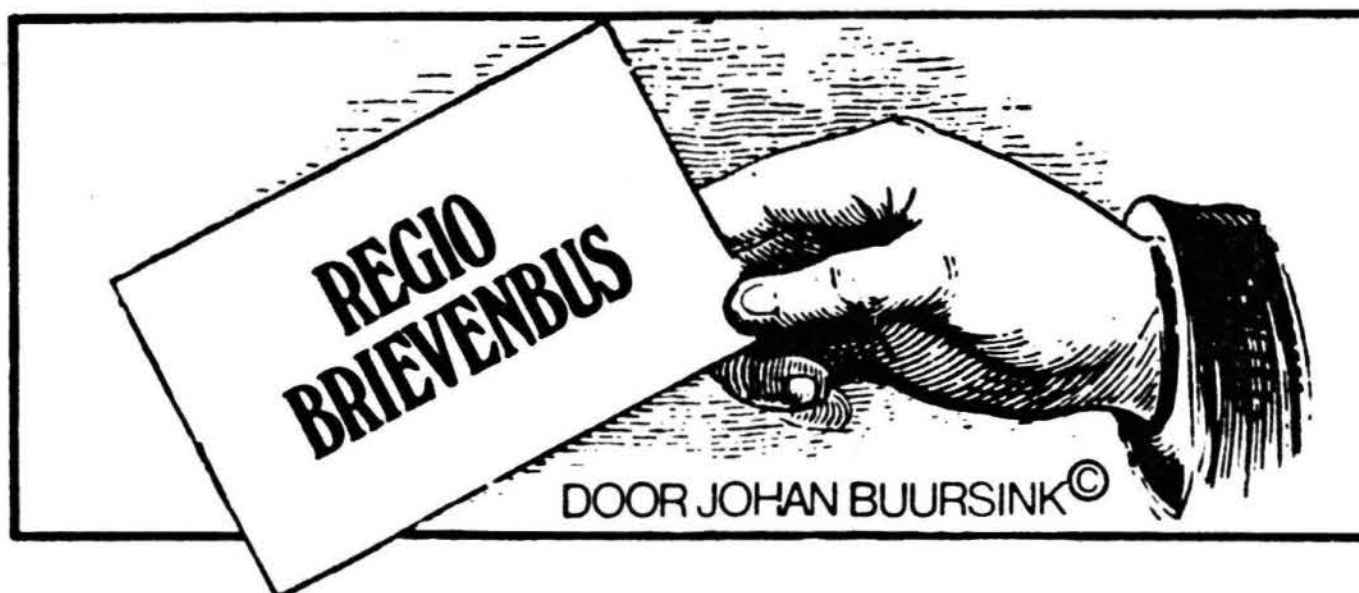
Toegift: Als kind hield ik al dolveel van lekker eten en drinken en die eigenschap ben ik nog niet kwijt geraakt. Erg lekker vond ik zo'n brot gebakken spekhäske met 'n knapperig zweurdke of ne zachtgekakte spekzwoord in de broenebonensoep, dee stewwigheid in 't lief gef zoonder dat ow de weend vast geet zittn. Of wus iej 't...

spanning was een gelegenheid, een café, waar je in een soort speeltuin hele middagen bezig gehouden kon worden. Als het er éénmaal in het jaar „än zat”, dan werd er een uitstapje gemaakt naar Delden of zo, naar zo'n „uitspanning”. In de stad had je ook wel café's, zonder ruimte voor een schommel of wup-wap, die ook een uithangbord hadden met de aanbeveling „uitspanning”. Pas veel later begon ik de betekenis van dat woord te begrijpen. Ik had altijd gedacht dat dat „uit”-spanning wel zo iets moest betekenen als „ont”-spanning, maar nee. Een uitspanning is niet meer iets van deze tijd. Als vroeger boeren en andere rijke mensen, die er veel en voor die tijd „ver” met paard en wagen op uit trokken, onderweg een langere rustpauze inlegden, deden ze dat bij voorkeur bij een café, waar men gelegenheid had, de paarden uit te spannen en te stallen. Er waren ook bedrijven, die alleen een „stalling” ter beschikking hadden. Vooral die uitspanningen en stallingen in het stadscentrum of dicht bij de stad, die geen „speeltuin” erbij hadden, waren ingericht op de boeren, die met hun artikelen met paard en wagen naar de markten gingen.

Verder met die **pot-hast**. Niet alleen een voorwerp, dat als pot betiteld kon worden, kon zo betiteld worden, ook de **inhoud** van zo'n pot, voornamelijk van de „etens-pot”, kreeg de naam pot. Denk maar aan **huts-pot**, **stamp-pot** (in Twents **duurpot** geheten) en dan is **pot** dus ook datgene **wat de pot schaft**. (De **middag-pot** is het middag-eten, en u hebt misschien ooit eens het rijmpje gehoord dat men vroeger eens ergens op een w.c. heeft aangetroffen: „Hier rust het stoflijk overschot, van boterham en middagpot”?) - En nu een **pot-hast**. Die lastige r heeft men ook al veel in de uitspraak ingeslikt, ook in **harst**, want een Twentse **hast** is zo'n **harst**, en dan laten we ook nog vaak die t weg, zodat er **has** overblijft, waarvan dan het verkleinwoord **häske oftewel heske** wordt: 'n **spekheske** is dus **heske spek**, een hars-tje spak. Volgens de nieuwe Ned. woordenboeken is een **harst**: een **rib- of lende-stuk**. Het oude Kuipers' woordenboek is wat duidelijker: **harst** = rugstuk (van een varken), lendenstuk (van een rund), stuk gebraden vlees. En Kuipers geeft zelfs nog het **werkwoord harsten** = roosteren, braden. Een pothast of pothest was in onze regio vaak een waardevol geschenk, waarmee vooral in slachttijd de pastoor (en misschien ook wel de dominee) bedacht werd. En nu geeft DIJKHUIS, in zijn Twents in Woord en Gebruik, daarvan een prachtige beschrijving (zonder bronvermelding), blz. 663: „**pothest** = een goede pothest omvat bloe-

83.12

Uzult gemerkt hebben dat, nu ik niet zo vaak meer in de krant kan en mijn medewerking tot eenmaal in de veertien dagen gereduceerd moest worden, ik mijn brieven

een behoorlijk stuk langer maak. Derhalve lukt het me niet, alle reacties en alle onderwerpen zo uitvoerig te behandelen als ik wel graag zou willen. Desondanks stel ik elke reactie erg op prijs en juist nu, nu de laatste tijd voor onze Regio Brievenbus de actieve belangstelling der lezers weer gestadig toeneemt, komt de rantsoenering van mijn ruimte wel erg ongelegen. Mär...loaf wean wat 't wil, wiej goat vedàn, want... „de Heer zal uitkomst geven!”, zingen wij in een van onze Evangelische Kerkliederen! Nou dan!

DE 55-JARIGE MEVR. R.B. UIT HELDERN weet zich nog van haar moeder te herinneren, dat die vroeger tegen de kinderen zei, als die „op 't pöt-tien" mostn: „Den ACHTEREERS mo'j op 'n OON-DERTUSKEN zett'n" - en nu hoeft u echt niet te raden om die raadgeving te kunnen verklaren. Over „achtereers" zijn we daarmee nog niet uitgepraat, want DHR. D.L. UIT DELDEN weet te vertellen dat zijn grootvader vroeger ook sprak van VUÛR-EERS en daarvan het volgende toepassingsvoorbeeld, waarvan volgens dhr. L. de UIT-DRUKKING ACHTEREERS afkomstig is. Er komt een span van paard en wagen het erf oprijden tot voor de nienduur. Er zal iets in- of uitgeladen moeten worden, laten we zeggen een varken dat naar de beer moet. Dan is de vraag: moet de wagen achtereers of vûur-eers voorgereden worden? Ik kan niet herhalen wat ik al als mogelijkheden vermeldde van de woordafleiding, en constateer hier dus alleen, en wel: dat achtereers werd opgevat in de betekenis van: VAN ACHTEREN EERST, waar dan automatisch de tegenstelling: VAN VOREN EERST tegenover werd geplaatst. En waarom zou dat ook niet kunnen? Dat bij dat eers onwillekeurig ook aan DEN EERS (de aars, het achterste, het zitvlak) gedacht kan worden, leid ik weer af uit de vraag van dhr. L., of ik wel weet wat NEN BIK-EERS is? Dat zal dan wa nich! Het „achtereers-probleempje" waar ik nog mee zat, is opgelost. Ik kon me namelijk niet voorstellen hoe je bij het aren-gaddern op een afgemaaid roggeveld, het stoppellaand, die aren achtereers moet opnemen. Ik stelde mij daarbij voor dat ik daarbij een achtereerse behandeling moest verrichten. Nu schrijft JOHAN TER D. UIT HENGELO

een enthousiaste brief: „Hallo Johan... Ik hoop dat ik hiermee een kleine bijdrage heb gegeven aan je interessante en door mij steeds gelezen Regio Brievenbus!" - en uit die kleine bijdrage haal ik eerst de achtereers-verklaring van dat aren-gaddern. Jammer dat ik het erbij geplaatste tekeningetje niet kan laten reproduceren. Aldus DHR. TER D.: „De oarn achtereers met de rechterhaand opnemen wil volgens mij zeggen: de aren aan de onderzijde, de EERS, vastpakken." Het tekeningetje verdeelt duidelijk de rogge-aar in drieën: het bovineinde is de kop, die ongemeoid gelaten wordt, onder dat uitsteeksel zit de „EERS" die je met je rechterhand beetpakt en daaronder zit het stro, dat je naar achteren uit laat steken. Natuurlijk deden wij het vroeger ook zo, dat leerden we van elkaar. Dat een lezer mij dat nu met een tekeningetje moest uitleggen, dat is toch wel beschamend voor mij, omdat mijn onkunde nu voluit in de krant is gekomen. Het belangrijkste is echter dat er tenminste één lezer is geweest die de moeite heeft willen nemen, mij uit de droom te helpen. Doezendmaal dank, Jowan!

Je vervalt vaak van de ene herinnering in de andere. Zo maakt DHR. D.L. UIT DELDEN voor- noemd nog de opmerking dat een POTHAST een geschenk was (en nog wel is) in de vorm van vlees. (Ik meen dat het gebruik van het geven van een pothast voornamelijk in slachttijd voorkwam, feitelijk als onderdeel van het slacht, „feest".) Interessant is de mening van deze lezer, dat de naam POT-hast erop duidde dat het vlees bestemd was voor de te koken middagpot; dat was eigenlijk een vanzelfsprekendheid, want „vroeger", aldus dhr. L., werd vlees alleen maar in de pot meegekookt en nooit gebakken, of gebraden. (Ik neem aan dat dit alleen het geval was op het platteland.) Dhr. L. heeft zelfs meegemaakt dat een haas gewoon boven op het te koken eten in de etenspot gelegd werd, zodat van een „smakelijk eten" helemaal geen sprake was. En daarmee komt bij mij de herinnering boven aan een voorval, waarvan wijlen „zuster Rhee", een bekende Enschedese verpleegster in dienst van de firma Van Heek & Co (ook wijlen), mij eens vertelde. Zij had ook de functie van wijkverpleegster bij genoemde firma, waardoor zij met de vreemdsoortigste mensen in contact kwam. Bij een huisvrouw kwam ze eens tegen middagetenstijd de keuken binnen, waar haar onmiddellijk een vreemde, vieze, smerige geur opviel, die afkomstig was uit de etenspot, die

lustig op het hete fornuis stond te daveren van het koken. Zuster keek onder het deksel en zag boven op de stampot een compleet konijn liggen te koken. Een geschenk van een milde gever die bewogen was geweest met het lot der armen. Maar die stakkerds kenden geen konijn en van braden hadden ze nog nooit gehoord. Dus ging het beest, zoals gebruikelijk was met gewoon vlees, boven op de middagpot. Maar men had niet het begrip gehad, de man niet en de vrouw nog minder, dat men zo'n beest eerst schoon moet maken, zodat de vrouw het beestje met inhoud van ingewanden en darmen en al aan het meekoken was. Dit was dan het besluit van de pothast. Je zult maar bij zo'n huisvrouw op de middagpot TE GAST KOMEN. Dan kom iej wa naa liik te gast. En daarvan, van dat te gast komen, vertelde DHR. L. mij het volgende. Onlangs heeft hij een behoorlijke val gemaakt, waardoor hij nu nog met zijn ene hand in het gips loopt. Dat ontlokte iemand de meewarige opmerking: „IEJ BINT LILK TE GASTE KOMMN!", in de betekenis van lelijk te pas gekomen. Of ik die uitdrukking kende, vroeg hij. Nee, ik kende die uitdrukking niet, maar ik voel hem direct als goed dialect aan. Volgens deze lezer is het een normale uitdrukking in zijn omgeving, in Bentele, Hengevelde en daaromtrent. En dat vind ik nou een uitdrukking die niet verloren mag gaan. (Ik zie het mij ter lezing beloofde boek maar wát graag tegemoet, wee'j wa?)

Een voortreffelijk, gaaf stukje journalistiek kon Emen niet over het hoofd zien in het j.l. zaterdagnummer van deze krant: Prik en Prak, de geschiedenis van twee broers, die als typisch rondtrekkende koopmannetjes in „galanterieën en al wat bij de boeren verkoopbaar was", twee Lossenaren die in wijde omtrek van Oldenzaal en De Lutte tot in Overdinkel, Glanerbrug, Enschede, Weerselo en Ootmarsum grote bekendheid genoten. Ik hoorde al van hen in de twintiger jaren, maar op mijn vraag, waarom die twee PRIK EN PRAK genoemd werden, kreeg ik hoogstens ten antwoord: ja, zo word ze now eenmoal neumd! Nu wil ik niet zeggen dat ik er nu „achter" ben, maar ik heb al geruime tijd geleden een mogelijkheid ontdekt die op een naamsverklaring zou kunnen duiden. Ik kom er aanstonds op terug, al zal ik daarmee geen opzierbare onthulling doen. In de brief van DHR. JOH. T. D. UIT HENGELO, die zo mooi een verklaring gaf van het achtereers van

een rogge-aar, refereert deze lezer aan het Franse woord „GATEAU” (uitspreken met de g als een zachte k kato) waarvan ons woord KATOOTJE (koekje) zou kunnen zijn afgeleid, als overblijfsel uit de „Franse tijd”. „Ik moest daarbij onwillekeurig aan het volgende denken”, aldus dhr. ter D.: „Als ik als kind vroeger een opdracht kreeg, en het ging mijn ouders niet vlug genoeg; omdat je als kind snel afgeleid was, of we liepen niet snel genoeg verder, dan werd ik aangespoord en werd er geroepen: ALLOO, NICH SO FRANSUUSKES, vermoedelijk afstammend van het Duits: NICHT SO FRANZÖSISCH! Onwillekeurig komt ook het volgende weer boven. Als kind smeerde ik vaak met water en zand en zo. Of ik liet plotseling een wind of ik maakte me vuil onder het spelen. Dan werd er gezegd: DOE VIEZEN AMIE, of: MOS DEN VIEZEN AMIE EENS ZEEN! Als kind wist ik helemaal niet, wat het woord amie betekende. In mijn ogen was het toen een scheldnaam. Achteraf bekeken was het niet zo erg, omdat AMIE VRIEND betekent. Of mijn ouders het wisten betwijfel ik thans”. Tot zover deze lezer.

Eerst wat over dat FRANSUUSKES. Ik herinner me dat ik daar tijden geleden al eens over geschreven heb. Het woord hoeft nog niet direct aan het Duits te zijn ontleend, dunkt mij. Want wij hadden het hier ook niet zo op de Fransen begrepen en wij hadden ze niet hoog. Denk maar aan de uitdrukking „met de Franse slag”. Dat FRANSUUSKES kan evengoed een overblijfsel zijn uit de Franse tijd, evenals het reeds genoemde KATOOTJE, en nu weer dat AMMIE. FRANSUUSKES zou weleens FRANSEUSKE kunnen zijn, in dialect het verkleinwoord van fransoos, fransman. Op zien fransuuskes zou dan een equivalent kunnen zijn van: MET DE FRANSE SLAG, dit is traag, onzorgvuldig. Maar ik geef mijn mening voor een betere, zoals altijd.

Met dat „VIEZEN AMMIE” zijn we wel degelijk, dunkt me, terecht gekomen bij de taaloverblijfselen uit de Franse tijd. Maar we moeten het niet schrijven als AMIE, want de franse uitspraak legt de klemtoon op -MIE en wij op dat AM-. (Overigens is AMI, zonder e op 't eind, VRIEND, en AMIE VRIENDIN!). Volgens Larousse heeft dat AMI in de volksmond ook nog de figuurlijke betekenis van PARTISAAN, en dat lijkt me ongunstig te klinken. Zo kan bij ons het woord VRIENDJE in ongunstige zin gebruikt worden: „kom jij es effe hier, vriendje!”. Ook in mijn jeugd was dat „dow viezen ammie!” een gangbare uitdrukking, waarmee je niet gelukkig was als je moeder je zo noemde!

Toen ik eenmaal weer op de tekst gebracht werd van dialectwoorden, afkomstig uit de Franse tijd en sterk verbasterd vaak uit de Franse omgangstaal, schoten mij er ook nog een paar te binnen, die wij als gewoon Twents gebruikten in onze kindertijd. Zoals: de uitroep BRRROEÄÄÄ...! waarmee wij, handenklappend, die vervelende mussen wegjoegen als die op de zaadjes en jonge plantjes in de groentetuin zaten te pikken. Later

ontdekte ik in het franse woordenboek: BROUHAHA tumult, lawaai van stemmen en die franse ou wordt namelijk uitgesproken als oe, zoals ook FROU-FROU spreek je uit als froe-froe. Nog een frans overblijfsel uit m'n kinderjaren: als ik met onze hond speelde deed ik er „APPÖÖT” mee. Ik gooide dan een stokje een eind weg en stuurde onze „Wolf” erachteraan met het bevel: AP-POÖT.. (apport, van apporteren!). Dat was toch gewone taal vor ons, maar het wàs Frans, zonder dat wij de betekenis ervan begrepen.

En nu kom ik op die merkwaardige namen van die beide koopmannetjes uit Losser, PRIK EN PRAK, die deden in „GALANTERIEËN EN IN AL WAT BIJ DE BOEREN VERKOOPBAAR WAS”. Hoe die twee mannetjes aan die namen zijn gekomen, weet ik niet, maar wel ben ik zo vrij, ook dáárin een overblijfsel uit de Franse tijd te zien. In elk Frans woordenboek komen we namelijk de uitdrukking tegen: BRIC-À-BRAC oud ijzer, oude meubelen enz, gebruikte goederen, uitdragerijen, in het algemeen: ongeregelde koopwaar. Zonder enige moeite kán daaruit ontstaan zijn Prik en Prak, ook al omdat het voor de hand ligt dat de volksmond dat bric-à-brac voor eigen begrip omgezet kan hebben in bijvoorbeeld: een prikje voor een prakje, of iets dergelijks. Ik moest wel weer even te koop lopen met mijn kennis van de Franse taal - wat door een enkele lezer weleens in ernst is opgevat als een van mijn nare eigenschappen - maar ik vond de vergelijking te frappant om die te verzwijgen.

Kent u deze nog niet?

Dee beidn bint breurs.

An den eenen zo'j 't wa zeggn, mär an den aandern nich.

Bin iej nich 'n breur van Loeks-Jan-Heenik?

Nee, ik bin Loeks-Jan-Heenik zöln!

Oooh... vandoar da'j d'r zo völ op liekt!

Denk iej dat ik nich good wies bin?

Nee, dat nich. Mär ik kan miej vergissen.

Ik heb koale veute, zear de vrouw.

Ik heb ze nog völ koaler, zear hee.

Dat zal wa woar wean, zear de vrouw wier, iej hebt ze ja ok völ groter!

D'r zaten dree vrouwlèu an de koffieteuterieje.

Ik bin vieftig, zear de eerste, en ik heb nog

nooit de griep had. Mär... loa'k 't öfkloppn!

Ik bin zestig, zear de tweede, en ik heb nog

nooit 'n anzeuk had. Mär... loa'k 't öfkloppn!

Ik bin zövventig, zear de dearde, kort-àn vief-

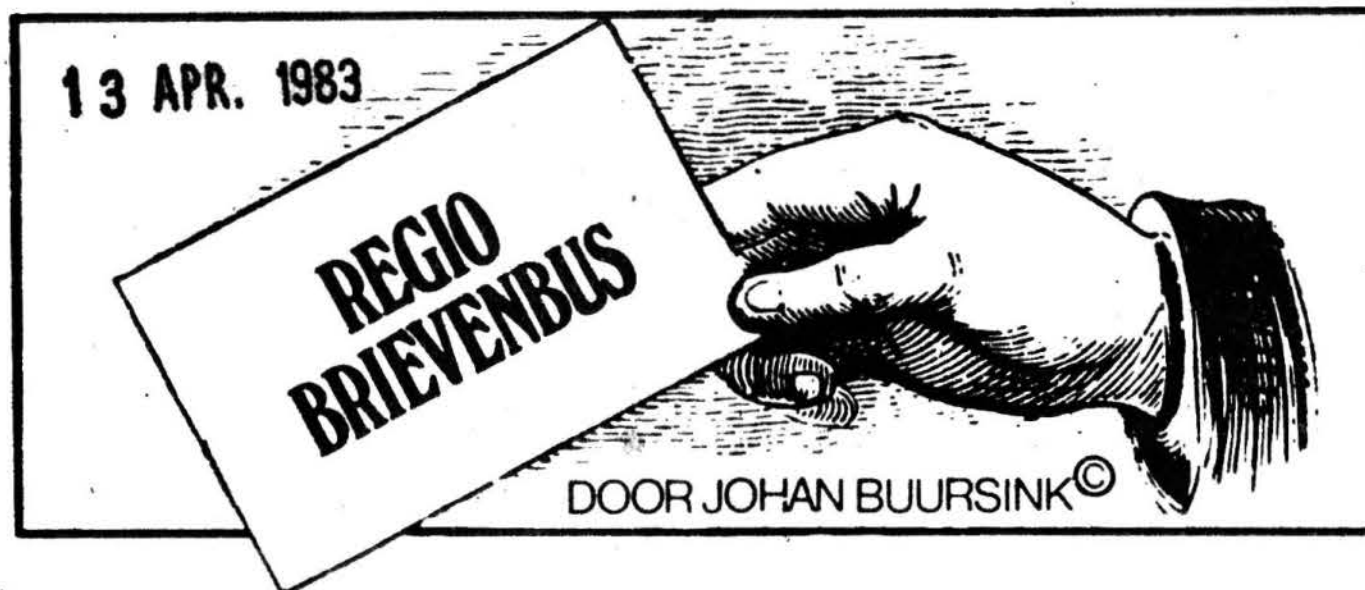
tig joar trouwd en nog nooit zwanger wes!

Mär... loa'k 't öfkloppn!

83.13

„HOOF NICH IN DE KRAANT”, zei Gait-Jan, maar ik vind dat het wèl „hoeft” ... „Veel nij-dige, kleine dwazen „wilden mijn kaarsje uitblazen, „toen werd het in mijn hand „een machtige fakkelbrand”.

Frederik van Eeden

GAIT-JAN OET HENGEL heb ik in de regio-brievenbus menigmaal aan het woord gelaten, omdat ik zijn brieven zeer de moeite waard vond om door een groter publiek meegelezen te worden. Gait-Jan weet interessante onderwerpen aan te snijden. Hij verstaat de kunst om een typerend woordgebruik in een alledaags voorval tot zijn recht te laten komen en een of andere markante uitschieter onopvallend in een anekdote te verwerken. In zijn genre is het werk van Gait-Jan oet Hengel zo pretentieloos, dat ik het steeds met veel plezier lees. Daarbij heb ik de prettige ervaring opgedaan dat Gait-Jan mijn kritiek, die ik hem nooit heb onthouden, steeds zonder mokken heeft weten te verdragen.

Ik meen dan ook dat Gait-Jan, evengoed als ikzelf, zich de oudhollandse spreuk eigen heeft gemaakt, dat het niet altijd onze beste vrienden zijn, die ons vleien, maar dat de man die ons ons feilen toont onze vriendschap waard is.

Dat ik akelig kritisch ben, zult u kunnen weten als u regelmatig mijn stukken leest. Dat heeft mij al dikwijls heel wat 'goodwill' gekost. Maar het gaat mij er toch niet om, mijn 'goodwill' veilig te stellen. Het gaat mij altijd in de eerste plaats om „de zaak, waarvoor ik dien”. En als ik kritisch ben, ben ik dat niet alleen maar op het werk van anderen, doch evengoed op mijn eigen werk. Als ik dat niet was, dan had ik ooit wel véél méér geschreven. En altijd maar weer heb ik gevraagd: als u het béter weet dan ik, zeg het mij dan! En: als u kritiek hebt op mijn werk, spaar mij die kritiek dan niet. Ik vraag

om uw kritiek! En omwille van die „zaak”, waarvoor ik „dien” zal ik mij innig verheugen om ieder, die het béter doet dan ik! Want ik kèn mijzelf toch, en ik weet heus wel, waarin ik tekort schiet. Doch ik zal woedend worden als ik van iemand weet dat die het béter kàn en het niet dóét! Dat geldt niet alleen de schrijver of dichter, dat geldt óók de uitgever, die ons „brandhout” wil verkopen voor goed timmerhout! Kritiek is onmisbaar als we tot goede prestaties willen komen.

Verrast was ik, toen ik dezer dagen een brief ontving, vol van kritiek op mijn werk maar meer nog op mijn persoon. Verrast en... verbijsterd. Een béetje verbijsterd, want ik raak niet zo heel gauw in de verbijstering. Verrast om de openhartigheid, waarmee Gait-Jan zijn brief op me losliet, verbijsterd om de slappe argumentatie, die Gait-Jan van zijn niet-genoemde „zegslieden” opnam, beantwoordde en vervolgens aan mij doorgaf. Ik meen, dat ik er wel een van m'n regio-brievenbussen aan mag wijden. De hier naar voren gebrachte „klachten” en „aanmerkingen” zullen misschien niet alleen maar in de vriendenkring van Gait-Jan gehoord worden. Wel? Gait-Jan schrijft dan d.d. 17 maart 1983 als volgt:

„Hr. Buursink.

Wie zit hier met 'n stuk of wat kearls biejeen en toevallig koopt 't gesprek in ees op de regio-breevenbusse van Buursink in de T.C. Ton zeg der op ees een: „Dat leas ik nich meer!” Ik zegge: „Meer woarum dan nich?” „Den dramt mij vól te laankwielig.” Dan ik wier: „Meer dat mot toch wa 'n betke, um de leazers good oet te leggn woar as 't oawer en um geet. De Twentse taal good oawer te brengn en

oetiegn. Meer ja, dan kan 't wa mangs 'n luk dreug wöddn zo da'j 't nog meujluk sloekn kónt”. Ton wödde hee 'n betken haandzamer en zeg: „Joa, um meer heel eerluk te ween, de leste paar moal heb ik hem nog wa wier 'n luk wlerzeen as 'n echtn Regio-Buursink, meer dorvuur was 't lange tied alleen wat vuur geletterde leu en dee hebt ja wa beuk in 't hoes van Twentse schrievers as Buter, Gigengack, Vloedbeld, Dijkhuis, Schönfeld Wieggers en hebt hem doar ja gils nich bieje neurig. Doarblej hef hee 't mij vól te vaak der oawer dat hee 't vroger zo aarm hef had en oet 'n drek is kömmn, doar bezied Eansche. Dat weet wiej now vedan wa 'n moal. En dan der voort wier achter an dat hee 't now toch zoo good hef en iederbod lat bliekn dat hee zo good ontwikkeld is en zólfs meerdere taaln kan sprekkn. Opschepperij, aans niks.”

Ton wöddn ik 'n luk hellig en zegge: „As now ne jong oet 'n fesoenuk arbeidersgezin, dat het in dee joarn heel meujluk hef had, zich ze op wearkt hef, dan kön iej doar toch alleen meer respect vuur hemn.”

En zo wöddn der nog effn duurkuierd. An 'n lestin zeg Hennik, want zo hettn den man: „Joa, as ik ow hem zo heur verdedigen, mot ik toch wa 'm luk gas terug nemn.”

Tot zo wied wat der zo wöddn proatt oawer de regio-breevenbusse en 'n schriever der van.

Johan, ik heb a nen heeln tied nich meer schreevn omdat ik de leste tied heel vól annere dinge an 'm kop heb had, doar goa ik nich wieder op in. Meer ton dit zo inees los kwam, leek 't mij good too um ow ees effn te loatn wettn hoo op watleu oew geschrief oawer koopt. 't is nich de bedoeling dat dit in de kraant hoof, gils nich. Meer iej schriefft meermaaln: spoor mij oew kritiek nich en dat zal toch was gin holle frase wean. Maar ia.

as iej wiedz van 't hoes dwelt, stoa iej mangs ineens op 'n vrömdn, woar as oew gin één keant. Begriepst miej good, ik schrief oew dit alleen meer omdat ik dat zo opvang en der oet mienen kennissenkreenk miej mangs vroagn wödt of ik gin contact meer met Buursink heb omdat ze nooit meer wat least van Gait-Jan. 'k Heb eer dan ok zeg, dat ik de leste tied 'n kop der nich noa stoan har um wat in te stuern, doarbziej mot der nog wa wat liggn in zien archief, meer alman kan nich tegeliek an bod komn. Doarbziej: ze könt ok wa Twente Centraal ien zeen.

Wat ik geern wil weeten, en ik nich alleen, waarom schrief iej weur as huwelik, dodelik, dudelik met een i en nich met een ij? Iej zölt doar wa ne reedn vuur hemn, meer 't is miej nich duidelik. Met vreenlikke grootn en de coomplemèentn an de vrouw. Gait-Jan."

(U ziet het, tot zover deze brief die ik in de spelling van de schrijver overnam. En om alvast de vraag in deze brief, aan het einde ervan te beantwoorden, doe ik dat met een tegenvraag aan Gait-Jan: Waarom schrief iej: eerluk, fesoenuk, met een u en nich met een i? En waarom: duidelik met een ij en nich met een u?)

Mijn reaktie:

Op de kritiek van Gait-Jans kennissenkring als zodanig ga ik niet in. Wel moet ik een paar misvattingen recht zetten. Ik heb er nooit over geschreven dat IK het vroeger zo arm had en dat IK oet 'n drek kwam. Ik heb als tijdsbeeld uit mijn kinderjaren geschreven over de armoede onder ONZE arbeiderskringen, ter lering voor hen die zich geen voorstelling meer kunnen (of willen) maken over de vaak benarde omstandighedemn waaronder ONZE volksgroepen moesten leven, toen ons nog werd geleerd dat wij ons maar moesten schikken in ons lot en dat wij toch maar vooral veel moesten bidden en dat de „anderen”, de „sociaal” alleen maar slechte mensen waren, omdat die zich tegen God en Colijn verzetten! Maar dat kan ik toch niet allemaal zó in de reün-brievenbus zetten!

Opschepperij omdat ik zo „ontwikkeld” zou wean??? Hierbij stel ik de vraag aan Hennik en diens kornuiten uit Gait-Jans kennissenkring: „Hoe hebben jullie je vrije tijd doorgebracht, 's avonds na werktijd, en hoe brengen zoveel jongelui 's avonds hun vrije tijd door? Ik heb mijn uren 'uitgekocht' met avondschoon en privelessen om

meer kennis te vergaren. Ik heb van jongs af aan veel tijd besteed aan clubwerk en kerkewerk en verenigingsleven, ik heb mijn plicht gedaan in het werk der drankbestrijding, der vredesbeweging, ook op internationaal niveau, al is dat in alle gepaste bescheidenheid gebeurd. Ik heb mij arm gekocht aan literatuur om wat buitenschoolse en zelfs bovenschoolse wijsheid op te doen. Ik heb mij met buitenlandse correspondentie een rijkdom aan ervaringen en mensenkennis eigen gemaakt, waarvan ik nu nog kan profiteren. Ik heb nog in mijn archief restanten van brieven uit China, Turkije, Finland, Duitland, Amerika, Frankrijk, noem maar op, van toen ik nog in mijn puberjaren was. Ik heb mijn godsdienst-studies gemaakt, naast boekhouden en handelskennis en stenografie. WAT HEBBEN JULLIE DAAR TEGENOVER TE STELLEN? Ik heb maatschappelijke risico's vrijwillig gelopen voor de oorlog, in de oorlog, na de oorlog. En toen lieten arbeiders uit mijn omgeving, voor wie ik vrijwillig mij inzetten in mijn beroep, het afweten uit pure onverschilligheid en uit laksheid, omdat ze geen tijd en geen geld voor hun eigen arbeidersorganisaties over hadden. Wie komt d'r ok zó wa! Als ik werkelijk ook maar een greintje neiging tot opschepperij had, dan wist ik heus wel andere wegen tot genoegdoening te vinden dan in een regionale krant.

Als ik aan „opschepperij” laboreerde, dan zou ik mij hoogst geveleid moeten voelen in Gait-Jans brief te lezen, dat er lezers zijn, die zich vanwege MIJN medewerking aan deze krant hebben geabonneerd. Ik zou me wel erg geveleid moeten voelen omdat ik van abonnees weet, dat hun Regiobuskrant door drie, vier niet-abonnees worden geleend om mijn stukken maar niet te missen.

In de meer dan twintig jaar dat ik met vreugde en met liefde aan deze krant heb meegewerkt ben ik veel van deze krant en veel van „mijn” lezerskring uit deze krant gaan houden en daarom ben ik deze krant trouw gebleven en zal ik haar trouw blijven.

Omdat deze krant een onafhankelijke principiële status heeft en omdat deze krant groot is geworden door een staf van betrouwbare en trouwe, maar vooral bekwame redactiemensen en medewerkers. En van die medewerkers ben ik lang niet de beste, niet de man met de meeste ontwikkeling en de grootste vakbekwaamheid. Ik ken heel goed de grenzen van mijn capaciteiten en van mijn produktievermogen. Dat deze krant niemand „naar de mond praat” kunt u zelf constateren; misschien is het juist daarom dat ik er mij zo thuis voel.

Zeggen, praten, spreken en... zwijgen

83.14

„Spreken is zilver,
zwijgen is goud!”

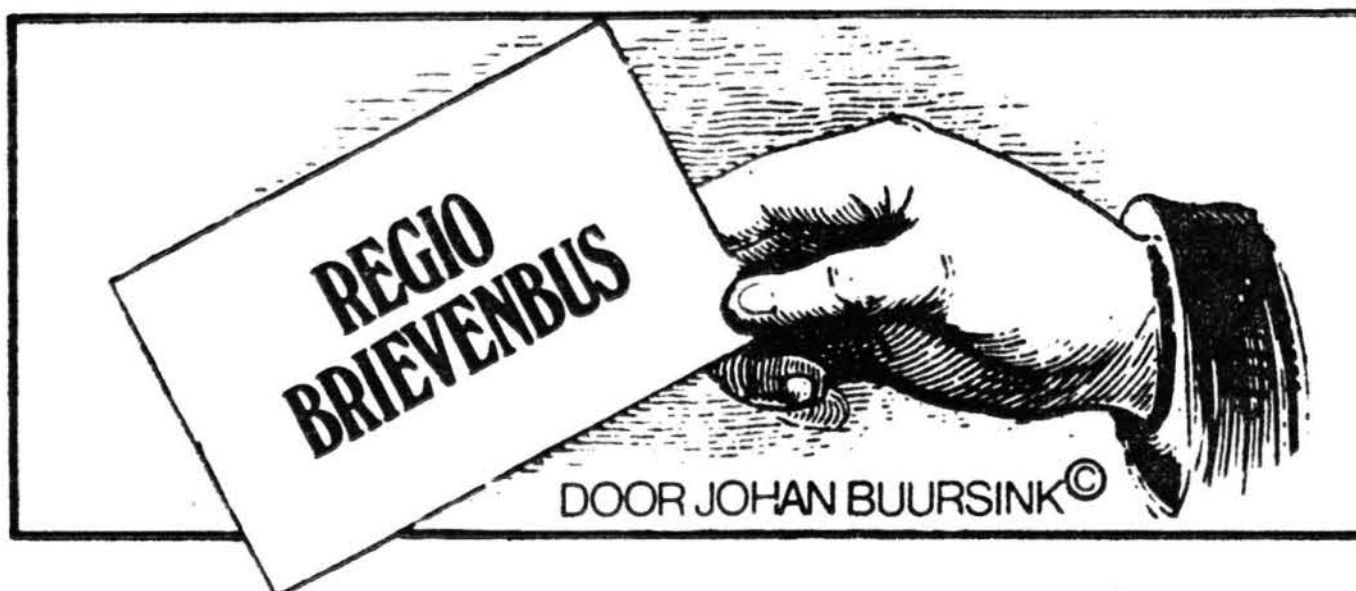
(Oudhollands
spreekwoord)

„Het is niet alles
goud, wat er blinkt!”

(Ook een oudhol-
lands spreekwoord)

„Better stille ge-
zweign, as duur vól
gekreljer hinder ge-
krieg!”

(Twents gezegde).

Brieven voor de Regio-Brievenbus bij
voorkeur rechtstreeks aan de samen-
steller:

Johan Buursink

Redemptoristenpark 82, Glanerbrug

7532 AD - Enschede

Telefoon 053-614577

Ontvangen brieven worden niet terug-
gezonden, noch aan onbevoegden ter
inzage verstrekt. Geen contactbemid-
deling.

Van zeggen komen gezegdes, van praten komt praat en zelfs praats en komen praatjes, van spreken komen spreken en van zwijgen komt niks. Mensen die veel praten hebben dikwels weinig te zeggen, tenminste als ze praten om te praten of om iemand om te praten, en als ze denken dat ze het voor het zeggen hebben, terwijl ze niets anders in te brengen hebben „as leuge breekkes”!

Toen ik nog een flink aantal jaren jonger was hield ik - of beter: vervulde ik - spreekbeurten, maar later voelde ik me beter bij een praatje, waarin ik mijn toehoorders vertelde, wat ik te zeggen had. Zo luidde de bekentenis van een vooraanstaand C.J.M.V.-leider uit mijn jongelingsjaren, toen ik in de ons zo dierbare C.J.M.V. (Christelijke Jonge Mannen Vereeniging) ook een behoorlijk stuk „vorming” kreeg en tevens mijn eerste vaardigheid (of wat daar voor door zou kunnen gaan) in het optreden in het openbaar.

Als een kind van moeder de eerste woordjes leert uitspreken, dan kan het die woordjes wel zo'n beetje na-zeggen, maar eigenlijk praten is dat nog niet, meen ik. Praten is: zinvol iets zeggen. Ja... tòch wel... want ook met een enkel woord te zeggen, kun je zinvol iets zeggen. Leuk kan zo'n baby (spreek uit: beebile) dat doen. Het hoort een hond en zegt: „woef-woef”, waarmee het bedoelt: „hoor je wel? daar blaft een hond!” Toen onze dochter nog heel erg klein was, stond de oorlog op het punt van uitbarsten en hadden we veel hinder van vliegtuig-oefeningen. Dan kroop ze dicht tegen moeder aan en hilde ze: „nietbang... niet bang...!” - Ze bedoelde dan stellig: „ik mag niet bang zijn en ik wil niet bang zijn, want jullie hebben me gezegd dat ik niet bang hoef te zijn!”

Zo ben ik, oudergewoonte, eigenlijk al weer aan het afdwalen geraakt van het thema, waar ik

deze brief aan wilde wijden. Maar zo iets gaat bij mij min of meer vanzelf, omdat ik in mijn gedachten alweer allerlei naspeuringen aan het uitwerken ben gegaan, die van het ene woord naar het andere kronkelen en van het ene begrip naar het andere. De direkte aanleiding was weer een brief van MEVR. G.C.J.R.-VAND. UIT DELDEN, waaruit ik citeer: „R.b.b. 83.04 over taalgebruik en -misbruik was mij uit het hart gegrepen. Uw uitleg van de kreet BRAND MEESTER vond ik kostelijk. In uw elgen Twentsche Courant van 14.2.83 stond het er echter weer: onder het hoofd: Brand teveel voor een 80-jarige vrouw, staat: „Na ruim twintig minuten kon het sein brandmeester gegeven worden”.

MIJN KOMMENTAAR:

In moreel opzicht huldig ik het standpunt: „Kwaad blijft kwaad, al doet iedereen het, en goed blijft goed, al doet niemand het!” Doch ten opzichte van het taalgebruik leert de praktijk wel anders, want daar is de regel: „Fout wordt goed, als iedereen het maar doet!” In sommige gevallen zou ik genoeg kunnen nemen met die regel, maar niet altijd en zeker niet in het door mij gewraakte voorbeeld van die brandmeester. Natuurlijk ben ik nog opgevoed in de leer van De Vries en Te Winkel. Ik herinner me de grote standaardfout uit die tijd: het vrouwelijke woord SPIJT werd steevast als manlik behandeld. In hoeveel handelsbrieven kwamen we het in die tijd wel tegen: „Tot onzen grooten spijt moeten wij UEd. mededeelen, dat...”

Fout! Maar waarom hebben ze daar destijds dan maar geen manlik woord van gemaakt? (Toch had dit woord destijds al een bisexueel kantje, doch daar kan ik nu niet verder op in gaan). - Dat „brandmeester” ligt echter op een ander vlak, zodat je hier onomwonden kunt zeggen: „brandmeester” is en blijft fout en duidt op gebrek aan taalkennis. In het Twents hebben we er geen moeite mee, want zo iets zeggen wij niet in het Twents. Wij zijn de brand niet meester, wiej bint 'n braand de baas!

Toch wil ik proberen, de hardnekkigheid op het spoor te komen, waarmee de stukjesschrijvers in de kranten deze fout handhaven, al begrijp ik niet dat zettters en korrektors zo iets laten passeren. En daarmee kom ik weer op een ander, al even interessant, thema: HET LEGGEN VAN DE KLEMTON in de mondelinge gedachten-uitingen. Door een samenloop van omstandigheden kan ik nu hierover iets meer zeggen. U kunt weten dat ik dolgraag een goede voetbalwedstrijd op de t.v. volg en dat zijn vaak hoogtepunten van mijn woensdagavonden. En ik verlang naar de tijd dat ons eigen FC Twente het weer zó ver heeft gebracht dat die jongens mij weer een fijne tv-avond bezorgen. Aan de provincie Twente heb ik altijd getwijfeld, aan FC Twente wil ik dat niet. Doch dat even terzijde. Toen ik dan op een avond naar het sportnieuws zat te kijken en te luisteren naar wat doorgaans als overbodig geleuter van zo'n verslaggever bij mij overkomt... Om precies te zijn, het was in het Sportpanorama van de AVRO op J.I. zaterdagavond 16 april om 22.15 uur, in het verslag van de wedstrijd NAC-Roda JC, dat ik de verslaggever (wie het was, herinner ik mij niet) hoorde zeggen (en ik noteerde het onmiddellijk): „'t sein BRANDMEESTER kan gegeve worde” - met de klemtoon uitdrukkelijk op die eerste lettergreep: brand. Ik denk dat die man dat nagepraat heeft uit een of andere krant, want de tijd van de vele brandstichtingen, die wij beleven, noodzaakt veel krantenmensen om grif gebruik te maken van voor de hand liggende modegemeenplaatsen. Ik ben echt geen taalpurist, maar ik erger me ziek aan dergelijk taalmisbruik.

In het westen van ons land legt „men” de klemtoon dikwels heel anders dan „wij” in het oosten onze klemtoon plegen te leggen. En nu zal ik u „zwart op wit” aantonen dat ik gelijk had toen ik zei dat in het taalgebruik de regel geldt: „Fout wordt goed, als iedereen het maar (fout) doet!” - Daarvoor moet ik weer even een paar woordenboeken ter hand nemen. Eerst de grote Van Dale,

te beschouwen als het zuivere „evangelie” van de Nederlandse taal. Daarin zoek ik op: WERK'LOOS. Dat kommaatje achter werk' duidt er op, dat in de „officiële” uitspraak de klemtoon op de eerste lettergreep valt, dus: WERKloos. Nu bijvoorbeeld het nieuwe Elseviers Woordenboek. Daarin: wèrk'loos, wèr'keloos, jawel, maar ook: werkeLÓÓS'heid, in tegenstelling tot Van Dale: WERKeloosheid.

Doch ik mag niet zeggen dat die klemtoonverschillen alleen een kwestie is van west tegen oost. Het is ook dikwels een kwestie van niet-weten als gevolg van niet-oplettend en van het domme napsen van anderen. Onlangs werd mij nog gevraagd, waarom ik niet eens een echte RÓÓMAN schreef over de regio. Zo'n roMÁN zal ik nooit schrijven, was mijn antwoord en de man keek alsof hij het in Keulen hoorde donderen. De voorzitter van een of andere vereniging vroeg mij, de no-TÚÚLN van de vorige vergadering voor te lezen, en ik las: NÓÓ-tulen van de vergadering, enz. - Echt leuk wordt het pas als men mensen treft, die graag moeilijke woorden gebruiken waar dat helemaal niet nodig is. Op dat gebied zijn er ook dikwels woorden, die zó in de smaak vallen, dat ze al gauw betrekkelijk gemeengoed aan het worden zijn. Zoals: CONtext oftewel kontekst, waarbij de klemtoon op dat CON- komt te liggen. Sommigen vinden dan con-TEXT nog leuker of deftiger. En het klinkt zo ontwikkelder. Maar waarom niet gewoon Nederlands praten van: in het verband van de tekst, of: in samenhang met de overige tekst? - Het toppunt van ontwikkeling wordt tegenwoordig dikwels gedemonstreerd met een woord als NORMALITER, dat gewoon zo iets betekent als „in normale gevallen”, of: „normaal gesproken”, of „volgens de gewone regel”, enz. Wie niet beter weet, zegt in z'n voornaamheid van praten: NÓRma-LIE-tur, omdat daar in dat woord iets ontdekt is van nor-MÁÁL en van (een hele of een halve gewone) liter. Dus: de klemtoon op de eerste en op de derde lettergreep. Mis. Normaliter is een volkomen vreemd (d.i. niet een Nederlands) woord, dat uitgesproken wordt met de klemtoon op plaatsen waar een echte Hollander het niet verwacht: nor-MÁÁ-llie-TÉR, en wel op de tweede en vierde lettergreep, het sterkst op de tweede. Oefenen dus maar of... het woord nooit gebruiken, want we kunnen het netzogoed op z'n Nederlands zeggen.

Zo ben ik dan, na deze nieuwe afdwaling, dan op een ander thema gekomen. Terugkomend op r.b.b. 83.05, waarin ik de afschuwelijke miskleun van een verzameling Twentse spreekwoorden signaleerde, schrijft genoemde MEVR. R.-v. D.: „Wat betreft de zgn. Twentse spreuken: Wij hebben die kalender niet gekocht en zullen dat ook niet doen. Naar onze mening waren de „spreuken” die een tijdlang op de voorpagina van deze krant stonden ook niet „echt”, maar uitgevonden”. - Tot zover de betreffende alinea uit deze brief.

MIJN KOMMENTAAR:

Ook hierover zou ik veel kunnen zeggen, maar terwille van mijn ruimte moet ik het „kort” maken. Ik zou onderscheid willen maken tussen spreuken, spreekwoorden en gezegden of zegswijzen. Nu vind ik de uitdrukking „uitgevonden” niet op haar plaats. Ik zou liever spreken van „bedacht”. Van spreekwoorden mag men aannemen dat die in bepaalde kringen, landen of streken een betrekkelijk vaste vorm hebben, zodat ze onmiddellijk herkenbaar zijn door de „ingewijde” groepen, waaronder ze een bepaald leven hebben.

Spreuken en gezegden zijn om zo te zeggen „vo-gelvrij”. Iedereen mag ze bedenken en in roulatie brengen. Zo zijn, dunkt mij, alle spreekwoorden ook ontstaan. Spreekwoorden zijn heel vaak aan beperkte regio's gebonden of aan bepaalde landen. Wanneer we alle „echte” (nou-ja, betrekkelijk) Twentse spreekwoorden bij elkaar zouden hebben, dan vullen we daar geen twintig jaar lang een echte Twentse spreekwoordenkalender mee. Maar we mogen toch wel gerust vreemde spreekwoorden in het Twents „vertalen”, zonder te hoeven spreken van „bedacht”. De spreuken, die jarenlang op de voorpagina van deze krant hebben geprikt, zijn nooit door mij verstrekt geweest. Maar ik ben wel van mening - en ik weet het ook heel zeker - dat er ook in het verleden heel wat „vertaalde” spreuken uit het buitenland bij waren. Soms heb ik er wel eens moeite mee gehad, maar over het algemeen vond ik ze uitstekend!

Hoeveel „echte” Nederlandse spreekwoorden zijn er wel, die we in onze regio gewoon gebruiken, terwijl ze toch volkomen vreemd aan onze regio zijn. Dat zijn vooral die, welke op onze Nederlandse scheepvaart betrekking hebben. Een schip op strand is een baken in zeel. Heb ik ooit een schip-op-astrand, d.w.z. een gestrand schip gezien? Spreekwoorden mogen we ook wel veranderen. Moet je zien welke effecten we daarmee kunnen bereiken: „Zoals het klokje thuis tikt... tikt het in de kroeg ook!” - „Oost-west, thuis... is 't ook lang niet alles!” - En, om weer thuis te zijn: „Loat mår kuuln, 't löp... tòch nich lls!” Ik vind het juist een soort „sport” om zulke grapjes te bedenken, of om serieus bijvoorbeeld een spreekwoord om te zetten als z'n tegenstelling. Het is een oud verhaal, maar wel waard opnieuw verteld te worden. Een dominee preekte over het verraad van Petrus. In de climax van z'n verhaal versprak zijn weleerwaarde zich en zei: „Toen kraande de haai” in plaats van „Toen kraaide de haan”. Verrast door z'n eigen fout wilde hij die herstellen en zei: „Toen haande de kraai”. Overrompeld door de vernieuwe verspreking bracht hij er eindelijk met een zucht van verlichting uit: „Toen kraaide Petrus”. Ik heb in zo'n geval meer medelijden met het „publiek” dan met de spreker zelf...

83.15

25 MEI 1983

Ik zou niet teruggekomen zijn op mijn regiobrief 83.13, als niet de reactie van GAIT-JAN oet HENGEL mij daartoe noopte! In de eerste plaats kan ik mijn steeds schaarser geworden ruimte beter aan andere zaken besteden dan aan een oratio pro sua, een pleidooi voor mijn eigen belangen, die maar een enkeling zal interesseren. Gait-Jan had zijn „goedbedoelde kritiek” dan ook niet voor plaatsing in de krant bedoeld, schrijft hij nu, en hij voegt eraan toe: „Helaas nichs dow der aans oaver en now lig 't op 'n diek”.

Maar juist in deze nieuwe brief van Gait-Jan komen in zijn argumentatie aspecten naar voren, die karakteristiek genoeg zijn voor de maatschappelijke en niet minder de morele instelling van bepaalde bevolkingsgroepen om er een gedachtenwisseling in de krant en in deze rubriek aan te mogen wijden. Meer dan eens heb ik mijn brieven gesteld dat ik kritiek op mijn werk, op mijn meningen en op mijn uitleggingen wel op prijs stel, want... iej könt nich almoal eaven klook wean, en wie het béter wéét of méént te weten dan ik, die moet in het belang van de juistheid van een zaak zijn mening dan asjeblijft ten beste geven. Ik weet heus wel, dat er weleens gemompeld is dat men van mij nooit „geliek krig” omdat ik het tòch altijd „better wil weeten”. Maar tegen dergelijke „ingenuanceerde verwijten kan men zich eenmaal niet verdedigen, zodat ik die uitspraken maar naast me neer pleeg te leggen, zonder er wakker van te liggen. Maar als die kritiek mijn persoon betreft en als kwaadsprekerij bij mij overkomt, mag ik mijn verontwaardiging daar over dan laten blijken?

Tegen een dergelijke onfrisse oordeelvelling van sommige niet met name genoemde lezers heb ik mij dan ook, over het hoofd van Gait-Jan heen, op mijn manier verdedigd, met in acht neming van de goede bedoelingen van Gait-Jan om mij een stille wenk te geven. De pijn, die ik bij deze „kritiek” ervoer, was de opmerking dat ik zo aan „opschepperij” deed, en dat ik er zo vaak over schreef dat ik het vroeger zo arm had gehad en „oet 'n drek bin kommn”.

Iej könt nich almoal eaven klook wean, je kunt niet allemaal even „bij” zijn. Jawel, maar ik schrijf toch niet alleen maar voor mensen met een beperkt begripsvermogen; ik zorg er intengendeel maar al te zorgvuldig voor dat ik het ontwikkelingspel van mijn lezers niet te laag aansla. Maar als ik, om een woord of uitdrukking

duideliker te maken, verwijs naar een vergelijkbaar begrip in een andere taal, mag men daaruit dan maar zo concluderen dat ik dat doe uit opschepperij? Wie dat doet kan toch geen gesprekspartner voor mij zijn en die mag toch niet mopperen als ik hem van katoen geef! Maar laat mij eerst uit de nieuwe brief van Gait-Jan citeren wat op het bovenstaande betrekking heeft.

„Ik wil het toch wa effn opnemmn vuur de leu dee as hier an 't woord wazzn en 't geleerde betoog van diej de leste moandn nich meer leazn wolln, umdat het alleen nog, volgens eer te begriepn was vuur geletterd soort volk” - En daarmee sta ik dan niet langer in discussie met een paar anonieme lezers uit Gait-Jans kennissenkring doch met Gait-Jan in eigen persoon, zodat in het volgende Gait-Jans eigen mening naar voren komt. We lezen dan verder: „Now kaans dow wa zeggn da's nich oet 'n drek koomps, en dat begriep ik ja ok wa, meer as dow nog pas kort verlieën schreevn hes dat dien Mooder diej as kléenen jong noa de oawerkaant van de weg mos drægn, umdat het doar zonnen drekpröttel was blej oewleu vuur 't hoes, steet dat der toch zwart op wit en zo begrip hee 't now ok wa, want dat was in dee tied ja oaweral zo” - Eerst tot zover Gait-Jan. Daarop wil ik meteen dit antwoorden:

De onstuitbare stadsuitbreiding van Enschede had in mijn kinderjaren al ingezet met het bebouwen van de mooie essen, die vooral naar het oosten de stad begrensd. Aan de vroegere zandwegen, die het boerenland met de stad in verbinding stelden, werden meer en meer huizencomplexen gebouwd en omstreeks de eeuwwisseling waren overal rond de stad complete „volksbuurten” ontstaan of aan het ontstaan, door woningbouwverenigingen gesticht van onderscheiden „richtings”-structuur.

Aan de landweg, waar mijn vader in 1901 een voor die tijd modern, royaal burgerwoonhuis liet bouwen op een stuk landbouwgrond van behoorlijke omvang, daar waren ook enkele complexen rijen huurwoningen van particuliere beleggers. Aan het onderhoud van die weg besteedde de gemeente de minst denkbare zorg. Er stonden enkele gaslantaarns als „straatverlichting” en langs de „voetpaden” aan weerszijden op ruime afstanden witgeschilderde „fietspadpöälkes”. De eigenlijke rijweg was nog altijd zo slecht verhard dat er de winterdag een ware „drekboel” ontstond. Auto's kwamen er in mijn kinderjaren nog niet. Als de modder weer eens te erg was, dan kom de gemeente weleens door „Van Heek” een paar vrachten kolengruis aan laten rijden, met paard-en-wagen, en dat was dan een belevenis voor de hele buurt. Met een hele troep gingen we dan, als kinderen, de nog brandbare stukjes kooks (cokes) uit dat nog op hopen gestorte gruis „gaddern”. Wij waren het destijds namelijk niet gewend om nog bruikbare waar te verwaarlozen, want

vergeleken bij nu was in die jaren voor en in de Eerste Wereldoorlog het motto: „behelpt is gln zat ettn”, om niet te zeggen „aarmood troef”! Dat heb ik onlangs eens geschreven als een soort tijdsdokumentatie met de toevoeging, dat de „grote weg” vaak zo onbegaanbaar was, dat mijn moeder mij eens „as nen torf oonder 'n aarm” naar de overkant droeg, waar ik met een buurkind wilde spelen.

Als mijn goeie vriend Gait-Jan daaruit dan concludeert dat ik „oet 'n drek” afkomstig ben, zoals hij nu weer doet, dan wijs ik zó'n opmerking als een - zij het onbedoelde of onbewuste - belediging van de hand. En dan vraag ik mij af: wat heeft het voor zin dat ik nog moeite doe dergelijke lezers iets aan het verstand te brengen. Het zal je maar gezegd worden da'j oet 'n drek komt... Zo'n uitdrukking heeft toch in het normale spraakgebruik een minachtende betekenis!

Toen later - het zal in het begin der twintiger jaren zijn geweest - de gemeente de weg (of zoals ook wel gezegd werd „'n diek”) wilde bestraten, rezen er eigendomsproblemen. Het perceel grond dat mijn vader in 1900 gekocht had, was gemeten vanaf midden van de destijds „boerenweg”. Bij de straataanleg moesten wij nu de eigendom van het stuk vanaf het midden van de weg tot aan de rooiing, over de hele perceelbreedte van zo'n plm. 25 meter, gratis afstaan aan de gemeente, in ruil waarvoor de gemeente eveneens gratis dat stuk zou bestraten en als het trottoir betegelen en be-rioleren.

Maar die problemen werden vanzelfsprekend in goede burgerzin opgelost, waarbij de gemeente ons toestemming gaf, de drie bomen die mijn vader vóór het huis geplant had bij de bouw in 1901, te laten staan zo lang moeder leefde. Het waren, naar oude boerengewoonte, twee linden en in het midden een iep, die er echter vanwege de destijds beruchte iepenziekte, het eerst uit moest. De beide linden zijn, na moeders dood in 1942, toch nog een aantal jaren blijven staan. In het begin van de zeventiger jaren zijn huis en hof verdwenen, maar nog dikwels laef ik in mijn mooiste dromen in „mien jeugdparadijsken”, hoewel dat hele prachtige boerenland rond de stad van toen thans overwoekerd is door nederzettingen in stadswijken, die nauweliks nog herinneringen aan vroeger hebben overgelaten. En immer verder blijft de „cultuur” knagen aan het goddelijke schoon van het buitenleven, waarin ik opgegroeid ben en waarnaar immerweer mijn verlangen uit gaat.

Ondanks de winterse drek van de zandweg, of liever de landweg, waaraan wij woonden en vanwaar ik viermaal per dag een half uur te lopen had naar en van de school in de stad... en vanwaar vóórdien mijn vader elke dag viermaal een kleine drie kwartier moest lopen naar en van de fabriek, waar hij als „doodweaver” zijn weekloon verdiende tot zolang hij niet meer kon en stierf. Maar... waarom zet ik dit eigenlijk allemaal in de krant?

Laat mij liever verder gaan met Gait-Jans brief, waarin hij vervolgt: „Dan oawer diene opgedane ontwikkeling en kennis. Dow hes a voo dien vader verleurn, meer haddn 't geluk ne geweldige, leefhebbende Mooder te hebbn had, woar as wiej, r.b.b.-leazers, a heel vaak oawer leazen hebt. Dat soort van mooders mostn met 'n standbeeld eerd wöddn. Dat was vuurvöl jongns, woar as dow zo op öfgifs, vaak heel aans. Dee kreegn nich de kaans um op meer 'n spier méer ontwikkeling op te doon. Dee mossn 't febriek len en in 't hoes regeerdn de Va, vaak met in de ééne haand de foezelflessche én in de aandere haand 'n boksenreemn. Mien God, vertelt miej wat...!

Dat dat soort jongns op de stroat en later in de kroeg kwamn is ja wa begriepeluk. Doar kwam in dee tied ok gin Pestoor of Dominee oawer 'n sul en dat dee kringn dan ook gin bosschop hebt aan de keark, is wa begriepsiuk. Meer de echte vechters

in de stakingn en ok later in bezettingstied kwamn vaak wá oet dee kringn. As dow dan de vrag stels an dien leaftiedgenootn betreffende persoonlijke ontwikkeling en verdiensten: Wat hebben jullie daar tegenover te stellen? Hier wil ik het dan ok nog wa effn opnemmn vuur dee jongs. Nich vuur 't kearknweark, dat lag eer nich, meer in 't verzet, vaak geweldig. 'k Heb d'r ja zölf meerderen keand, ok oet Eansche, dee jongs hebt, nich met de pen, meer in 't vèèld, vaak bie nach en ontied, eer leaven woagd vuur 'n anner. Ze hebt dan ok wa ees ne beslissing möttn nemn woar as zo now nog wa ees van dreumt of wakker ligt. 'n Meansche koold maakn blif ow lang bie en al is 't dan vuur de goo zaak, achterof bekekkn zitt now dee jongs nog altied in 'n verdomhook en klekt de leu met de lintjes der nog altied op daal. Meer vól van dee jongs hebt der nooit in 't openboar oawer willn proatn en vuural gin lintjes of anners wat zich duur de zogenaamde boaven loag loatn anrekkn. Ze wilt nich op 't petret en ok nich in de kraant". - Einde citaat.

Mijn reactie

Maar dat is toch geen discussie meer, dat is gewoon langs elkaar heen praten. Dat is toch geen stijl voor de krant. Ik was aan het woord met de kennissen van Gait-Jan, waarmee hij op een avond of zo wat zat te praten en waarbij opmerkingen aan mijn adres los kwamen, die erop neer kwamen dat ik met mijn talenkennis maar wat aan het opscheppen was terwijl ik toch ook maar „oet 'n drek" kwam, bij welke gelegenheid Gait-Jan mij behoorlijk „in bescherming" heeft genomen.

Over Gait-Jans hoofd heen heb ik mij tot die anonieme kritikasters gewend met de vraag: „Wat hebben jullie daar tegenover te stellen?", dat wil zeggen tegenover mijn opsomming van het werk en de moeite en de inspanningen, die ik mij getroost heb om te bereiken wat ik bereikt heb om nu miin kennis op mijn manier te

kunnen mee-delen aan lieden, die ik daarmee een plezier meen te kunnen doen. Daar stelt Gait-Jan nu tegenover dat er zoveel vaders met fles en boksenreem hun kinderen hebben getelsterd, zodat ze... enzovoort, u hebt het kunnen lezen.

Ja, m'n tantes Zó lus iej d'r nog wal één, Gait-Jan. En ronduit gevraagd: wringt dáár de schoen bij één van je praatgenoten, waarbij die kritek op mijn persoon naar voren kwam? En nu kom je met het verwijt - in het relaas over die verzetsstrijders, dat ook in deze discussie volkomen buiten het punt valt, waar het om gaat - het verwijt dat „dee jongs nog altied in 'n verdomhook zitt en dat de leu met de lintjes d'r nog altied op daal kiek!" Beste Gait-Jan. Ook dát vat ik als een persoonlijke belediging op, al moge je dat vergeven zijn. Je weet namelijk héél bliksems goed dat ook ik behoer

tot „de leu met de lintjes", nota bene met de „echte" lintjes, als Ridder in de Orde van Oranje-Nassau. En omdat elke lezer dat kán weten omdat het destijds voldoende publiciteit heeft gehad, daarom kan ik mij een dergelijke insinuatie, volkomen ongegrond overigens, persoonlijk aantrekken.

Als ik de vraag had gesteld: Wat hebben jullie tegenover mijn „ondergronse" werk te stellen?, dan was het terecht geweest met die verdomhoekers te pralen. Maar ik heb niet gepraat over mijn lintje en over mijn verzetswerk. Ik hou niet van opschepperij, ook al komt bij sommigen mijn geschrijf over onze taal in vergelijking met vreemde talen als opschepperij over. Of.... spreek ik ook nu weer in raadsels?

Toch moet ik nu wèl iets zeggen van mijn verzetswerk en dat moogt u dan óók als opschepperij beschouwen, als u tòch niet anders kúnt denken dan in uw stijl van onderwaardering van uw eigen morele standing, van uw eigenwaarde. In de ijdeltuiterij van die eigen onderwaardering kán het immers niet anders zijn dan dat die lintjesdragers op u neer zien als onderlaag! Of.... ben ik wéér niet duidelijk genoeg? Welnu:

Laat mij dan gedurende de hele periode van het actieve verzet dag en nacht niet minder kwetsbaar zijn geweest dan welke actieve „veldwerker" dan ook. En met dat „'n meansche koold maakn" heeft niemand „dagwerk" gehad. Van de verzetslieden tenminste niemand. Voor de moed van veel verzetsmensen heb ik nog grote bewondering, al weet je niet altijd, wie die bewondering en dank verdiend heeft en wie ten onrechte voor „verzetsheld" wordt aangezien, of graag wil worden aangemerkt. Bijvoorbeeld in de toekenning van het zogenaamde „bijzondere staatspensioen". Mij werd min of meer opgedrongen, zo'n waardevast pensioen aan te vragen, omdat enkele betrouwbare adviseurs ervan overtuigd waren, dat mij dat niet geweigerd zou worden. De toewijzing berustte bij een of andere instantie, die de bewijsplicht had aan te tonen dat ik niet als gevolg van mijn verzetswerk hartpatiënt was geworden

en dat mijn vrouw niet als gevolg van haar betrokkenheid bij dat werk en van haar verzorging van een aantal onderduikers zenuwpatiënte was geworden. Mijn vrouw en ik hebben geweigerd, ons te lenen voor zelfs het aanvragen van zo'n heerlijk staatspensioen, hoewel ons de verzekering werd gegeven door lieden die er meer van konden weten, dat er heel wat van die pensioentrekkers waren die nog nooit een vinger in het verzet hadden uitgestoken. Waarom wij dan die kans weigeren? Maar wij wilden de rest van ons leven niet teren op een staatsinkomen, waarvan wij niet konden bewijzen dat wij er recht op hadden. Onze kinderen gaven ons hun zegen. Want - en zo zijn wij hen vorgegaan: Kwaad blijft kwaad, al doet iedereen het. Maar goed blijft goed, al doen maar weinigen het!

A'j de daagnse boks a weer könt roekn...

83.16

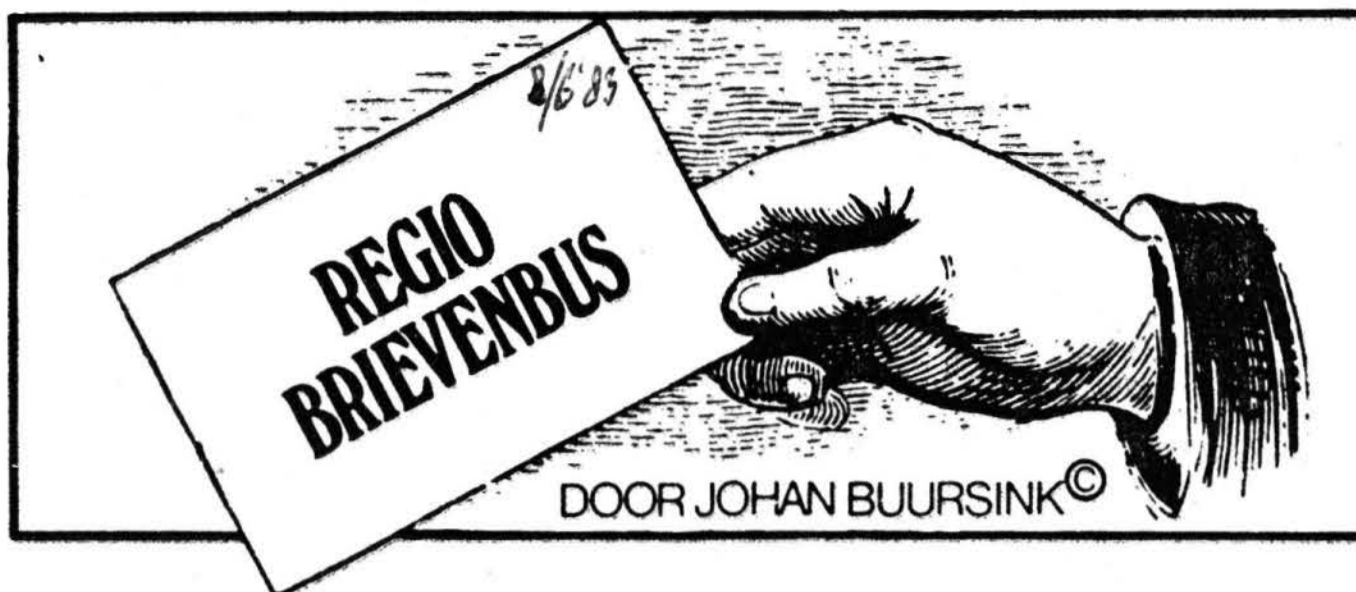
Doar is zöndaagnsoa-
vendse ve
siet. Hemman en
Truj warn zó mār
biej Gerrad en
Dienke d'r efkes
achterhèn
kommn kiekn um
luk vekuiering te
hebbn en déé

beidn zatn rechtevoort ók a vaak alleen.
Dat krieg'j dan zo at de keender volwas-
sen begeent te wordn. Umsgelieks da'j
dan wa geern plezeerig kuiervolk oawer
'n sul weelt hebbn, ok al koomp dat oon-
verdachens.

As goeie hoesvrouw zorgt Dienke wa, dat ze aait
wat in hoes hef: 'n moondestekselke bie de koffie,
al zol 't ok mār ene beschuut met sokker wean. Al
te riejaal hoof ja nich, mār gin means mot eer
können oawervalln dat ze heelmoal niks te prisse-
teern zol hebbn. At 't now ofgesprokkn weark is en
iej verwòcht vesiet, jááá, dàn he'j aait vuur wat
ampats te zoargn, dat he'j. Mār zo as now, nee,
dan word d'r ja ok nich wat extraas verwocht, dan
hoof iej gin drokte te maakn.

De koffiesmor steet ja aait wa te prötteln en vuur
friske koffie bint Hemman en Truj nich kommnn.
Doar kan Dienke wa geröst op wean. En met de
fleske maakt Gerrad zich nich drok, netzomin as
met ne segaar. Zonnen zöndagoavond is nog a
schielik um en dan döt ne segaar zienen deanst
toch nich meer. Nichtrum, segaarn mot d'r aait ja
wa wean, mār doar goa'j 'n grootn heer nich met
oethangn. Hemman rookt netzo geern ne piep,
dech Gerrad, en te recht, en hee zal ók wa net zo
geern zienen eignen tabak d'r in hebben. At hee
dan tòch van d'n mienen rookn wil, dech Gerrad
wieder, dan loat hem zienen gaank mār goan, 'n
tebakspot stéet'r. Mār dat is Dienke dan toch wa
luk oawer de haand en zee gef Gerrad, zo oonder 't
proatn duur, nen weank: zos Hemman ginne se-
gaar doon? Dow hes d'r ja genug in hoes! Dow hes
d'r ja gister nog pas wat haald... vief of tien, woovöl
has dow gistern in 't tuitke... van de acht nog wa,
hes mij zeg...

Intusken warn ze an de koffie goan, en wrach-
tig... Dienke har d'r ne extraa traktoasie bie
doan, bie de koffie... nen eand van den latkookn
nog wa... van den toajn nog wa, dech Gerrad...
woar em kortns nog nen taand in was bliuwn zittn
doo hee d'r nog a luk driest in har bettn... mār ja...

*Brieven voor de Regio-Brievenbus bij
voorkeur rechtstreeks aan de samen-
steller:*

*Johan Buursink
Redemptoristenpark 82, Glanerbrug
7532 AD - Enschede
Telefoon 053-614577*

*Ontvangen brieven worden niet terug
gezonden, noch aan onbevoegden ter
inzage verstrekt. Geen contactbemid-
deling.*

den taand har toch a los zett'n... en dee pleug hem
now ók nich meer...

Wāt ne traktoasie! pochen Truj had-óp, en ze
stiptn umzichtig eer stuk kook in de koffie, wat
Hemman anleiding gaf um zien stuk kook achter-
oet te schoewn. 't Is daanknsweerd, Dienke, zear-
e, en ik hop nich da'k d'r diej met offronteer, mār...
ik... ik heb a 'n paar daage luk taandzeert... en ik
bin vòls te bang da'k d'r zeutigheid in krieg... dan
stoa'k vannach op 'n kop in ber... mār... 't is nèt
aste zags, Dienke... ne segaar zo'k nich ófsloan...
De bosschop was oawerkommn bie Gerrad en
Dienke, en umslachtig maaktn Gerrad zich van
zienen stoel los um op te stoan en 't tuitke met
segaarn vuur 'n dag te haaln. Dat diej dat nog weer
zegd mot wordn, Gerrad... zear Dienke misprie-
zend. En dan gaf ze Gerrad nog de anwizing: dow
hes d'r ja nog 'n stuk of wat van de zes ligg'n... doo
d'r Hemman dóár dan één van... Mār: Och... zear
Hemman, doot d'r mij mār gewoon één van de
acht... dee gèw ik ók aait vot... à'k d'r één vot
gew...! En umslachtig paktn Gerrad 't tuitke met
segaarn vuur 'n schossteen weg, heul dat Hem-
man oonder 'n nös noadat he d'r zölf eerst an har
roekn en zear: nem d'r dan mār één van de zes...
Grif tastn Hemman met doem en wieswinger in 't
tuitke, mār doar har Dienke 'n rebbel d'r a weer
tusken. Doo toch nich zo deftig, Gerrad, zea ze, leg
d'r hem toch één op toafel, dan kan he zeen watte
krig. Dat kan mij nich schelln, zear Hemman en
hee nöm de segaar van toafel, gung d'r met hen en
wier oonder zienen nös um d'r an te roekn en
meendn dat 't wa nen heeln bestn was. Ik hop da'k
d'r ow nich te kort met doo... zear nog, en... 'k zal
hem mij mar in 'n tuk stekkn en rookn hem
ankommn zöndag in hoes op... 'n oavend is nów
kort genug um nog an zonne goeie segaar te
beginnen... dan nem ik mij lewer nog nen dop-
vol van owwen tebak in mien piepken...

Oonder 't koffiedreenkn en luk los hen en wier
geproat gung 'n oavend stilkes-àn vuurbiej en
doo de klok op de neegn op-àn leup zear Hem-
man: kom Trujken, wiej stapt ees op... 't begeent a
weer zo noa de daagnse bokse te roekn... Joa,

zear Gerrad d'r op, 't is moargn weer vróó dag...
Kom d'r bie oons ók ees 'n moal achterhèn kiekn,
neugd'n Truj gulhártig, en ze leut d'r achteloos op
volgen: ik zorg aait wa vuur ne friske kom koffie
met wat d'r bie... En met beloaven hen en weer
van kommnn en wéerkommnn scheuven dee op de
duur an, noadat Hemman zich 'n braand in zien
piepken stokkn har.

Ik heb diej ja wa zeg... zear Hemman onderweg-
gens teggn Truj... ik heb diej ja wa zeg... 't is doar
nèt owt zee 't van de bedeeing hebbn mott... 'n
kumke koffie-opgeetsel met 'n stuksken oawer-
jōäridge kook woar ik miene taan nich an woagen
wil... en dan ne segaar van de zes... gewoon van de
tien is dat 'r één... dee kèn ik toch wa... en hee
kloptn zien piepken teggn nen lanteernpaol oet
umdat 't oarig an 't rocheln was van den oäsigen
tebak. Och... zear Truj... iej hebt aait wat te kö-
stern... Dienke... wat Dienke anbetreft... Dienke is
nich zo... mār den Gerrad lik mij nen piegel... den
lik d'r mij nèt één dee't Dienke de koffiekeurn wal
in de möl wil telln... en dee't koffiedik wal óp wil
spoarn um 't nóg 'n moal weer oet te pietsken vuur
atter vesiet koomp woar a'j nich op rekkend hebt.

Dat he'j van zuk volk te verwocht'n, zear Gerrad
ton he achter Dienke oonder 't berretiek
kreup. Dat koomp mār oonverdachens op vesiet
en stek nog ne gekreggn segaar in 'n tuk vuur
ankommn zöndag. Och dow aait met dien ge-
zeur... zuchtn Dienke weerum, dat bint ja nette leu,
dat bint 't... da'k diej nog zeggn mot das walees ne
segaar vot koons gewwn... 't is ja net of wiej hier
van 'n aarmn mot leawn... begrips dan nich dat ik
miej as vrouw zijnde schamen mot... joa...
scháámn mot... um d'r vuur nen knieperd óf te
kommnn... umdas dów nog te zeunig beens um...
um... um hen drietn te goan... Gerrad kreup deep
met 'n kop in 't kussen en zear nog: Wa'j vót gewt
bin iej kwiet... zear de moor aait... en d'r bint aait
leu en dee zölt 'r ók aait wa bliuwn, dee't van de
hebberige gemeente bint... en ik bin d'r nich zo
één, um ne vette gaans 't gat te smeern... jammer
da'j an zukke leu de kook wa kwiet könt. - Dee

kook was 't slimste nog nich, meendn now Dienke, mār dat dee zo dreug was... doar mo'k mij ja vuur schaamn... dów wos doar nich op èn kekkn, mār ik... en zachjes begun Dienke te griemken. En: loa't wean wat 't wil, prebeerdn Gerrad ziene vrouw te treustn, loat mij dan mār op de cèentn wean... mien moo zear aait zo iets van zeunigheid

dee 't töt riekdom brech... en op oale kook hebt de leu 't langste wat te kauwn!

Zukke leu... wiesgeerdn Hemman teggn Truj, doo ok dee beidn achter de klap leadn, zukke leu bint a lang bliej dat de daagnse bokse weer begeent te roekn, want op zien zōndaags veult dee zik nich zo at ze in woarheid wean wilt: alledaags en goedkoop... stop dee mār geröst nen vossen törfmot in de piep en ze rookt doar netzo lekker van as van 'n bestn krultebak. Boetenshoes ne segaar rookn drōwt ze nich te woagn... bang dat 'n aander eer vuur opschepper verslit.

En bie Hemman en Gerrad hung de daagnse boks a weer oawer 'n knop van 'n stoel. Want 't leaven geet oongemarkt vedàn... boks àn... boks oet... boks àn... boks oet... en zo begeent elken zōndaogavend de daagnse boks a weer te roekn...!

Een oud verhaal is dat, een verhaal dat eigenlijk geen verhaal wil zijn. Maar toch een verhaal, zoals dat in mijn jonge jaren voorkwam. Dat was in de tijd toen de man het in de regel nog voor het zeggen had, toen de „bokse”, de (boven)broek, nog het symbool van de „heer des huizes” was. Waar gezegd kon worden dat „de vrouw de boks an har” - figuurlijk gesproken in vroeger dagen - daar was iets niet pluis in huwelijk en gezin. Doch waar de man zich van zijn prioriteit bewust was, daar placht hij te spreken van „ik en de vrouw”. Ik vuurop. De man vuurop, de vrouw 'n paar trad achter hem an, of't ze noar de stad hen gungn of noar de keark, aait as peerd en waagn. Zo zee'k ze nōg mangs hier oawer 't park loopn. En dan deank ik walees: as de vrouw now éene twee trad àn lōp, dan goat ze nōägn mekaa. Mār nee, 't heurt zich zo dat de man dee eene twee trad vūur blif en dat de vrouw eere plaats deent te weetn: twee trad achter de man!

Maar ik wou 't over die broek hebben. En over dat prachtige gezegde, dat zondagavondse gezegde, dat 't weer zo noar de daagnse bokse begeent te roekn. De broekendracht van de ouderwetse arbeidersmannen en overige werklieden was die van piloo of van mesjester, twee zware katoenen weefsels (pillow en manchester), waarvan de eerstgenoemde soort de naamgever is van de minachtende uitdrukking voor het „gewone volk”, namelijk Jan Pieloo. Beide stoffen kunnen een nogal penetrante geur aan zich hebben, bijvoorbeeld als men er mee in de regen heeft gelopen. Ze dienden dan ook uitsluitend voor werkkleding en verspreidden daardoor bovendien de scherpe

geuren van fabriek of werkplaats. Als zondagsavonds zo tegen negenen de daagse broek weer voor de dag gehaald werd, dan kon je als het ware de werkdag alweer ruiken. Zo moet het gezegde zijn ontstaan: in zo'n ouderwetse arbeiderswoning, waar de bedsteden nog in de woonkamer waren en de kleren voor de maandag zondagsavonds op de stoel vóór de bedstede werden gehangen. Nee, de mooiste taal werd niet uitgevonden door al die schrijvers van boeken en in kranten. De mooiste taal is als echte levende taal niet de boekentaal. De mooiste taal is de taal van het volk, van het gewone volk, van de mensen die geen groot taalbezit hebben, die alleen maar het liefste gebruik maken van hun eigen spreektaal.

Als ik maar tien procent van het taalbezit heb, waarover een geleerd en ontwikkeld man beschikt, maar ik heb een vergelijkbare intelligentie, die echter nooit de kans tot ontplooiing heeft gehad, dan moet ik met mijn on-ontplooiide intelligentie en mijn tekort aan taalbezit toch tot goede taalprestaties in staat zijn.

Het taalgebied van de „gewone man” zal zich hoofdzakelijk beperken tot zijn eigen omgeving, zijn eigen beroep, zijn eigen liefhebberij, zijn eigen tijd. In zijn verhalende gesprekken kan hij zich alle mogelijke uitweidingen veroorloven. Doch in zijn mededelende gesprekken wil hij kort en bondig zijn. En om abstracte beelden te verwoorden zal hij in vergelijkingen moeten spreken. In de bijbel worden dat „gelijkenissen” genoemd, als het verhalende mededelingen betreft, en als „spreuken” zijn de vergelijkingen tot ons gekomen van de mens in zijn verhouding tot zijn medemensen en tot God. „Gelijk een hert schreeuwt naar de waterstromen, alzo verlangt mijn ziel naar U, o God, mijn Heer!” En nu een voorbeeld in het profane. Van Meester Vloedbeeld las ik ergens zo ongeveer (ik citeer uit m'n herinnering): „Hee greep noar de tebaksdeuze as 'n keend noar de böste”

Mijn ruimte is alweer op, zodat ik geen uitleg bij m'n vorenstaande Twentse stukje kan geven. Alleen dit nog. Ik heb wat gezegd van die sigaren: van de zes, van de acht of van de tien. Die van de zes waren de beste, want vroeger (in mijn kindjaren moet dat nog zo zijn geweest) werden de sigaren per dubbeltje verkocht. Een wat oudere vriend vertelde mij eens dat hij zaterdagavonds sigaren moest halen voor z'n vader. Dan vroeg hij: van de zes of van de acht? Dat wil zeggen: van zes voor een dubbeltje of van acht voor een dubbeltje.

Hij wist wel dat zijn vader geen sigaren van tien voor een dubbeltje rookte. En zo was dat allemaal vroeger.

Elkn hanen krèèjt op ziene eigne mestpat...

83.17

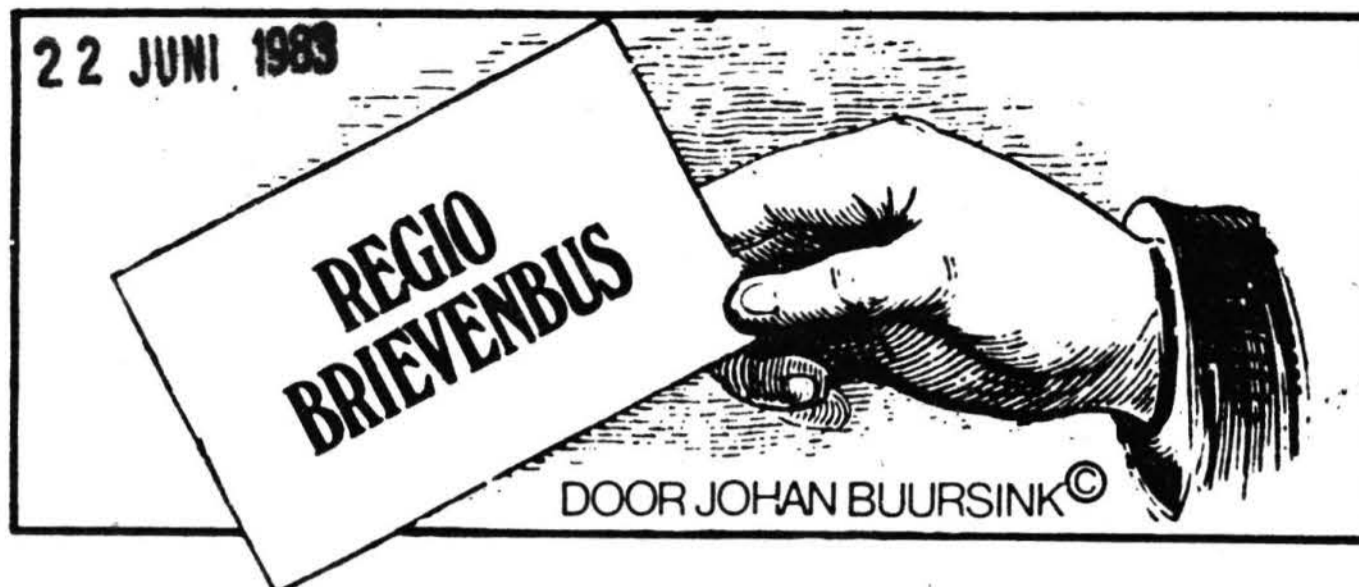
An het begin van alle literatuur staat de „volksmond”. Dat is de door het „gewone” „volk” spontaan gesproken taal. Dat is een beeldende taal bij uitstek. Dat is een taal, die ontleend is aan

mensen, dieren, dingen, gebeurtenissen in de onmiddellijke omgeving van de persoon, die zich uiten wil. Zo zijn onbewust dikwels de mooiste taalbeelden ontstaan.

Die werden dan door anderen nagepraat, telkens herhaald, in omloop gebracht, tot ze als zó vanzelfsprekend in het dagelijkse taalgebruik een vaste plaats kregen, dat ze als een soort „wisselgeld” onmisbaar werden in het maatschappelijke verkeer.

Dat geldt niet alleen maar voor onze „Twentse mooderspraak”, dat geldt voor elke taal. En er zijn veel begrippen, die in verschillende talen in verschillende beelddspraken tot uiting worden gebracht. Aan de andere kant zijn er van die zogenaamde „staande uitdrukkingen”, die in verschillende talen in gelijke bewoordingen voorkomen, doch die verschillend uitgelegd worden. Als stadsmens loop ik het gevaar, een aan het boerenleven ontleende uitdrukking anders uit te leggen dan een boer-zelf het doet. Dat komt, dunkt mij, omdat van veel oude en vaststaande uitdrukkingen de ware betekenis in vergetelheid is geraakt. Niet alleen is veel taalbezit door al te veelvuldig gebruik vaak volkomen versleten, maar ook zijn dikwels de beelden aan een gebruik of een gebeurtenis ontleend, die zó verouderd zijn, dat ze niet meer tot de verbeelding spreken. Dan moeten er de geïnteresseerde speurneuzen aan te pas komen, die oorsprong en betekenis moeten naspeuren om iets raadselachtigs te verklaren. Zo'n „verklaarder” moet dan wel weten, WAAR ABRAM DE MOSTERD HAALT, HIJ MAG GEEN VREEMDELING IN JERUZALEM ZIJN, het liefst zal hij dan ook nog moeten kunnen PRATEN ALS BRUGMAN en kunnen REKENEN ALS BARTJENS... en als hij dan altezèer met zichzelf en zijn kennis ingenomen is, te veel als „opschepper” bij het „gewone volk” overkomt, dan zal dat („volk”) hem ongegeneerd te verstaan geven dat „ELKN HANEN KRÈÈJT OP ZIENE EIGENE MESTPAT”, zodat de goede man zich wel genoodzaakt ziet, DE PIJP AAN MAARTEN TE GEVEN. Veel van allerlei clichéuitdrukkingen sterven wel een natuurlijke dood, wat het gebruik ervan betreft, doch ook blijven er veel nog in leven, howel de oorspronkeli-

22 JUNI 1983

ke betekenis ervan al lang gestorven en vergeten is.

Verbasterde en ver-profaniseerde UITDRUKKINGEN UIT DE BIJBEL hebben het door de eeuwen heen altijd erg goed gedaan in het uitbeeldende spraakgebruik. Ik kan het niet „hard maken”, doch ik ben van mening dat een Twentenaar over het algemeen NIET zo vlot is in het bijbelgebruik ten behoeve van zijn karakteristieke, oorspronkelijke beelddspraken en typerende uitdrukkingen. Van een vijftigjarige kunnen wij wel zeggen: „HEE HEF AOB RAM ZEEN”, of: „ZIENEN OOLDN ADAM IS HEM NOG MANGS DE BAAS OF”, maar dat zijn stellig geen bedenksels van Twentse bodem. Ik denk dat dat gewone importuitdrukkingen zijn, vertaald in Twents. En het gebruik om een vijftigjarige met een koeken „AOBRAM” te verrassen is gewoon een import-naaperij, waar ik met geen mogelijkheid warm voor kan lopen. Ja, een inventieve koekebakker doet al wat om aan zijn omzet te komen en zo is het dan ook niet te verwonderen, dat, toen nog niet zo heel lang geleden de Aobram hier zijn intrede deed als neo-folkloristisch uitvindsel, al vrij gauw de vijftigjarige dames een koeken „SARA” ter beschikking kregen. WAAROM JUIST VAN EEN VIJFTIGJARIGE GEZEGD WORDT DAT HIJ ABRAM GEZIEN HEEFT, kunnen we ontdekken in de Bijbel, en wel in het Evangelie van Johannes (8:57). In een dispuut met joodse geleerden getuigt Jezus, dat Hij God kent en diens woord bewaart, waarna Hij vervolgt: „Uw vader Abraham heeft zich erop verheugd, mijnen dag te zien en hij heeft dien gezien en zich verblijd”. De Joden dan zeiden tot Hem: „Gij zijt nog geen vijftig jaar en hebt Gij Abraham gezien?” Jezus zeide tot hen: „Voorwaar, voorwaar, ik zeg u: Eer Abraham was, ben ik.”

Ook zegt men dat de uitdrukking: „HIJ WEET WAAR ABRAHAM DE MOSTERD HAALT” afgeleid is van de bijbelse geschiedenis van de aartsvader Abraham, die zijn zoon aan God ten offer wilde brengen, en de brandstapel (mutsaard) al in gereedheid had gebracht, toen de stem van God hem van deze „heldense” daad weerhield. Van de uitdrukking: „GEEN VREEM-

Brieven voor de Regio-Brievenbus bij voorkeur rechtstreeks aan de samensteller:

Johan Buursink

Redemptoristenpark 82, Glanerbrug

7532 AD - Enschede

Telefoon 053-614577

Ontvangen brieven worden niet teruggezonden, noch aan onbevoegden ter inzage verstrekt. Geen contactbemiddeling.

DELING IN JERUZALEM ZIJN” kunnen we daarentegen weer wel met zekerheid bijbelse herkomst vaststellen. In het Evangelie van Lucas (24:18) vraagt Kleopas, een der zgn. „Emmaüs-gangers”, verwonderd aan de hun nog onbekende Jezus: „Zijt Gij de enige vreemdeling in Jeruzalem, dat Gij niet weet wat daar dezer dagen geschied is?” (n.l. de „kruisiging”).

Als men van iemand zegt: „HIJ KAN PRATEN ALS BRUGMAN”, dan betekent dat wel een groot compliment. Het wordt, dunkt mij, hoofdzakelijk spottend gebruikt van iemand, die zich overal in en uit weet te praten, iemand die je altijd wel gelijk moet geven omdat hij je gewoon ondersteboven praat. De beroemde pater Johannes Brugman (1400-1473) was een zeer verdienstelijk, reizend kanselredenaar. Zijn naam werd een symbool voor overredingskracht (A. Huizinga). - En ook nu nog is het vaststaande gezegde in gebruik: „VOLGENS (DE REKENING VAN) BARTJENS!”, als iemand een rekening voorlegt, die van begin tot eind klopt. Willem Bartjens (1587-1673) was een beroemd Amsterdams wiskundige, van wiens hand in 1633 zijn populair geworden rekenboek „Cyfferinghe” verscheen, dat tot 1824 nog herhaaldelijk herdrukt werd (A. Huizinga). Brugman en Bartjens, twee vaderlandse oudvaders, die het ook in het Twentse spraakgebruik van vandaag de dag nog stevig doen. Doch... „DE PIJP AAN MAARTEN GEVEN”? Dat doen we niet in Twente. Ik ben dit kranteninluipsel hier de laatste tijd meermalen tegengekomen. Voor mijn Twentse oren volkomen onverstaanbaar, maar ik kan me voorstellen dat een in onze regio werkzamen journalist, die afkomstig is uit het zuiden van ons land, zich argeloos van zo'n zuidelijke beelddsprake bedient in een geval, waar wij zouden zeggen: „HEE HEF 'T WA BEKEKKN” of iets dergelijks. En zo zien we maar weer dat we ook zelfs van een ge-immigreerde zuidelijke journalist in onze regio kunnen zeggen: „ELKN HANEN KRÈÈJT OP ZIENE EIGENE MESTPAT”, als we dan al niet liever wat milder dit oordeel zouden kunnen uitspreken in de eveneens algemeen gebruikelijke zegswijze: „ELKN VOGGEL ZEENK ZO AS HEM DEN NEBBEN WASSEN IS” - d.w.z. dat elk vogeltje zingt, zoals het gebekt is.

Doch zijn we daarmee wel op de goede weg? Ik bedoel: is dat wel de juiste interpretatie van dat gezegde over die kraaiende haan op eigen mestvaalt?

Omdat ik altijd graag wil weten, waar een spreuk of veelgebruikte vaste uitdrukking vandaan komt, en wat zo'n gezegde nu precies betekent, en in welke situaties of omstandigheden en met welke bedoeling zo'n gezegde in overdrachtelijke zin toepassing kan vinden, daarom ga ik altijd graag aan het uit- en napluizen, aan het navragen bij anderen van wie ik verwacht, dat die er méér van weten dan ik, nadat ik zelf al eerst m'n eigen intuïtie aan het werk gezet heb. Zo ook in dit geval. En omdat Twente van ouds als boerenlandbouwland het van de mest moest hebben, en ook omdat Twente vroeger het land van ganzen, hoenders en kapoenen werd genoemd, daarom was mijn eerste gedachte, bij het overdenken van dat spreekwoord van de kraaiende haan op die mestvaalt: dat kon wel eens echt een spreekwoord van Twentse bodem zijn. Maar toen ik aan het napluizen ging, deed ik wel merkwaardige ontdekkingen. Ik zou het wel nuttig vinden dat u mij hier weer op mijn speurtocht wilt volgen. Dank u!

Dat er veel spreekwoorden en vaste uitdrukkingen over de haan zouden zijn, daarop was ik wel voorbereid. En hoewel ik niets verwachtte over een haan op een mestvaalt, begon ik toch maar eens aan het reeds lang voorgenomen onderzoek. En laat ik daar nu toch iets bruikbaar vinden: „EEN HAAN IS STOUT OP EIGEN DAM.” (A. Huijzinga) Maar... wat is een haan op een dam, en dan nog wel een stoute haan? Dan maar eens bij mijn oude Kuipers (die van het Volledige Ned. Woordenboek) te rade gegaan. Een dam, aldus Kuipers, is een dijk, een waterkeering. En over zo'n dam geeft Kuipers een prachtig ouderwets gezegde: „EEN HOND IS STOUT OP ZIJN EIGEN DAM”, i.d.b.v.: „in zijn eigen huis is men moedig”. (As-dät-mär-waar-wàààs... kraait de twijfelhaan in m'n achterhoofd.) Nu wil ik van Kuipers toch ook nog wel weten wat „stout” is. (Dat ik liever pils heb dan stout doet hier verder niet ter zake...) Welnu: Kuipers zegt: stout = driest, vermetel, en (verouderd) ook trotsch. (Valt het u ook op dat we hoe langer zo meer woorden verouderd gaan vinden? Wie praat er tegenwoordig nog van stout, anders dan van een kind dat een leugentje gepleegd heeft, of van een tienermeisje dat haar vrijer stout vindt, omdat die... nou - ja... voelt u wel? En wie praat er tegenwoordig nog graag in termen van stouthartig - oftewel stoutmoedigheid? Ik niet.)

En dan doe ik ineens de ontdekking van het jaar. Ik ga eens snuffelen in één van m'n dierbaarste ouwe makkers: de „Dictionnaire des Idiotismes (Batavismes, Gallicismes), Proverbes et Expressions Proverbiales, Figurées et Familières, de la Langue hollandaise et de la Langue française par L. Paul Delinotte et Th. Nolen”, Amsterdam, Elsevier, 1891. Onder HAAN: „EEN HAAN IS STOUT OP EIGEN DAM = LE COQ EST HARDI SUR SON FUMIER.” Voilà! Blij, dat ik Frans ken en

kan! Want daar staat, letterlijk vertaald, dat men in het Frans zegt: „DE HAAN IS STOUTMOEDIG (ONVERSCHROKKEN, OOK BRUTAAL) OP EIGEN MESTHOOP!” Dat wij daar in Twente een variatie op bezitten, doet aan de vermeende juistheid van mijn opvatting niets af, dat het beeld van de haan op een mestvaalt weliswaar verduid goed Twents is, ja, karakteristiek Twents, maar dat daarom nog niet per se van origineel Twents spraakgebruik gesproken kan worden. Dit is hierom zo interessant te konstateren, omdat vooral op het gebied van de humor zo vaak ten onrechte iets voor „echte” Twentse humor doorgaat of door moet gaan, dat het in wezen niet is. En daarmee kom ik weer op een wat ander sjapiter, waarover ik toch nog iets zou willen zeggen: wat is „echt” Twents?

Nu moet ik u vantevoren waarschuwen: ik weet echt geen maatstaf te vinden, waaraan we een „mop” of zomaar een spreekwoord of gezegde zouden moeten kunnen toetsen om er de Twentse „echtheid” van vast te stellen. Zelfs een „echte” Twentenaar zal iets op z'n beste „echte” Twents kunnen zeggen, dat helemaal geen „echt” Twents is. En juist dáárom zouden we niet zo vlot klaar moeten staan om iets als „echt Twents” te verklaren. In engere zin gesproken bestaat er naar mijn mening minder „echt Twents” taal materiaal dan vaak wordt aangenomen. Ik meen ook dat we de zaak ruimer mogen stellen en wel zó, dat een algemeen geldend idee, uit een andere taal in goed en betrouwbaar Twents vertaald, en passend in het karakteristieke Twentse milieu, als eerlijk Twents aanvaard mag worden. En zó vind ik dan ook het spreekwoord: „ELKEN HANEN KRÉÉJT OP ZIENE EIGENE MESTPAT” niet alleen een eerlijke maar ook een heerlijke Twentse uitdrukking, niet alleen omdat taal en milieu zo volkomen verbonden zijn met onze eigen Twentse leefwereld, maar ook omdat een lekkere satyrische toepassing ervan een Twentenaar in hart en ziel kan aanspreken. Met heel veel nadenken zou ik er misschien een bijkomend Nederlands equivalent voor kunnen vinden met dezelfde emotionele spankracht. Doch... satyricus die ik af en toe nolens volens ben... zou ik er wél gebruik van weten te maken in voorkomende omstandigheden. Maar dan in de zin, waarin ik de strekking van het gezegde opvat. Met een vriend ging ik eens naar een bijeenkomst, waar twee opponenten elkaar de vlooiën af zouden vangen over een of ander precair onderwerp. Doet er hier niet toe waarover het zou gaan. Na afloop bleek dat we even ver van huis waren als toen we kwamen, want zo'n vergadering loopt er altijd op uit, dat geen van beide opponenten gelijk heeft kunnen krijgen. Mijn vriend zei gelaten tegen mij: „ELKEN KOOPMAN PRIS ZIENE EIGENE WAAR!” Doch ik was de mening toegedaan: „ELKEN HANEN KRÉÉJT OP ZIENE EIGENE MESTPAT!” Hadden we niet beide gelijk? Zo ben ik dan toch nog ongemerkt tot een m.i. aanvaardbaar Nederlands equivalent gekomen. Of niet soms? Weet u een beter?

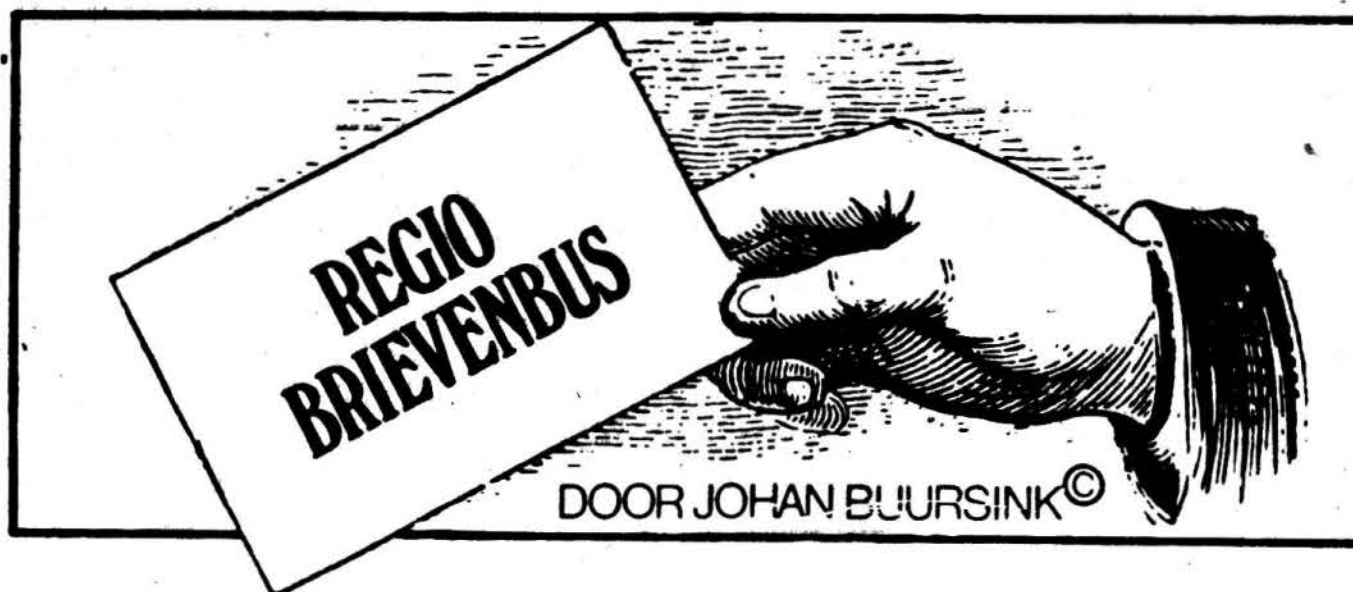
83.18

Oud worden vind ik wel prettig, als je de kwaaltjes van de oude dag maar voor lief weet te nemen. Dat is gemakkelijker gezegd dan gedaan, maar wie in z'n jeugd niet in de watten is gelegd, die weet zich op latere leeftijd in veel te schikken. Een van de vervelendste dingen, waarmee oudere mensen te maken krijgen, is dat ze zelfs in hun taal en in hun spreekgewoontes niet meer zó verstaan worden door de jongeren als ze wel graag zouden willen.

Wij verouderen, en onze taal veroudert met ons! En om dat aan te tonen, heb ik hier een titel boven geplaatst, waarvan ik bij voorbaat aanneem dat er geen jongere „platproater” is, die er ook maar iets van begrijpt. Ook zullen er heel wat ouderen zijn, die er nog wel wat moeite mee hebben om er uit te komen. En toch was zulke taal in mijn jonge jaren nog volkomen alledaags, goed gaaf Twents, al moet ik er wel bij zeggen dat het misschien wel wat al te specifiek Enscheder stadsplat was. Mag ik dan weer even op uw belangstelling rekenen als ik weer eens wat aan het schoolmeesteren ga om u zo volledig mogelijk uit de doeken te doen wat er staat en welke nuances er zo al in het woordgebruik schuilen?

Welnu: als ik het letterlijk in het Nederlands zou zeggen, begrijpt u er nog geen snars van. Daarom rafel ik het wat uit elkaar. Iets „in de griep doen” is „voor het grijpen” „doen”, iets te grabbel opwerpen, bijvoorbeeld op „strooi-avond”, maar ook wel „zó-maar”, om bijv. kinderen bezig te houden. Elk kind mag dan houden wat het „grijpt”, omdat er iets „in de grijp” geworpen wordt. Pepernoten gingen met Sinterklaas „in de griep”, als die met een zwartgehandschoende hand zomaar van achter de deur naar binnen werden geworpen. Maar pepernoten zijn er alleen maar met Sinterklaas. Voor andere gelegenheden om kinderen blij te maken hadden we vroeger „van zukke”... „opzetterkes”. Nu is dat „van zukke” zo moeilijk te verduidelijken. „Van zulke opzettertjes”, d.i.: zulke dingen noemden we opzettertjes. Het waren „allemaal” van zulke opzettertjes, misschien nog het best te vertalen met „alleen maar”, maar het kan ook betekenen „een hele boel”, d.i. erg veel van die.... ja, van wat? Wat waren „opzettertjes”?

Wij waren vroeger niet verwend met speelgoed. Maar een kind weet van alles interessant speelgoed te maken. En zakenmensen weten dat even goed. Geef een kind een koekje en het zal

er mee spelen, geer een kind een... noem maar op... een knoop, en het zal die óók in de mond steken. Een bakker met ook maar een klein beetje fantasie denkt, als hij dit leest, onmiddellijk: geef een kind een knoop van deeg, dan kan het ermee spelen en het kan hem in de mond steken! Zo dachten de bakkers vroeger ook, en toen hadden ze de wind in de zeilen omdat toen een kinderhand nog gauw gevuld was. Maar in een knoop alleen zit zelfs voor een kind nog te weinig fantasie. Het wil graag ook nog wat anders: een hondje, een kipje, een boompje, een ander herkenbaar dingetje. Die kan de bakker ook bakken van deeg om 'n de mond te steken. Maar als een kind daarmee speelt, dan moet dat kipje kunnen staan, het kipje moet ergens op gezet kunnen worden. Wie het geweest is, weet ik niet, maar er was een bakker, die dacht: als ik nou midden in die gebakken knoop een gat in bak, dan kan daar dat kipje met de poot in dat gat op de knoop gezet worden, dan hebben we mooie „opzettertjes”, en wat een kipje kan, dat moet een hondje ook kunnen en een boompje en nog meer van zulke dingetjes. En zo geschiedde. Ik denk dat die baksetjes, die los bij de bakker verkocht werden, zo'n veerdult of drie cent per ons gekost zullen hebben, of misschien nog wel minder. Met een handvol kon moeder ons dan blij en rustig maken. Dat was ook wel nodig, want er was toen, dat wil zeggen, toen ik nog heel erg jong was, nog niemand op de onzalige gedachte gekomen om de kinderleerplicht met vier jaar te doen beginnen.

Als je ouder wordt dan maak je van je herinneringen wel eens van „zukke opzetterkes”, die je dan onwillekeurig „in de griep doot”, te grabbel gooit voor wie er dikwels toch niet naar luisteren willen. Stiekum hoop je dan dat ze „later” tòch nog zullen zeggen: wat kon die ouwe toch veel en enthousiast vertellen over „vroeger”... Neem het hun eens kwalik... want waren wij vroeger beter? Hoe vaak heb ik wel spijt dat ik die oudjes van vroeger niet veel meer heb uitgehoord naar de finesses van allerlei dingen en gebeurtenissen, die zo indrukwekkend blijken te zijn geweest voor wie toen leefden. Je moet nooit in het verleden willen blijven leven, niet willen terugverlangen naar wat tòch nooit terug kan komen. Maar je mag wèl, dunkt mij - en dat doe ik dan ook wel, je mag wèl je herinneringen koesteren aan wat er aan goeds en moois en liefs is gewéést in de vele jaren die heen zijn gegaan. Want niet voor niets is je geheugen

één van de voornaamste geschenken van God, en hoe vaak kun je uit je herinneringen almaal van zukke opzetterkes maaken en dee in de griep doen. Opzetterkes - opzetseltjes om mee te spelen en om die, al spelende, op te eten. Meer eetbaar speelgoed kan ik me niet herinneren. Natuurlijk kon je ook wel met een lik-koekje spelen, zoals je wel met alles kunt spelen, maar koekjes worden niet gebakken om ermee te spelen. Lik-koekjes waren een soort „katootjes” of „mel-möpkes” met aan de ene kant een laagje suikerspul in rose of wit. Je likte die suikerlaag er eerst langzaam af en dan pas hapte je het koekje op. Als we jarig waren dan trakteerden we alle kinderen uit de klas op zo'n lik-koekje en in de regel hadden we er zo'n achtenveertig nodig, voor alle achtenveertig kinderen van je klas en voor de juffrouw of voor de meester kreeg je dan van moeder een „stuk” (= reep) sokkela mee van vijf cent. Dat was dan Kwatta met 'n soldoátke (blijven altijd geldig), of later ook wel Sickses.

Als we jarig waren dan mocht de hele klas te onzer eer zingen: O, wat zijn wij heden blij, Johan is jarig, Johan is jarig, o, wat zijn wij heden blij, Johan is jarig in òhònze rijl - 'k Hoop dat onze Lieve Heer, Johan mag spàren, Johan mag sparen, 'k hoop dat onze Lieve Heer, Johan mag sparen tot 't volgend jaar weer! - Johan die is jarig, o wat zijn wij blij, dat hij lang mag leven, ja dat hopen wij! - En daarmee was dan de feestvreugde in de klas voorbij en werd alles weer gewoon, behalve voor de jarige, die die dag geen kwaad meer kon doen. En als er dan nog wat koekjes in de zak waren overgebleven - moeder gaf er altijd een paar extra mee - wat had je dan geen vrindjes, op weg naar huis in het middaguur. Maar je at ze liever zèlf op zonder dat de anderen het merkten, want koekjes kreeg je niet alle dagen, stel je vóór! Kinderen, wier ouders in wat „beteren doen” waren, hielden thuis wel keendervesietkes, maar dat was alleen iets voor meisjes en daar bemoeiden we ons niet mee. Tenminste... Hoe komt het nou, dat ik aan de vooravond van Peter-en-Paul, mijn 75e verjaardag, waarop ik dit stuk zit te schrijven, zo volkomen argeloos in mijn herinneringen terug grijp op mijn eerste grote liefde voor dat ene mooie meisje uit een klas lager? Zij was een paar dagen na mij jarig en een jaar jonger. Als dit nummer van de krant uitkomt zal zij dan dus vierenzeventig zijn, want ze leeft nog. In Enschede. En ze is nóg mooi! Een aantal

Brieven voor de Regio-Brievenbus bij voorkeur rechtstreeks aan de samensteller:

Johan Buursink

Redemptoristenpark 82, Glanerbrug

7532 AD - Enschede

Telefoon 053-614577

Ontvangen brieven worden niet teruggezonden, noch aan onbevoegden ter inzage verstrekt. Geen contactbemiddeling.

13/7'83

jaren geleden heb ik haar nog gesproken. Ze had nog dezelfde lieflijkheid van toen we nog kinderen waren, dezelfde heldere stem, dezelfde grage lach, maar getemd nu en ernstiger, want ze is wat we zouden kunnen noemen oorlogsweduwe. Ja, ze herinnerde zich onze wederzijdse jeugdliefde nog heel goed. Het laatste jaar van mijn lagere-schooltijd, toen de twee hoogste klassen samengevoegd waren, kwamen we - eindelijk - naast elkaar te zitten. Eens vroeg ze me: „wat wil jij later worden?” Ze fluisterde het, want we mochten niet praten. Ik antwoordde haar „schriftelijk”, op m'n lei. Daar schreef ik het op, met een zachte griffel: „Romancier”. Ik was toen twaalf jaar of amper dertien. Maar sedert m'n tiende of daaromtrent had ik maar één ideaal en één zekerheid: ik zou schrijver worden, boekenschrijver en zo. Romancier. Stel je voor.

Dat was het grootste geheim van m'n jonge leven en zij was het, aan wie ik dat geheim onthulde. Ik heb dat geheim als een heilig privébezit bewaard tot ik werkelijk gedrukt werd. Se voir imprimé... een stille huivering van dat „zich gedrukt zien” is er altijd gebleven, zij het in steeds lichtere mate... en het gedrukte woord gaat een zelfstandig leven leiden terwijl het tóch van jezelf blijft, zoals ook de herinnering aan m'n eerste echte liefde van mezelf blijft, ook al was het „maar” een kinderliefde... Weet u wel dat ook een kind kan lijden aan z'n liefde, een liefde die nog van geen sex weet heeft en die daarom zo sereen is? Aan de sereniteit van een sublieme sexuele verbondenheid ben je immers als kind nog niet toe. - En als u nu van mij verwacht dat ik op dat sjapiter doorga, dan vergist u zich wel. Mijn latere liefdeservaringen ga ik heus niet as zukke opzetterkes in de griep doen! En aan het schrijven van een roman, een liefdesroman bijvoorbeeld, zal ik wel nooit toekomen, want het „grote genre”, zoals dat tegenwoordig zo beroemd en rijk kan maken, dat genre zal mijn naam niet dragen. Een pagani-stische weledelgeleerde vriend van me, leraar in de letteren, zei na de oorlog eens op vriendschappelijk plagende toon tegen me, toen hij mijn eerste twentofiele publikaties - en terecht - zeer gunstig beoordeelde, ik dacht, zei hij dat jij als christelijke-boekjesschrijver de onvergankelijkheid in wilde gaan, zei hij, maar het humoristische volksgenre en de fontaine-achtige dialectvertellingen gaan je beter af.

O ja... vóór ik het vergeet: er waren wel méér jongens uit mijn klas, die er een kinderliefde op na hielden. De meisjes moesten er maar naar raden, want we durfden zomaar niet tegen het meisje van onze keus zeggen dat we haar zo lief vonden. Achteraf denk ik, dat die meisjes niet eens gesteld waren op zo'n stiekeme aanbieder. Behalve dan dat meisje van mij, dat net iets méér scheen te zijn dan gewoon, want haar vader was er een van een groot fabriekskantoor en „blikken doomnee” op zondag en in z'n vrije tijd. Anders had ze me niet gevraagd wat ik „later” wilde worden. En evenmin als ik ooit met wie dan ook over m'n levensgeheim van schrijver-willen- worden wilde praten, evenmin wilde ik met wie dan ook paten over m'n grote liefde voor dat mooie kind. Alleen m'n jongste zusje deelde in dat geheim.

Niets is immers moeilijker dan een geheim levenslang bewaren, vooral voor iemand die schrijver wilde worden.

Met het intreden van de bravoerleeftijd, zo tegen de tien, elf jaar, praatte je als jongens-onderelkaar niet meer van wichter of meakes en niet meer over meisjes - jongens praatten immers alleen maar dialect onder elkaar - maar het waren allemaal „meiden”, en als ze enige onbestemde aantrekkelijkheid voor ons begonnen te krijgen, dan was zo'n meisje een „mokkal”, met een uitgesproken platte korte oo-klank. Als je van een schoolkameraadje wist dat hij een bepaald mokkel als de zijne beschouwde, dan dacht je er niet aan om je keus op dat „verzegde” meisje te laten vallen. Ik geloof dat het een soort natuurwet onder de jongens is, da'j mekaar nooit onder de doewn majt schein. Ook later ga je nooit met het mokkel van je beste vriend smoesen om hem „er af te zetten”... Zó zijn onze manieren! Zó was onze moraal, vijftig jaar geleden! Er waren weleens jongens, die hun „mokkal” aan een vriendje „over deden”, voor een handvol kniekers of een gummbal, of voor een plof of een katnpul (= catapult), ook wel eens voor een Dartel. Dartel was het sigarettenmerk uit die dagen, toen je nog losse sigaretten kon kopen voor een cent. Dat toen het roken al als levensgevaarlijk te boek stond, blijkt wel uit de slagzin, die we van dat Dartel maakten: Door Aanhoudend Roken Teering- en Longlijder!

Als kind heb ik heel veel gelezen. Er waren jongens, die van thuis niet mochten lezen, omdat vader of moeder bang waren dat ze dan te dom zouden worden voor het gewone leven, want alleen domme leu proat de beuk noal. Het liefst las ik liefdesverhalen, die mij nooit te hoog gingen. Slechte boeken kreeg je als opgroeiend kind toch niet onder ogen, want die lagen niet voor het grijpen. De gevaarlijkste boeken in die jaren waren de Lord Listers en Buffalo Bills. Een genre dat niet door fatsoenlijke christenmensen gelezen diende te worden en waarmee ik dan ook niet thuis durfde komen. Ik óände er dan ook niet naar! Ik ben altijd aangespoord door Moeder om te lezen. Het eerste boek, het boek dat aan het begin stond van de levenslange opbouw van mijn eigen bibliotheekje, was een jongensboek dat ik op mijn negende verjaardag, in 1917, geschonken kreeg van mijn toen nog aanstaande zwager. De goeie man is onlangs overleden. Hij is zeven-en-tachtig geworden. Zo gaan de jaren voorbij, jaren vol van zukke opzetterkes en jaren als zukke opzetterkes, waarvan ik er af en toe een paar „in de griep” doe... Herinneringen gaan nu as zukke opzetterkes in de griep... Een lach meer of minder... een traan meer of minder... wat komt het erop aan...

*„Als je maar altijd de lente hoort zingen,
„Boven je hoofd en diep in je hart,
„Als je maar voelt dat herinneringen
„Durend een troost zullen zijn voor je smart,
„Als je maar altijd de lente hoort zingen,
„Diep in je hart en boven je hoofd.
„'t Leven laat zich tot vreugde dwingen,
„Als je in lente en vreugde gelóóft.”*

(Tony de Ridder)

83.19

Bij het „ordenen“ van mijn „archief“ - of laat mij liever zeggen: bij het rommelen in de papieren rotzooi, die ik in de loop van vele jaren achteloos in

kisten en zakken en dozen of ook wel in losse wan-orde voor „later“ nog wat hen willen „bewaren“ - kom ik af en toe nog wat dingen tegen, die ik toch niet voor niets aan de bewaarde verwaarlozing had toevertrouwd.

Zo viel mij dezer dagen letterlijk een stuk in handen, dat ik in januari/februari 1955 - en ik meen zelfs al eerder - geschreven had, maar dat destijds wegens plaatsgebrek niet geplaatst kon worden. U treft het hieronder aan.

Niet alleen omdat het artikel te goed is om ongepubliceerd in de vernietiging te gaan - het bestaansrecht van een schrijver is immers dat hij gelezen wil worden - maar ook neem ik het nu in deze rubriek op, omdat het een soort bewijsstuk is dat de geschiedenis zich al terstond na de gebeurtenis begint te voltrekken, en dat toestanden al historie zijn terwijl ze nog als de dag van gisteren midden in ons leven staan. Het merkwaardigste voor mijzelf is echter wel, dat de landstreek die ik hier beschrijf de laatste paar jaar meer dan ooit de gemoederen van de meer van nabij betrokkenen danig heeft beroerd. Een van de mooiste natuurgebieden van groot-Enschede staat namelijk op de nominatie van volkomen ontluiserd te worden door de dreigende aanleg van Rijksweg 35, die o.a. via de onherstelbare vernietiging van de prachtige Usseler Es door de Zuid-Esmarke en langs het Aamsveen het grootscheepse grensverkeer naar de Glanerbrug te torsen zal krijgen. Zo iets was nog volkomen ondenkbaar toen ik in 54/55 hier mijn herinneringen in o.a. deze publikatie vastlegde. Ik laat nu het stuk geheel onveranderd. U moet dan zelf maar vergelijken met toen en nu en u maar een voorstelling proberen te maken over het hierna.

Als ik nu m'n „stukje“ van toen nog eens eerst voor mezelf overlees en wéér en wéér overlees, staan die beelden weer levendig vóór me. We waren schooljongens van zo'n dertien, veertien jaar, m'n jeugdvriend Jan en ik, toen we elkaar hier trouw voor ons leven beloofden. Ik heb dit vooral later in m'n jongensboek verwerkt, dat ik nu meteen weer even uit de kast pik. Het is in de vijftiger jaren bij Kok in Kampen verschenen onder de titel: „De smokkelaars van Oosterhorst“ en heeft zelfs nog een herdruk beleefd. Ja, zó was het, en wat tussen die Jan en mij plaats vond, laat ik in het boek tussen Frits en Henk gebeuren. Een klein fragmentje:

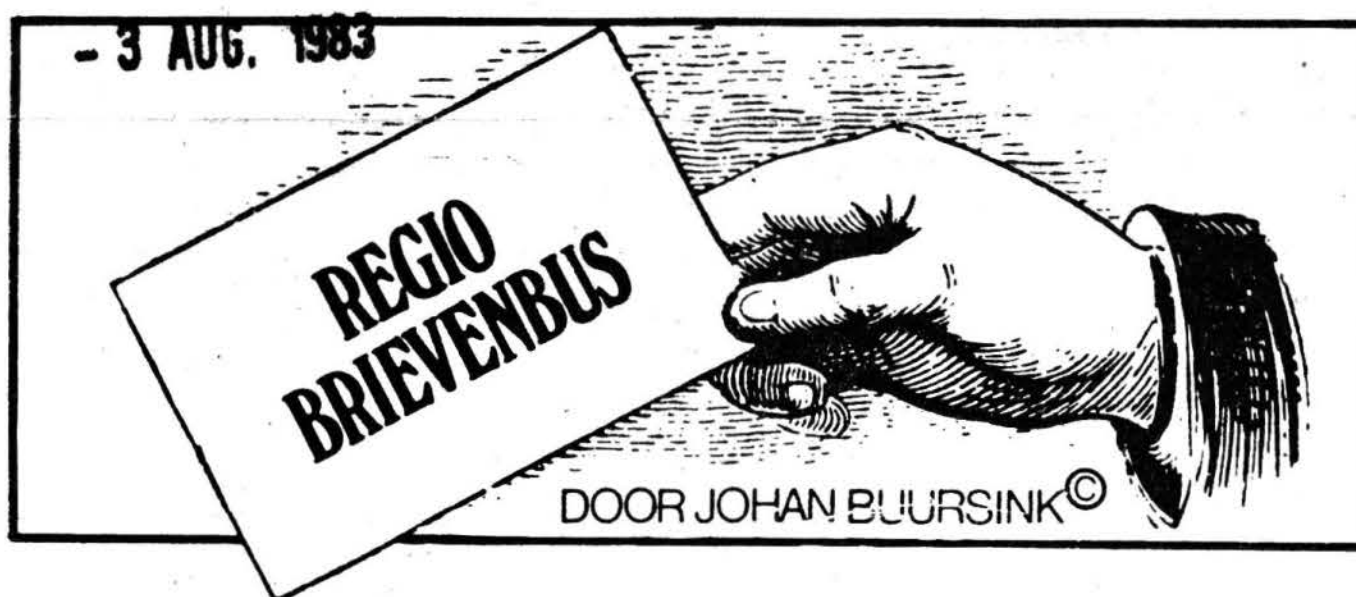
Er zijn letters in de zandsteen (van de grenspaal) gebeiteld en oude wapens. Veel is er niet meer van te onderscheiden. Alleen een grote N aan Nederlandse een D aan Duitse zijde springen in het oog. Verder een nummer. Als ze de linkerhand op de afgeronde kop van de steen leggen kijken ze elkaar wat vreemd aan. „Zullen we beginnen?“ vraagt Frits, en hij geeft Henk de rechterhand. Henk knikt weer. Ze staan een ogenblik hand in hand. Dan zwaait Frits met een potsierlijk gebaar met beide handen naar het Noorden, daarna na de andere drie windstreken. Hij beduidt Henk dat hij het hem moet nadoen. Maar als ze elkaar een

ogenblikje aankijken dreigt de plechtigheid ontwijd te worden want ze barsten in een schaterlach uit. Als ze wat bijgekomen zijn begint Frits weer: „Wij beloven elkaar trouw bij deze grenssteen. Wij zullen elkaar onder alle omstandigheden helpen. Wij zullen elkaar nooit in de steek laten of verraden. Wij zullen...“ Even hapert hij, want hij weet zowaar niet wat ze nog meer zullen moeten. (Einde fragment).

Ook die julidag van '39 staat me nog duidelijk voor de geest. We wisten dat de oorlog niet ver meer was. Met een goede Haagse vriend, samenwerkend in een landelijke vredes-„beweging“, had ik een fietstochtje gemaakt naar „de grens“, eerst naar de gesloten doorgang in Glanerbrug en vandaar naar een rustig plekje bij de groene grens in het Aamsveen. Daar had het gesprek plaats met een Duitse grenswachter, die ons onverbiddelijk een overstapje weigerde. Voor de Hagenaar zou het immers een geweldige ervaring zijn geweest om ook maar een paar stappen op Duits gebied gewaagd te hebben. M'n dochtertje van vier, dat op het fietszitje mee mocht, was angstig op een veilig afstandje terug gebleven toen wij op de groene grens af gingen en ze begon te rillen van angst toen ze daar plotseling die vreemde bewapende man op ons zag afkomen. „Schönes Wetter, was? Und schöne Gegend, wahr?“ begonnen wij. „Mag sein...“, weerde hij af. „Gefällt es Ihnen hier und kommen Sie aus dieser Gegend...?“ wilden wij weten. „Aber nein! Um Gotteswillen! Ich komme von da oben...“ (met een wijds. handgebaar noordwaarts) „... bei Danzig her, und ich möchte so schnell wie möglich zurück... um sofort dabei zu sein wenn's endlich mal los geht...!“ - „Und meinen Sie dass es bald los geht?“ wilden wij weer weten. „Oh... jááá... gott-seidank... bestimmt dieses Jahr noch...!“

En als ik dan zo m'n stukje van toen nog eens Eweer doorlees, dan denk ik ook weer aan m'n goeie vriend Willem Kok, met wie ik in 't begin van m'n trouwen zondags met fiets en tent erop uit trok, naar het zogenaamde Siberië onder Haaksbergen, om broedende sterntjes te fotograferen. Willem was een dromerige natuurgenieter. Hij had een eenmansdrukkerijtje, eerst in het Zuidmolencomplex en later in de voormalige ijsfabriek. Onder de bezetting drukte hij het illegale Trouw, voor honderd gulden per keer. Samen trokken we er eenmaal in de week op uit, de Achterhoek in of daaromtrent, om wat etenswaren op te scharrelen en tegelijkertijd een aantal illegale kranten te slijten. Hij was te goed van vertrouwen om onder te duiken, ondanks mijn tijdige waarschuwing. Een mens met zo'n goed karakter vergeet immers z'n medemens te wantrouwen, zelfs als die het op z'n leven gemunt hebben. Bovendien had hij illegaal gedrukt omdat hij het geld zo bitter nodig had... en niet begrijpend dat hij z'n leven riskeerde.

Mij dunkt dat ik hierbij voldoende gemotiveerd heb waarom ik nu dan wel eindelijk het nu volgende stukje verouderde kopij graag gedrukt zou willen zien. Welnu...

Brieven voor de Regio-Brievenbus bij voorkeur rechtstreeks aan de samensteller:

Johan Buursink
Redemptoristenpark 82, Glanerbrug
7532 AD - Enschede
Telefoon 053-614577

Ontvangen brieven worden niet teruggezonden, noch aan onbevoegden ter inzage verstrekt. Geen contactbemiddeling.

Cultuur knaagt aan de laatste resten...

*„Van wied of de weend zucht en soest oaver 't vèn;
't Aamsvèn, van lèven verlaoten, lig dood in doonkeren nacht,*

„Weeld zeent wolken en weend van bange, drie-vende kracht,

„Vót weelt ze, vot van et vale, eenzame vèn!“

(Cato Elderink)

Hoe komt het, dat ik thans zo weemoedig word gestemd, nu ik met u een land wil betreden, dat eigenlijk geen toeristisch oord genoemd kan worden, en dat toch, voor wie Twente wil leren kennen, minstens een maal in de route van een trektocht opgenomen dient te worden? Hoe komt het, dat ik het betreur dat de weidecultuur, die rond een halve eeuw geleden haar intrede deed in Twente, en die het ganse boerendom tot zegen werd, onbarmhartig knaagt aan de laatste resten van het oude landschap, tot zij op 's Rijks grens tot stilstand en bezinning komt?

Ik ken het Aamsveen uit mijn jongensjaren; wij zwierven er veel en in de romantische sfeer van de natuur bouwden wij onze idealen voor de toekomst. De grensstenen, die uit de hoge heide omhoog staken, waren de stille getuigen van onze gesprekken. Jaren later, het was in de tweede oorlog, viel mijn vriend door een verdwaalde kogel uit een Duits geweer. Hij liet een jong gezin achter. Ik ken ook het Buurserveen, Honesch, Siberië, waar een kolonie Sterntjes zijn domein had bij een veenplas. Daar zwierf ik later, met een andere vriend. We bouwden er onze schuiltent en maakten er foto's. Ook hij ging, en kwam niet weer. Hij bezweek op een der beruchte tochten van Vught naar een Duits concentratiekamp.

Is het daarom, dat ik zo weemoedig word als ik met u dit gebied wil betreden, waarvan ik voor me zelf zo graag de herinnering wilde bewaren zoals het er vroeger was, en dat ik niet herken als ik er nu nog eens kom?

De cultuur, die de woeste gronden herschept in een land, waar de welige weiden het zwartbonte, glanzende vee voorspoedig doen gedijen, de cultuur, die knaagt aan de laatste resten van onze woeste gronden, zij is nu eens onze vriend, dan weer onze onbarmhartige vijand.

Vriend, omdat zij onze landstreek voorspoed brengt, en ons verstand zegt dat het goed is; vijand, omdat zij uit ons hart de laatste resten bant van herinnering aan tijden, die nog vol beloften waren, en aan vrienden die wij zo graag bij ons hadden gehouden.

Romantisch was het Aamsveen zeker, ook al gingen de oude romantische verhalen reeds verloren vóór wij er in onze jonge jaren zo graag zwierven. Slechts een klein gedeelte er van ligt op Nederlands grondgebied, ongeveer tussen Glanerbrug, waar de brug over de Glanerbeek tot grensovergang dient, en de Knalutte.

Van Glanerbrug kunt ge direct het veen ingaan; ge kunt ook de Gronausestraat volgen tot het Lindenhof, en daar langs de Noordesmarkerrondweg dit gebied betreden. Vijftig jaar geleden was hier alles nog heide, zelfs tot dicht onder de rook van de stad.

Maar met de oprichting van de Lonneker Landbouwersbank kwam der boeren pioniersgeest in actie. Deze eerste Bank hier te lande, die in de zuivere Raiffeissense lijn werd gedrigeerd, heeft Lonneker van heideland tot weideland gemaakt en de boeren aan zich verplicht. De kunstmest deed op grote schaal zijn intrede, krachtvoerders vonden ingang, en wat het belangrijkste is, de financiering werd zelfs de kleinste boer mogelijk gemaakt, dank zij de rijkdom van de Enscheder textielabrikanten, die jarenlang in de onbeperkte aansprakelijkheid der coöperatieve boerenonderneming deelden. Met medewerking van de Ned. Heidemaatschappij werden de waardevolle woeste gronden in vruchtbaar land omgetoverd en zo werd dit gebied weidegebied bij uitnemendheid. De fabrikanten zelf bezaten grote complexen boerenbedrijven, waarop zij zetboeren lieten werken.

Bovendien lieten zij aanzienlijke complexen bewerken voor bosaanleg. Met overleg werd het zwartbonte Friese vee ingevoerd en gefokt en er werden kapitalen aan besteed, zoals nergens elders hier te lande. In enkele tientallen van jaren werd het roodbonte IJselvee, waarover men niet die stamboekgegevens kon krijgen als over het Friese stamboekvee, verdrongen, zodat het thans nog slechts 1 of 2% an de gehele veestapel zal uitmaken.

En nog steeds vinden de ontginningen van het Aamsveengebied voortgang. Bunder na bunder wordt gescheurd en geploegd, tot de grens de tractoren zal stuiten. De Aamsveenweg biedt een mooi uitzicht over deze landen, maar bij de Knalhutte loopt hij door de verboden zone van 500 meter, zodat we daar een omweg moeten maken door het Lappenpad. Hier wijkt het veen terug op Duits gebied en de grens loopt er door een prachtig bomenlandschap.

In de zomer van '39 hadden wij op deze plek eens een onderhoud met een jong Duits soldaat, een uit Danzig die zich hier zat te vervelen aan de grensbewaking en wie de eenzaamheid van het veengebied te zwaar woog. Hij verlangde zo naar „da oben” (bij Danzig), om „wenn es los geht sofort dabei zu sein”. Op onze vraag of hij van mening was, dat het spoedig „los” zou gaan, antwoordde hij enthousiast: „Bestimmt dieses Jahr noch!”

Hij kreeg gelijk, en wij moesten later nog dikwijls aan deze profetie denken, die ons met bezorgdheid had geslagen, en die deze stralende zomerdag met een floers had overtrokken.

Van de romantiek op het Aamsveengebied heeft Cato Elderink op onnavolgbare wijze geschreven en gezongen. Ook daarom moest ge niet nalaten hier eens heen te gaan, want „wie een dichter wil verstaan, moet in 't land des dichters gaan!”

Zij weet te vertellen van de „zwatte dood”, die ook de hofsteden van 't Aamsveen teisterde, en hoe de „Hölterhof”, verlaten en vervallen, tot woonoord diende van een wolvin, die haar jongen in de bedstede ter wereld had gebracht. Haar gedichten „De ossens van Hofsteenboer”, „Horvath” „'t Groondeloze meer”, „De visch oet 't Moskou” en anderen spelen zich hier af. De strijd van de boer van „De Lappe” tegen het blauwe daemplken van 1350 heeft haar geïnspireerd tot een epos, dat de Twentse boer verheerlijkt, en waarmee zij een van de mooiste, steeds schaarser wordende overleveringen, heeft vastgelegd.

De zwarte dood waarde over Twenteland rond in de gedaante van een „blauw daemplken” tot „de Lappe in 't Venne” hem in 't gat van „'n durensteepel” gevangen nam.

Stil steet hee daar onder zien eigen duur, „sterk, of hee oet iezer esmeed wör in 't vuur”. Dit verhaal van de boer, wiens „woord was in hoes an ne wet aait geliek, har ooit wal nen könnink meer macht in zien riek?”, laat zien. „Dat nen klooken en eerlikken man in gevaor „Vaak met vasten blik en met zekere haand „Kan keeren et kwaod van et liedende laand”.

Och, zoals dit land nu in zijn rijkdom openbloeit, is het wel mooi, boeiend zelfs, we geven het graag toe. Maar als we ver over de weiden heen, tussen de bomenpartijen door, de laatste resten van het veen zien liggen, dan kunnen we een gevoel van weemoed niet onderdrukken. Ja, wel is de uitgestrektheid, die nog voorbij de horizon moet liggen, te vermoeden, maar de grens is al heel dicht bij en het grootste gebied is Duits.

De weidecultuur van gene zijde is nog niet zo ver opgedrongen als de onze.

En we denken weer aan onze jeugd; hoe toen een mooie zonnige voorjaarsdag soms verduisterd kon worden door een scherpe damp, die de zon rood kleurde en die de verte in een sluier hulde. Ook in de straten der stad trok die damp de huizen binnen, en men sprak dan van „vendaamp”. Dan brandden de boeren een stuk veen af. De as was een goedkope mest voor het boekweitland. De veendamp is verdwenen en ook de sneeuwwitbloeiende boekweitvelden. Naar het eertijds zo ontoegankelijke veen lopen straten en verharde wegen, en de cultuur knaagt aan de laatste resten van een onvergetelijke romantiek. Met een zucht schikken we ons in het onvermijdelijke, en ook de schoonheid der cultuurgronden kunnen we waarderen. Doordat dit gebied niet op de route ligt naar een grote stad, maar zonder achterland tegen de grens ligt gedrukt, is het er heerlijk rustig.

Een uitspanning of buitencafé zult ge vergeefs zoeken, tenzij wat dicht bij de stad of bij Glanerbrug.

Toch is een tocht van Glanerbrug binnendoor langs het Aamsveen naar de Knalhutte de moeite dubbel en dwars waard, maar ge moet voor u zelf zorgen. Van Enschede naar Glanerbrug rijdt de TET, en van Enschede naar Buurse, maar naar de Knalhutte niet. Wilt ge de tocht dus ondernemen, houd er dan rekening mee dat ge ook de weg van de Knalhutte naar de stad op eigen gelegenheid te gaan hebt. Ook de spoorlijn, die ge op de kaart ziet staan, naar Alstätte en Ahaus, is niet meer in gebruik voor personenvervoer.

Het stationsgebouwtje van Broekheurne is in gebruik bij de turfstrooiselfabriek van de heer Gabriëls, die er een stalenmeubelfabriek in heeft gevestigd.

Het is hier nu eenkeer geen toeristisch gebied; het bezit daartoe geen enkele sensatie en het zou dus niet rendabel zijn er weer comfort voor reizigers te vestigen. Weelderig is de plantengroei langs sloten en wegen; maar het rijk van de adder spoedt ten einde.

Van de Knalhutte kunnen we langs een zandweg de straatweg naar Buurse bereiken. Evenwijdig met de grens loopt er een lommerrijk fietspad, maar dat is nu nog verboden strookgebied.

Ook kunnen we de asfaltweg een eindweegs volgen om over de rondweg, langs het Stroink, de Buurserstraat te bereiken. De zandweg loopt over het Smalenbroek, een uitermate fraai landgoed van 50 ha, dat evenals de vele andere in Broekheurne toegankelijk is op wandelkaart. Hier ligt ook het Berenbroek, groot 46,5 ha, het Brunink van 86 ha, 't Spik van 16 ha. Maar de grote attractie van Buurse is het Natuurreservaat met Wisinks mölle, waar de kwakelbussche, de jeneverbes, de vlakheid van de heidevelden breken. Dat dit gebied geliefd is bij het publiek van Enschede blijkt uit de drommen fietsers en automobilisten, die vooral 's zondagsavonds stadwaarts keren. Is het Aamsveen meer voor de natuurminnaar, de natuurgenieter komt in Buurse volop aan zijn trek. Daar is heide, water en zand, en daar troepen de zomerhuisjes bij elkaar, verscholen in de denbossen. En het is goed, dat het cultuurmonster aan deze resten nog niet knagen kan. Want waar moet een Twent naar toe, als hem geen heide gelaten wordt waar hij tot zichzelf kan komen?

Loa 't wean wat 't wil: 't wil wat wean...

83.20

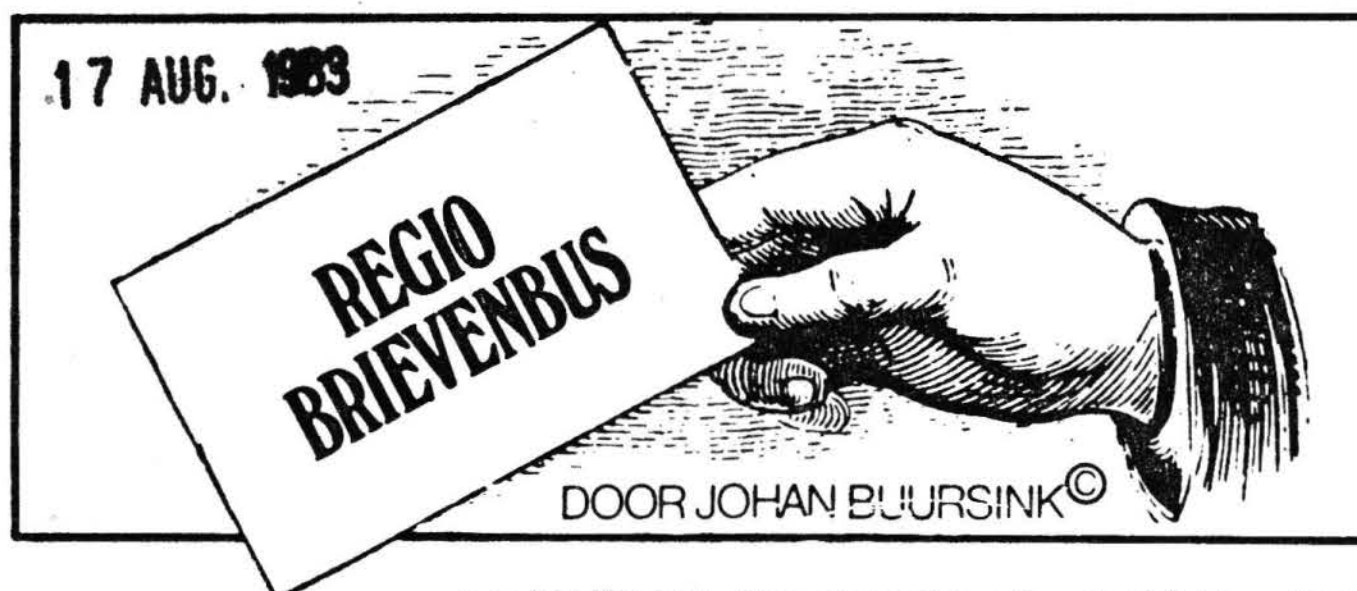
Als u me ooit een mooier en beter voorbeeld kunt geven van het moeilijk te overbruggen verschil tussen het Twentse en het Nederlandse taaleigen, zoals dat tot uitdrukking komt in de titel boven dit artikel, of ook als u me een even veelzeggende Nederlandse vertaling ervan kunt geven, wel, dan houd ik me dringend aanbevolen. En ik vermoed zelfs dat u met de letterlike Nederlandse vertaling ervan, die ik u hier geef, eigenlijk geen weg weet. Ik zou er ook niet mee uit de weg kunnen. Er staat letterlijk: Laat 't wezen wat 't wil: 't wil wat wezen! - Nu komt het er maar op aan, wat we met zo'n uitdrukking kunnen doen.

In het Twents kan ik er wel wat kanten mee uit, in het Nederlands niet.

Ik geef toe dat er heel wat jongere platpratere zullen zijn, die er ook nog wel wat moeite mee zullen hebben, al zal het alleen maar zijn met de toepassingsmogelijkheden ervan.

En nu ligt juist de grote moeilijkheid van het geven van voorbeelden van zulke toepassingsmogelijkheden in het onloochenbare feit dat het spraakmakende volk zich in de regel geen moeite geeft om zich te verantwoorden - zelfs niet tegenover zichzelf - over de juistheid en de toepasselijkheid van zo'n vaststaande uitdrukking. Men weet eenvoudig op een haar nauwkeurig wat men in een routineus dialektgebruik met zo'n vaststaande uitdrukking (standing expression) kan doen. En omdat een groot deel van onze taal uit zulke vaststaande uitdrukkingen bestaat, daarom wil ik daar in dit artikel eens wat bijzondere aandacht aan besteden. Dat kan wel interessant worden, vooral IN GEVALLEN WAAR ONS DIALEKT PRETENTIELOOS GEBRUIKT WORDT ALS ONOPGESMUKTE PRAAT-TAAL ONDER MENSEN, DIE ZICH GEEN HOUDING VAN WAT-MEERDAN-GEWOON WILLEN AANMATIGEN.

Ik heb geprobeerd dat zo omzichtig mogelijk uit te drukken, omdat ik niet graag misverstaan wil worden. Toch wil ik nog wat duidelijker zijn. Dat hebt u trouwens regelmatig in mijn geschrijf kunnen constateren: ik bedoel met die onopgesmukte praat-taal nooit iets minderwaardigs. Integendeel. Platpratere is om de donder geen kwestie van domheid of van onbeschaafdheid of van gebrek

aan intelligentie. Een platprater oftewel dialekt-spreker (als u dat mooier vindt) kan dan wel wat minder taalmateriaal te zijner beschikking hebben dan een andere Nederlander, maar hij kan er vaak veel meer mee doen! Ik heb in mijn beroep meer dan eens meegemaakt - vooral voor en tijdens en direkt ná de oorlog - dat een goeie drukker op een opgelapte machine op minder goed papier en met slechte inkt enzovoort een beter stukje werk maakte dan een collega met beter materiaal. Zo kan een verstandig mens vaak meer doen met de BEPERKTE MOGELIHKEDEN, DIE HET DIALEKT BIJEN dan een taalhufter met het aan taalmateriaal rijkere Nederlands.

HOE DAN OOK... (LOA 'T WEAN WAT 'T WIL...):... ER ZIT WAT IN! (... 'T WIL WAT WEAN!) Maar daarmee is aan de EMOTIONELE BETEKENIS van het hier geponeerde Twentse gezegde nog bij lange na geen recht gedaan.

Er is nóg een zeer belangrijke faktor, waarmee we rekening hebben te houden bij onze taalbespiegelingen. DAT IS HET INDIVIDUELE UITDRUKKINGSVERMOGEN VAN DE MENS, platprater of niet, dichter of groenteboer, plaatjesdraaier of gewoon-maar u of ik. Het spreekt vanzelf dat men nooit kan generaliseren. Niet elke dichter zwelgt in een overvloed aan uitdrakkingsvermogen en niet elke plaatjesdraaier is, wat men noemt welbespraakt, terwijl lang niet elke arbeider of handwerksman aan taalarmoede lijdt. Integendeel! Doch... taalarmoede of niet, de spreker is dikwels in het nadeel bij de schrijver. Wie voor de vuist weg uitdrukking moet geven aan z'n gedachten, een toespraak moet houden, zijn mening wil verkondigen, zijn metgezel van antwoord moet dienen, een tegen hem ingebrachte beschuldiging moet ontzenuwen, een standpunt wil verdedigen of een opvatting wil bestrijden, die moet over een parate woordenrijkdom beschikken, die moet zijn taalmateriaal onmiddellijk bij de hand hebben als hij succes wil hebben. De schrijver kan in zulke gevallen meer overwogen te werk gaan. Hij kan niet alleen zijn motivaties maar ook zijn taal veel en veel beter exploreren, uitbuiten. De schrijver is niet dermate gebonden aan het heersende spraakgebruik als de spreker, ook al omdat de leer meer gelegenheid heeft, het geschrevene in zich op te nemen dan de luisteraar om het gehoorde te verwerken en te onthouden. Vanzelfspre-

kend moet de schrijver rekening houden met het bevattingsvermogen van het publiek, waarvoor hij schrijft, maar dat gegeven ligt op een wat ander nivo.

WAAR EEN SPRAAKGEMEENSCHAP, LATEN WE ZEGGEN EEN DIALEKTGEMEENSCHAP, ONVOLDOENDE TOEVOER HEEFT VAN GESCHREVEN COMMUNIKATIEMATERIAAL IN DE EIGEN OMGANGSTAAL, DAAR ZAL MEN MEER VERSTARRING KRIJGEN IN DE GEBRUIKSTAAL. Doch dat is niet meer zo zeer een probleem van de moderne tijd, nu het dialekt ongenadig en onherroepelijk teruggedrongen wordt door onze landstaal, „het” Nederlands OF EEN AAN DE DIALEKTREGIO AANGEPAST GEBRUIKSNEDERLANDS. Ergo: als gevolg van allerlei ontstuitbare maatschappelijke ontwikkelingen van landelijke en uiteraard ook van internationale aard zullen de streekdialekten, en voornamelijk die in dicht bevolkte cultuurgebieden, hoe langer hoe minder levensmogelijkheden krijgen, hoe langer zo meer in de nivellering gaan. DE LAATSTE GENERATIE VAN „ECHTE” PLATPRATERS IS AAN HET UITSTERVEN, MET NAME IN DE STEDELIKE DIALEKTGEBIEDEN HET EERST. HOEWEL DE ONT-TWENTSING VAN ONS DIALEKT IN DE LANDELIKE GEBIEDEN OOK AL NIET MINDER VERONTRUSTEND IS. Een thema apart, waarop ik nog weleens terugkom, hoop ik.

En zo kom ik tot de ontdekking van een interessante konklusie. Waar in een beperkte spraakgemeenschap - en een dialektgemeenschap is altijd strikt genomen beperkt - een voortdurende aanvoer van nieuw of vernieuwd taal- of spreekmateriaal ontbreekt, daar zal de aan de streek gebonden taal verstijven, verstarren. VERSTIJVEN EN VERSTARREN IN GELEIDELIJK INHOUDLOOS GEWORDEN VASTE UITDRUKKINGEN EN GEZEGDEN, BON MOTS EN SPREUKEN. „Loa 't wean wat 't wil...”, je kunt me dat allemaal wel heel mooi vertellen, 't kan best waar zijn, wat je me daar vertelt, 't zal mij ook nog een keer m'n zorg zijn, alles goed en wel..., „'t wil wat wean!”... alles heeft zo z'n eigen betekenis, op elk gebied is er wel wat te verhapstukken.

En nu weer vice versa: omgekeerd kom ik via die conclusie weer tot interessante verdere ontdekkingen. Met die wat ik verstarde taalmaterialen

Brieven voor de Regio-Brievenbus bij voorkeur rechtstreeks aan de samensteller

Johan Buursink

Redemptoristenpark 82, Glanerbrug
7532 AD - Enschede

Telefoon 053-614577

Ontvangen brieven worden niet teruggezonden, noch aan onbevoegden ter inzage verstrekt. Geen contactbemiddeling.

noemde, met die beperkte taalmiddelen kan een intelligent mens toch wonderen verrichten. Wie over een ruime mate aan taal-intuïtie beschikt, die kan van een onbetekenend tussenwerpsel een schat van een taalbeeld maken, als dan maar taalgevoeligheid de doorslag geeft. Ik wil proberen, dat met een voorbeeld te verduidelijken, al loop ik het gevaar dat mijn voorbeeld u niet in gelijke mate als mijzelf aanspreekt.

We hadden praatvolk, m'n vrouw en ik. De man wilde z'n emoties weleens kwijt. Hij was niet altijd even zorgvuldig in z'n woordkeus, en dat vaalt aait ók nich mèt, at 't gemood ow vol schöt. 't Was een nogal naar verhaal, van twee jonge mensen, die moesten trouwen, wee'j wa, maar de loop der gebeurtenissen zal ik u besparen. Ze moesten wel en ze wilden allebei ook wel graag, maar ze mòchten niet en daarom kònden ze niet zo als ze wel wilden en dat gaf weer grote donderij met de ouders en tussen de ouders en door de ouders weer met de kinderen. Onwillekeurig verval je bij het horen van de voor ons volkomen onvoorstelbare finesses in ontboezemingen als: „wat is 't toch 'n spil... wat kö'j toch wat heurn rechtevoort... 't is toch wat te zeggn... en wat dóó'j d'r an...?” - Waarop de man overtuigend en berustend vaststelde: „Leefde kö'j niks an doon...-” En toen de man weg was, heb ik nog lang over dat gezegde nagedacht...: Liefde... daar kun je niets aan doen...! Liefde... kan ik het helpen...? Liefde is niet te genezen...!

Leefde kö'j nik an doon...!” Woorden om uren voor jezelf stil mee te zijn. Woorden voor urenlange woordenloze gedachten.

Van zulke woorden, die ik niet verder uit wil rafelen, omdat ik die dan onherroepelijk kapot zou rafelen, wil ik nu naar war andere, niet minder primitieve uitdrukkingen, die echter de moeite van het uitrafelen dubbel en dwars waard zijn. Ik vertel dan maar weer wat van ons praatvolk, waarbij weer andere mensen over de tong gingen. Wät er van die lieden nu precies over de tong ging, dat is de moeite van het weerververtellen niet waard, dat volgde allemaal op de inleiding van onze zegslieden.

„... DEE LEU WARN NOGAL GROOT MET OONSI!”

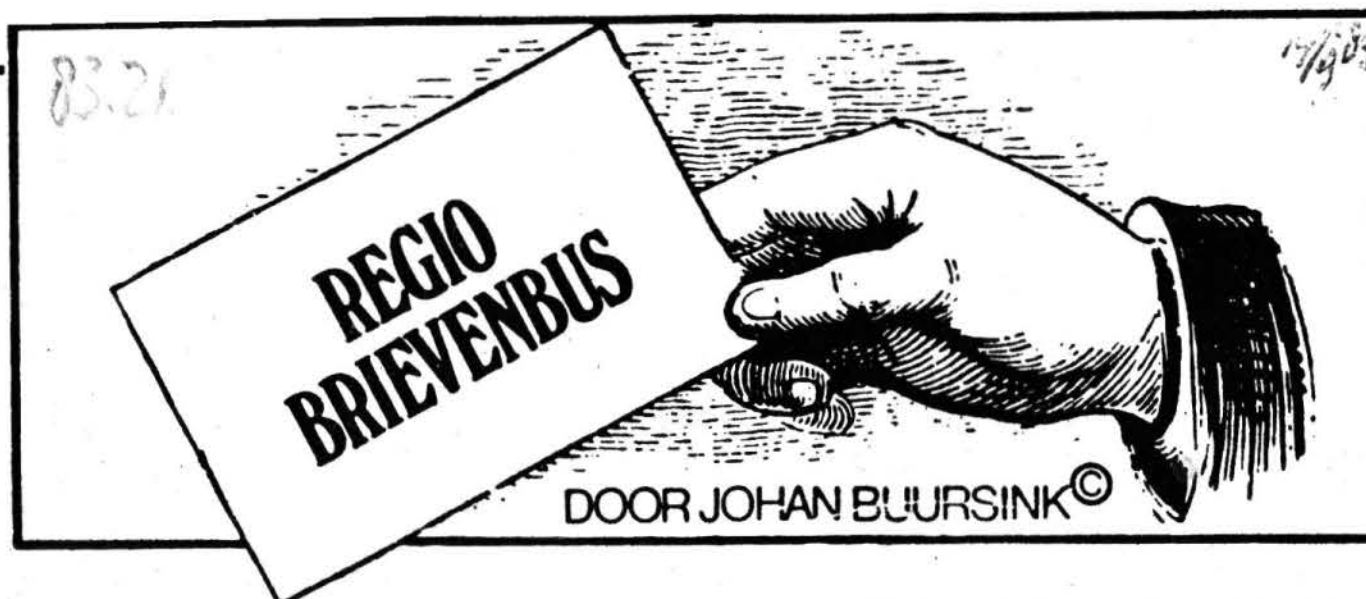
Onwillekeurig viel mij bij dit mooie, klassieke gezegde op, dat het er zo achteloos uitkwam: die lieden waren nogaa „groot” met ons, dat wil ongeveer zeggen, dat ze nogal „bevriend” met ons waren. Er werd niet gezegd: „wiej warn nogal groot met mekaar”, of „wiej warn nogal groot met dee leu”, nee: „dee leu warn nogal groot metóóns, zij stelden nogal prijs op onze vriendschap. Je hoeft er dan niet naar te raden dat die vriendschap min of meer welwillend geaccepteerd werd, misschien wel getolereerd door onze zegslieden. Maar dat moet dan wel uit het gesprek blijken. Het tegenovergestelde kàn immers óók het geval zijn. Als ik iemands ondergeschikte zou zijn, of als ik iemands begunstiging zou verwachten, dan zou ik immers óók kunnen zeggen, met een intonatie

van een zekere trots: „'n dirrekteur van de kraant is nogal gróót met miej!” ZO HEEFT ELKE TAAL Z'N SPREEKWAARDE EN Z'N HOORWAARDE EN DIE BEIDE DEKKEN ELKAAR LANG NIET ALTIJD. Vooral niet in de politiek. Maar ook niet in het dagelijkse leven. Zo nam ik onlangs deel aan een groepsgebesprek, waaraan katholieken en wat men vroeger noemde „andersdenkenden” deelnamen. Een katholiek, die aan het woord was, maakte onderscheid tussen „katholieken” en „christeliken”, waarop ik, als protestants christen, de blijkbaar als nogal onnozel overkomende vraag stelde: „zijn de katholieken dan niet christelik?” Enige verwarring veroorzaakte die vraag blijkbaar wel, zelfs bij de onbetwifelbare CDA-ers van het gezelschap, de christelijke democraten van de katholieken Van Agt en Lubbers. Eerlijk en braaf: het binnenpretje dat ik had, zult u me toch hopelijk niet misgunnen?

Dat het wel erg nuttig is, zichzelf voortdurend onder controle te houden, is me onlangs nog weer eens gebleken. In een telefoontje met een onzer lezers kregen we het onlangs min of meer vanzelfsprekend over het weer, dat in die dagen bar en boos en slecht was. „Wiej zölt wa gin better weer verdeend hebbn...!” meende ik te moeten opmerken, waarop mijn gesprekspartner mij argeloos en onopzettelijk verbeterde: „Joa-joa... wiej zölt wa nich better weerd wean!” - Toen dacht ik: die man wéét nauwkeurig het verschil tussen iets verdiend hebben en iets waard zijn. Mooi weer kun je niet verdienen, je kunt het hoogstens waard zijn! En omdat ik gewend ben, altijd iets verder te denken dan de punt aan het eind van een zin, dacht ik dus toen ook verder: als een man er een gewoonte van maakt, dronken achter het stuur brokken te maken, en zijn rijbewijs wordt hem ontnomen, dan... hef hee dat verdeend, dan is he gin riebewies weerd en dan is 't hem doar nèt an betrokkn, en dat hëf he d'r dan van! Zó is 't, en nich aans!

EN TEN SLOTTE: ER MOET VOORAL DUIDE-
LIK ONDERSCHIED GEMAAKT WORDEN
TUSSEN DE GEZEGDEN: „'T WIL WAT WEAN!”
EN: „'T ZAL WAT WEAN!”

Iets dat méér moet voorstellen dan het in het werkelijkheid is, of iemand, die zich meer verbeeldt dan hij waard is, geeft onwillekeurig aanleiding tot de laatlunkende opmerking: „'t Zal wat wean en 't is nich wat!” En daar kan dan nog aan toegevoegd worden: 't Stelt nich vól veur! 't Is nich vól soeps!” Een „soepje” is een allegaartje, ook van bepaalde mensen wordt dat wel gezegd. Ik geloof niet dat dat iets met soep te maken heeft, en ook niet met „soepn”, ndl. zuipen. Misschien met het Latijnse super? Of met het latijnse voorzetsel sub = onder(geschikt). Het verkleinwoord van soep is in dialect immers niet 'n soepje maar 'n suupke. 'n Söpke is een sopje, maar een café had vroeger ook wel eens een fantasienaam als 't Söpke, dat met enige hardhandigheid als ndl. in zuipje vertaald zou kunnen worden. 'n Soepje, woo of wat of woodöänig dan ok, is nooit vól bezeunders. O zo.

Liwwer ne loes in 'n pot as helemoal gin vleis!

Neem mijn schrijfwijze in dialekt niet kwalijk, schrijft dhr M.N. uit ENTER, „want daar ben ik geen kei in, maar bij dergelijke uitdrukkingen kun je er niet omheen, de streektaal te gebruiken, daar ze anders niet tot hun recht komen.”

Voordat ik nu de inzending opneem waar het in de brief van dhr N. om gaat, is het wel nodig dat ik eerst iets over diens verontschuldiging zeg. Overbodige verontschuldiging overigens, want ik ben er niet voor het kwalik nemen, ik ben er voor het aansporen van het goede dialektgebruik. Alleen wanneer iemand onder de maat blijft bij het als volwaardig publiceren van o.a. dialekt, zodat er ondermaatse stijl- en taalprodukten als goede waar aan de man gebracht worden, dan maak ik mij echt woedend. Maar als iemand mij een brief schrijft voor de regio-brievenbus, dan korrigeer ik de kenbare „fouten” wel onopgemerkt, als het onjuistheden in de schrijfwijze betreft, of onduidelikheden die met een kleine verandering rechtgezet kunnen worden. In het geval van dhr N. ligt het geval echter voor mij wat moeilijker, zodat het „oppas-

sen” geboden is. Want: dhr N. schrijft in zijn Enters dialekt en dat is voor mij, met m'n Enscheder stadsplat, geen dagelijks spraakgebruik.

Doch nu eerst de anekdote, zoals dhr N. die in zijn eigen woorden schrijft, terwijl hij geen kei is in het schrijven van dialekt. Dat het best meevalt, zult u al gauw merken: „De grootva van miene vrouwe - hi is er al zoon vieftig joar nit mear - was n moal oetn es ekömn metn poar roggegarn oonder n oarm. N oold mënseke hat tegn um ezeg, dat is de muite ook nit weard. Hi was hoofdschuddend duur eloopn. Een stuk vearder kompe ne meuezegger van dat mënseke teegn, hoold dèn an en zeg um wat ziene meue hef ezeg, maer zeeg ter achteran: Liwwer ne loes in pot as helemaol gin vleis”.

Waar dhr N. nu mee zit is de vraag: „wat hij precies met genoemde uitdrukking heeft bedoeld? Was dat: Gelukkig, ik heb nog iets te eten!, of heeft hij bedoeld dat het oude mens helemaal niets bezat, dus op een kwade manier? Toen ik het verhaal hoorde dacht ik direkt dat het iets voor uw rubriek was, omdat ik de uitdrukking nog nooit had gehoord en stellig velen met mij ook niet”. (Tot zover dit gedeelte uit de brief van dhr M.N.)

MIJN MENING: Beide mogelijkheden zijn aanwezig. En het zal zelfs voor N.'s vrouws grootvader ook een raden kunnen zijn geweest wat die man er precies mee wilde zeggen. Hij kan grootvader hebben willen troosten met de vaststelling „better wät as niks!”, maar hij kan ook, zijn moei (= tante) kennende, bedoeld hebben: „loat dat meanske op zichzölvn acht gewn, dee het ja zölf niks te vrettn!” - Hoe dan ook, ik wil er graag nog wat meer bijzonderheden aan vastknopen.

Ik lees dat ze in het Enters zeggen: dat is de muite nit weard! (Dat is de moeite niet waard). Ik hoor mijn moeder nog zó zeggen: dat is de muijt nich weard! Ik meen dat wij als kinderen daar later liever van maakten: de meujt, omdat dat minder „boerachtig” klonk. Die ui-of eui-klank met een wat lange uithaal, zonder e aan het eind maar wel met een uitgesproken j-klank: mui-j-t. Kortaf kon moeder zeggen: muijt weard!, vooral als ze iets wilde klein-eren. Bijvoorbeeld: als ik klaagde: „Moo... 'k heb mij zo zéer doen...” dan was haar eerste reactie: „Muijt weard... geet wa weer oawer vuurda'j nen oaldn kearl bint!” - En als ze iemand een dienst had bewezen, waarvoor ze bedankt werd, dan kon ze zeg-

gen: „dat was de muijt ja nich weerd!” - Toch wel een merkwaardige wijze van uitdrukken: het werk was de moeite niet waard, dat wil zeggen: de moeite was het werk niet waard, het werk kostte geen moeite. En in het geval van die „paar roggegarn” (worden daarmee garven bedoeld?): die zijn de moeite van het meenemen niet waard, zei die tante. Ze kan ook bedoeld hebben: dat stelt niet veel voor, daar kun je niet veel mee doen, jammer dat je er niet wat méér van hebt. En wéér hoor ik mijn moeder in antwoord op zo'n opmerking zeggen: „Better wát as niks!”, of: „Wel 't kleine nich eert, is 't groote nich weerd!” of: „Wel 't kleine nich acht, den 't groote nich wacht!”, of: „Alle baat wát!” of: „Behelpn is gin zat ettn!” of: „Krömmelkes bint ók ettn!”

Het geval doet me ook onwillekeurig denken aan het verhaal dat over Hutten-Kloas verteld werd, u weet wel: Hutten-Kloas. Die liet zich graag vergezellen door z'n jongste zoon, van zo'n jaar of acht. Op een van z'n vele struikroverstochten sloeg Hutten-Kloas een argeloze voorbij-reiziger dood om hem uit te plunderen, bijgestaan door zoontje-lief. Ze vonden maar een halve stuiver in 's mans kledij. Verwonderd vroeg het kind: „Vaa... is dat eigenlijk wal de muijt weerd um vuur nen veerduit 'n meanske dood te maakn?” „Och jong”, antwoordde Kloas, „Och jong... 'k wol da'k d'r dàgweark an har!” - Hij had ook kunnen zeggen - en misschien hééft hij het wel gezegd - : „Leewer ne loes in 'n pot as helemoal gin vleis!” Ook al zou ik die uitdrukking nog nooit gehoord hebben, toch zou ik hem onmiddellijk begrijpen.

Kan mie nit schêln

Het tweede verhaal over die grootvader: „Hij was ook een keer met paard en wagen van Enter naar Wierden gegaan. Onderweg komt hij een dorpsgenoot achterop en hij vraagt of die misschien mee wil rijden. Zegt de dorpsgenoot: „Kan mie nit schêln”, waarop grootvader had gezegd: „As 't oe nich schêln kan...” en hij had de zweep erover gehouden, de dorpsgenoot verbouwereerd achter latend”.

MIJN MENING: Dhr M.N. snijdt hier een onderwerp aan, waarover ik al vaker geschreven heb, doch dat ik de moeite wel waard vind, er nogeens weer wat van te zeggen. We hebben hier te maken met een goed en bona fide spraakgebruik in

onze regio. Ik heb het altijd even leuk als merkwaardig gevonden en als kind werd ik er al vertrouwd mee, omdat het algemeen in het beleefde spraakgebruik gelegen heeft. Als goed Twentenaar had grootvaa moeten stilstaan om de dorpsgenoot mee te laten rijden. Maar hij wilde kennelijk die man een lesje in beleefdheid leren. En dat brengt mij op de vraag: hoe ver kun je gaan in zo'n spraakgebruik? Enkele voorbeelden mogen een en ander wat verduidelijken. Onder oudere platpratens zal men het nog wel eens in alle ernst zeggen en ik zou het zelf ook onwillekeurig nog wel eens kunnen gebruiken zonder er verder bij na te denken. Bijvoorbeeld in een standaard-geval, het aanbieden en accepteren ofwel afslaan van een sigaar. Vroeger liet men iemand niet een sigaar opsteken, men gaf iemand een sigaar in de hand. Eerst de vraag van de aanbieder, bijvoorbeeld: „Wos ne segaar rookn?”, of: „Kaan'k diej 'n plezeer doen met ne segaar?”, of: „Kaan'k ne segaar an diej kwiet?” - Wens ik van dat aanbod geen gebruik te maken, dan kan ik zeggen: „Daanknsweerd!”, waarmee ik bedoel: het aanbod is gul genoeg en daarom waard om ervoor te bedanken. Ik kan ook zeggen: „Nee, dankel!”, of: „Mag ik doar wal vuur bedaanken?” of iets dergelijks. Aan mijn manier van bedanken, aarzelend of resoluut, kan de aanbieder weten of hij aan moet houden of niet en als hij ook maar enige aarzeling merkt weet hij dat hij fatsoenshalve moet blijven „neugn”, en dan kan hij zeggen: „Wééste dat wa zeker?” en dan reikt hij mij de sigaar aan, met de woorden: „Hee is diej wál gund!”, of, als hij wat ondeugend wil zijn: „Mags hem ók wal in 'n tuk stekkn en vuur 'n zóndag bewaarn, 't is wal nen goeijn...! Met schroom pak ik de sigaar dan aan met de verontschuldiging: „A'k d'r diej dan nich te kót met doo...!” of: „Now ja... umda's zo ànhöäls...!” en na er aandachtig aan gedrukt en geroken te hebben: „'t Lik miej wal nen goeijn...!” of: „Zó rook ik ze duurde-wek nich...!” en: „Dan mo'k diej mār wā bedaankn!”

Aanbieden en bedanken is alzo een Azekere ceremonie, een beleefdheids-handeling tussen gelijken en tussen mensen van verschillende stand, ook al is dat standsverschil nógzo minimaal. En nu in het andere geval. Ik heb iemand 'n plezeer doan of nen deanst bewezzen en ik verwocht dat ik doarvuur ne segaar krieg. Op de vraag: „Wos ne segaar met-

nemmn?” kan ik twee antwoorden geven: „Doar zos miej wa 'n plezeer met doon!” en meteen steek ik grif m'n hand uit om die sigaar aan te pakken. Ik kan óók aarzelend zeggen, terwijl ik m'n hand al even aarzelend op het grijpen heb staan: „Och, dat kan miej nich schelln!”

Eigenlijk zit er een onderwaardering in, in zo'n gezegde: och, wat kan het mij ook eigenlijk schelen? Je zou het verwachten uit de mond van iemand, die zich veel en veel beter een sigaar kan permitteren dan de man die hem er een aanbiedt. Dus een minimaal standsverschil al is dat woord hier misschien wat overtrokken.

Maar een boer met paard en wagen, die een lift aanbiedt aan een dorpsgenoot die die afstand lopende moet afleggen omdat hij géén wagen met paard heeft, kan zich gekleineerd voelen als hij die uitdrukking „kan miej neet schelln!” wat àl te letterlik neemt. Inderdaad kan die wandelende plaatsgenoot bedoeld hebben: ik loop netzo lief, maar hij kan het ook uit bescheidenheid gezegd hebben, van: je hoeft voor mij geen moeite te doen, je hebt tegenover mij geen enkele verplichting, ik wil je geen moeite of last veroorzaken. Omgekeerd zou het naar grootvaders opvatting wellicht beter geklonken hebben, als de wandelaar de man op de wagen had gevraagd: „zo'k nich zo wíed mèt kónnen op diene waagn?”, dan had grootvader met recht kunnen zeggen: „Och... dat kan miej nich schelln...!” Nu hij zijn lopende plaatsgenoot grootmoedig een lift aanbod, klonk diens antwoord: „Dat kan miej nich schelln!” toch wel een beetje alsof grootvader het als een gunst moest beschouwen dat die man dat wilde! En dát pik je als Twentenaar niet.

Kan ik het helpen dat een enkel Twents gezegde, dat nogal ondoorzichtig in 't gebruik is, mij aanleiding geeft er zo'n uitvoerige beschouwing aan te wijden? Veel woorden en veel uitdrukkingen hebben zo hun gebruiksgeschiedenis, die de moeite van het uit- en napluizen dubbel en dwars waard zijn. Ik wil u zo graag deelgenoot maken van mijn liefde voor „oonze moodersproak”, zoals ik uw liefde ervoor graag zal delen. Dát kan miej nich schelln.

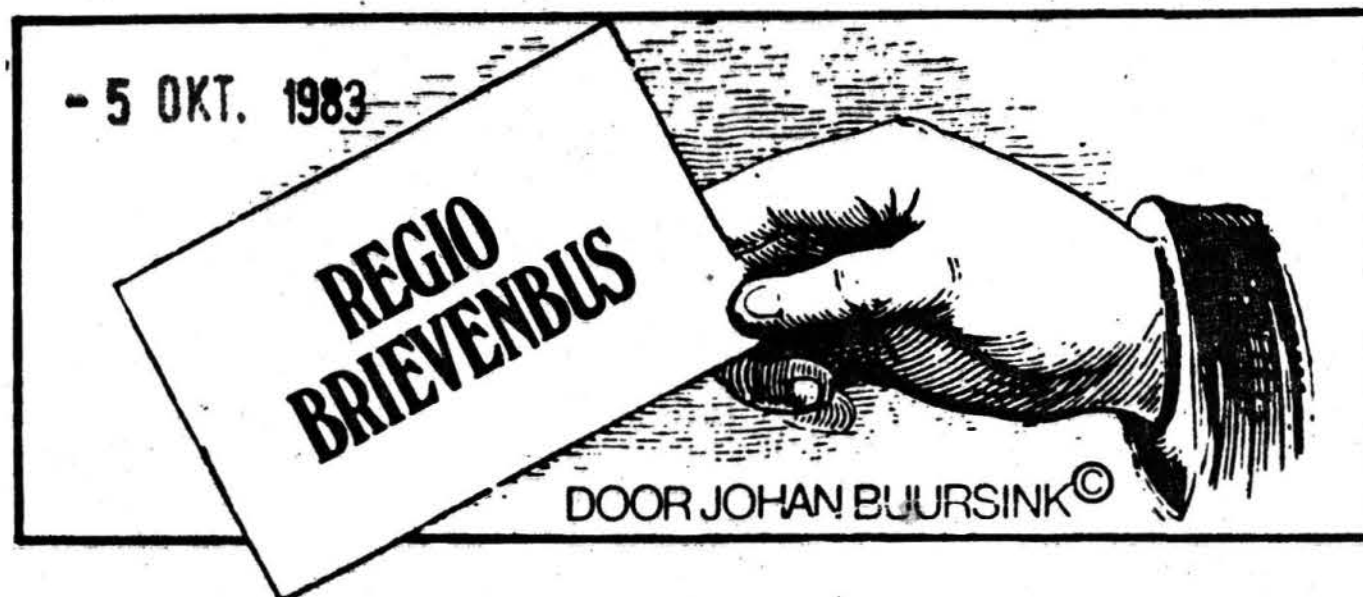
Wat döt Jenske atte sien Moo nen grootn moond gef?

83.22

Een vraag, waarop kort en bondig een antwoord te geven is. De een zal dat antwoord zus formuleren en de ander zó, maar dat komt allemaal op hetzelfde neer: „Jenske döt wat, watte nich måg!” O zo. - Maar néé, ik las ergens een antwoord, dat u misschien wat gekunsteld in de oren zal klinken, maar dat toch verrast om zijn eenvoud: „Jenske döt van zien vaa de haand vuur 't gat kriegn!” oftewel in vrij goed Nederlands: „Jantje doet van zijn vader een pak voor de broek kriegen!” - Flauwe mop, wat? Maar ik heb er toch echt wel om kunnen lachen, toen ik hem voor het eerst hoorde. Want ik dacht onmiddellijk: wat kö'j met doon toch völ doon. - Bezoen heeft ons hierop al geattendeerd in zijn „Taal en Volk van Twente”, waarin hij het werkwoord doen al een manusje van alles noemt, en het blijkt dat ook het „doon” als zelfstandig naamwoord daarbij betrokken dient te worden.

Nu moet u niet denken, dat zo iets wel een bijzondere eigenschap van ons Twents is. Dat is helemaal niet zo; misschien zal het Engels daarin het Twents nog wel eens kunnen overtroeven. Wie er zin in heeft, mag dat wel eens uitpluizen, maar ik wil alleen meer wijzen op een soort begroeting, die voor de Engelsen de gewoonste zaak van de wereld is: „How do you do?”, wat gewoon zeggen wil: „Hoe doe je doen?” En als ik even iets verder fantaseer, dan denk ik: als jouw Jantje zo iets doet, is dat jouw zaak, maar... „mien Jenske döt zó wat nich...!” of in mijn goeie leesboekjes-Engels: „my Johnny does not do such a thing...!” - mijn Jantje doet niet doen zo iets.

En dat zeggen die Engelsen dan met een dooernstig gezicht, als ze het zeggen, evenals: „I do not know” (aidoontnoow) als ze zich van de domme houden met hun „Ik doe niet weten”. Nee, dan de Hollander, die zegt in zo'n geval gewoon, nee, eigenlijk vraagt hij gewoon: „Weijt ik veijl?”, terwijl de Groninger zo iets zegt als „Kwaitnait” en de Twentenaar: „Wééknich”. In het Duits klinkt me nog zo iets in de oren van een klassiek-elitaire pertinentie, zoals we dat

damals zo veel hoorden...: haabnlegkewoest..., maar met het Duits is ons doen moeilijk te vergelijken, want wat wij doen, dat maken ze dáár, maar hoe zeg ik het nou in goed Duits, als ik het goed klinkende en goed verstaanbare „Hollans” aan een Duitser duidelijk wil maken: „máák het een beetje...!”? Och arme... ik hoef niet eens over de grens te gaan, want hoe zeg ik zo'n onvergelijkbaar fijne Hollandse spreuk in vergelijkbaar goed Twents? Met doon misschien? Ja hoor...: „lej könt 't miej dóón!” - Dat is nogal vaag uitgedrukt, en tòch weten wij in Twente wat we ermee bedoelen, ook al kunnen we zo iets niet makkelijk onder andere (Twentse) bewoording duidelijk maken. „Dat kaan'k ow nich kloarmaakn...”, kan ik dan ook zeggen, maar als iemand van mij verlangt: „dat zö'j miej kloarmaakn” dan weet ik dat hij van mij verlangt: „dat zul je me bewijzen!”

Beste mensen, ik kan oaweral gin Boonthoaldn van maakn, ik kan alles niet onthouden, maar als ik een merkwaardige, oprechte Twentse uitdrukking hoor of een kenmerkend Twentisme, dan vergeet ik dat niet licht weer, en in de loop van vele jaren heb ik veel gehoord en veel onthouden, mede dank zij de vele notities, die ik op elk moment gemaakt heb. Doch het leukste voor mijzelf is wel, dat ik van veel typische uitdrukkingen mij niet alleen onvervalst herinner, maar dat ik daarvan ook weet, door wie zo iets gezegd werd en waar en onder welke omstandigheden ik getuige van zo'n gesprek was of er (meestal) zelf aan deelnam.

Ik zou bij menig gezegde de namen nog kunnen noemen van degenen, die met zo'n oerdegelijk iets voor de dag kwamen, maar dat gaat natuurlijk niet. De meesten van die lieden zijn al lang niet meer in het land der levenden, en dat brengt mij vaak op de gedachte: wat is het toch jammer dat die lieden zoveel kernachtige uitingen van hun aangebo-

ren Twents meegenomen hebben in de vergetelheid... Onder het schrijven van wat ik nu en dan nog te schrijven heb over de onvergetelijke schoonheden van onze moederspraak tuimelen al zulke herinneringen in m'n hoofd om en om, en dan zou ik veel van zulke levensechte scènes zó wel willen uittekenen, met man en paard, bij wieze van sprekn. Ik had het daar over Twentismen. Dat zijn dialektuitdrukkingen in Twents, ingeslopen in het taalgebruik van het Nederlands.

Daar was bij ons op de fabriek een man, die van „gewoon-maar arbeider” tot iets „hogers” gekomen was, wat men destijds (en nu memoreer ik iets van zo'n slordige vijftig jaar geleden) aanduidde als „'n betke baas”. Dat was geen echte fabrieks„baas” of afdelings„baas”, dat was zelfs geen „onder”-baas”, wat ook zelfs in zekere zin een gangbare „titel” was voor een niet-maar-gewone-arbeider. Iemand die „'n betke baas” was, dat was in de regel aan handlanger van de fabrieksbaas in een afdeling, die te klein was voor een „echte” „afdelings-baas” en die toch iemand moest hebben als een soort van „voorwerker”. Zo iemand voelde zich wel als „baas”, maar hij wàs het niet „in de beuk”, dat wil zeggen: op de loonlijst, voorzover we daar bij ons in die tijd op de fabriek van konden spreken. Zulke mensen betekenden tòch iets, want ze hadden een nuttige functie in het geheel. En ze wàren iets, ze wàren zichzelf! Ze konden zich niet „baas” laten noemen en dat wilden ze ook niet eens, ze wàren die ze wàren: Hennik, of Hemman, of Bets, of Geijt, of zo wat. Op een grote fabriek had je weliswaar „nen plasbaas”, maar bij de kleinere fabrieken kwam een uitgediende wever vaak „op 'n plas” terecht, om maar wat te noemen.

Voor een echte „touwbaas” zou zo'n bejaardenfunctie echter een belediging zijn geweest. Soms kreeg zo'n afgewerkte wever, als hij wèrkelijk niet meer kòn, een klein pensioentje.

En daarbij moet ik nu ineens weer denken aan m'n eigen oom, de enige broer van mijn vader, boerenzoon die in de fabriek zijn bestaan moest vinden, maar die zijn arbeidersbestaan wist te omlijsten met de verblijdende toekomstverwachting, die een Domela Nieuwenhuis in hem en in velen van ooms soortgenoten tot ontplooiing had gebracht. Ik hield heel veel van m'n oom, want hij was een goedgehartig en blijmoedig mens en vooral een wijs mens, die gezag had.

Op 'n dag wandelde ik met hem langs de grote rijen fabrieken, waar in die dagen een koude rust heerste. Want het was in de stakingstijd, begin twintiger jaren. Ik begreep nog lang niet alles, wat hij me, onder het lopen, zo al vertelde. En hij neuriede telkens stil voor zich heen, liederen die ik niet kende, en die ik (nog) niet kón kennen, want mijn liederen waren meestal vroom, want van Jezus de Goede Herder en zo. Ooms liederen, begreep ik later, zullen „opstandig” zijn geweest, doch ongetwijfeld van evenveel vertrouwen in de toekomst als de mijne... „Mien jeungkn”, zei oom plotseling, „heurs dow wat?” - Ik zei: „Nee... ik heur niks... want de febriekn drèèjt ja nich... 't is toch wearkstaking...!” - Mien oom lachtn ineens hard-op, en zien zwoare lachen kwam bij hem aait deep onder oet 'n boek, zoals ik me dat altijd wel heel erg plastisch voorstelde. Toen hij eindelijk uitgelachen was, werd hij heel ernstig. Van terzijde keek ik naar hem op. De gemoedsaandoeningen, waaraan hij ten prooi was, nam ik kinderlik waar, zonder die te begrijpen. Pas in de loop van de vele jaren daarna begon ik de zin van zijn woorden en de komplikaties in zijn gedachten stukje voor beetje te verstaan.

Ineens sprak hij, wat luidruchtig, als tegen vele niet aanwezige hoorders, en toch ook weer bewogen, alsof hij niet alleen tegen mij profetische woorden uitsprak maar ook alsof hij zijn eigen IK wilde overtuigen. Hij zei zo iets als: „ok al heurs dow dan niks, mien jong, toch heur ik in

dee doodse febrieksstilte de mooiste meziek... de meziek van al dat arbeidersvolk dat 't weark d'r tóó hef smettn... meziek... omdat het volk eindelijk begeent te begriepn dat... nò-jà... dat... dat-ter ne áándere tied in antocht is... ne tied dee rechtveerdigheid zal brengn... oawer wat nów nog de slaven bint van 'n arbeid... um dee oet 'n krèèmpel en oet 'n aarmood te haaln... joa-joa... de arbeiders begint te ontwaakn...!” - Ton bleef he zwiegn... nen gansen tied... en wiej leupn vedàn... en iederkeer mos ik 'n paar extroa stappn maakn met miene korte beenkes um hem blej te hoaldn. Zo leupn wiej de wal doezenden meters lange parallelweage langs de febriekn van Van Heek - Te Koel - Van Heek - Te Koel - Te Koel Kromhof - en wiederop dee van Jannink - Jannink en nógees Jannink, want wiej haddn nen langn weg te goan, dat ha'w. Mien oom was wa zonne vieftig joar blej Jannink in 'n stoom wes... en hee was een van de besten en bekwoamstn mèt wes... kiek mār noa in de oale beuke van doodeetied, at dee d'r nog bint! En now was 't weark d'r òf... hee had zienen bestn tied had, dat harre! As keend dacht ik d'r ja nich an woar't zukke oetgewearkte leu van leaven mostn. Mār ik zol 't datmoal gewaar wordn, wat nen arbeider döt atte nich meer kàn, atte zo good as óp is en 'n heer hem nich langer gebroekn kan. Hee döt dan met de knienkes duur de tralies vrettn, har mien oom walees zegd.

Ineens wör hee weer sproakzam, doo'w doar zo zwiegnend nōāgnis mekaar haddn loopn. Hee wör ja luk plezeerig, net offe zich vriej har maakt van al ziene bezwoarnissen. Met nen ondōggenden lach begun he: „Het wil mij nog begróótn ók nog, van 'n heer Jannink... ik zol nog áármood met hem kriegn... a'k nich better wus... vanwege da'k aait as nen bekwoamen vakman in 't weaven bij hem in 't beuksken heb stoan... stoptn ze mij ja nog 'n pesjoen too, doo'k van 'n dokter nich meer geschikt bevoondn was vuur febrieksarbeid... wat dachste wa woovöl...?” wol mien oom van mij weetn. Ik haaldn de schoolers op. Ik was pepleks van zonne vroag, want bij oons in hoes wör nooit oawer ve-deanst en zo proat... en nich oawer geldzaakn... en nich oawer polletiek en zo... en nich oawer 'n wearkmansboond en zo... en nich oawer... ja, woar dan eigenlijk wál oawer, aandere as oawer 't belang van oons eigen zeeleheil. En de soosjaaln, dàt was slecht volk... at 't knip en wéérknip... (en at 't knip en wéérknip bint ze dat rechtevoort nóg vuur nen hoop leu)... en ik wol wa naa geern in 'n hemel kommn... a'k oald zol wean... mār ik wus mij gin road at mien oom... woar't ze de Voorwaarts en de Notenkraker in hoes kreegn... at mien oom en miene

meuj nich in 'n hemel zolln kommn...! - Toen ik dan op dat vertrouwelijke moment met mijn oom, daar in die lange, lange fabrieksstraten van het oude Enschede, geen antwoord kon geven op zijn vraag, gaf hij zelf het antwoord. En ik meen dat het goed is, hoewel dat tegen mijn gewoonte èn tegen mijn geweten in druist, om u de verzekering van de waarheid van mijn woorden te geven. Mijn oom zei: „Ze hebt d'r mij oetdoan met viefentwintig stuuwer pesjoen in de wek, en nen kortn tied heb ik inderdoad alle wekke viefentwintig stuuwer van 't grote ketoor óp können haaln... 't was ja wa nich meer as nen aalmoes... nen tóó-stuuwer... mār better wát as niks... en 't zol ja zeun-en-jammer wean, dat zol 't... um 'n heer al was 't mār ne veerduit te loatn hoaldn dee hem nich tóó koopt. Mār de genade was nich van langn doer en doar kwam nen brief, dat 't pesjoen innekört wordn zol op nen geuldn in de wek...”, en daar kwam weer zo'n lach op ooms gelaat en een fors geschater die bij zo'n lach hoort welde op uit z'n binneste. „Mār da's nog nich àllns...”, voer oom al lachende voort, „...vandaag vuur ne wek kwam d'r wéér zonnen brief van eigenbeklag... van dat 't er nich langer òf kon... 't kón ècht nich langer, koon'k wa begriepn oet den umhaal van weur... en dat ze haddn muttn besloetn... ok vanwege den hacheliken toostaand in de wearld... en de striedlust van al dee arbeiders dee't toch mār met mekaa heuldn en mekaa opjutterden... afijn... 't kaptaal vekeert wa in grootn nood, he'k wa begreppn... en doarum mostn ze van den eenen geuldn alle wekke... 't mós wa vuur 'n ekonomisch eavenwicht tussen 't miene en 't diene... afijn... ik heb toch nog viefteen stuuwer alle wekke oawerhoaldn... as pesjoen vuur zonne vieftig joar doodweawer hebbn west...”

MORAAL: Wat döt klein Jenske, atte zien moo nen grootn moond gef? - Daarop heb ik hier boven al een antwoord gegeven. Onder het schrijven dwaalden m'n gedachten telkens af van het strakke schema, dat ik mezelf vantevoren had opgelegd. Gelukkig ben ik geen wetenschapper, en als amateur mag ik mij eigenlijk alles veroorloven. En zo ben ik ongemerkt op een vraag gekomen, waarop uzelf het uitgebreider antwoord maar moet destilleren uit wat ik verder schreef. Die vraag luidt: „Wat döt grote Jenske... atte oald en ofgewearkt is en nich meer in stoat is, nog nen tootas te wearkn um in zien eigen oonderhoald en dat van ziene vrouw - atte dee nog te oonderhoaldn hef - te veurzeen?” Hee döt de hand op muttn hoaldn en hee döt dan ók nog dankbaar muttn wean datte àl zien leaven hef möggn können wearkn vuur 't profiet van 't algemeen en vuur 'n wêlstaand van wel gin weet hef van wat aarmood is.

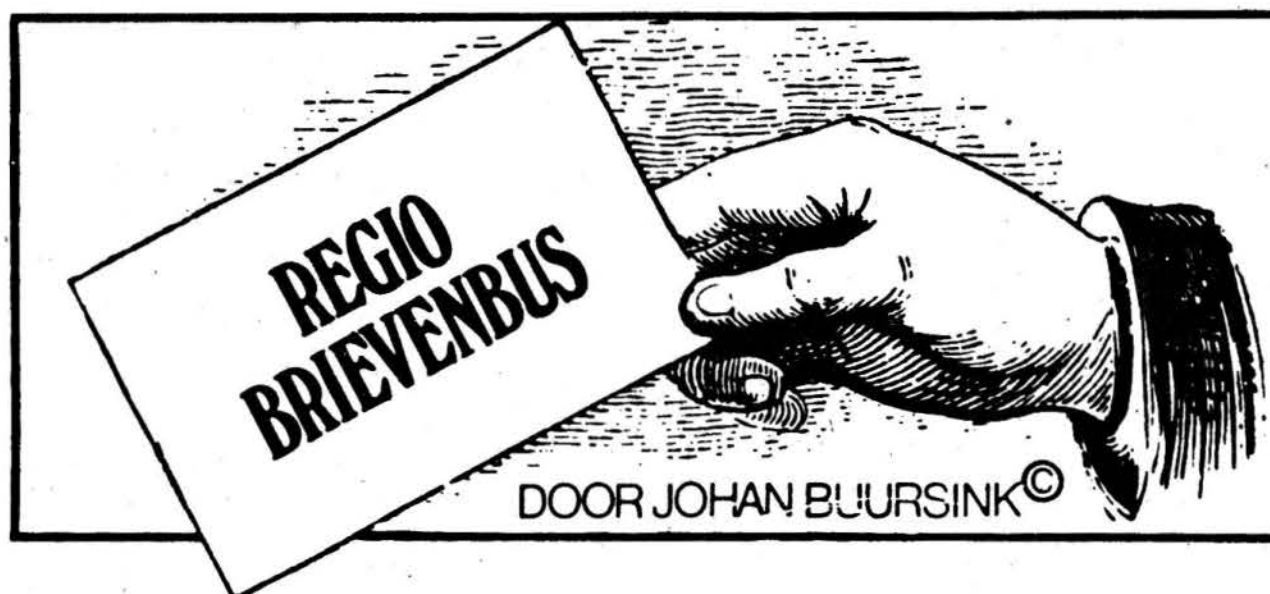
Kan mij nich schelln... dötter nich too!

83.23

Wat kan het dagelijkse taalgebruik ons toch in velerlei hinderlagen lokken. Voorwaarde voor goede omgangsvormen is altijd nog een zorgvuldig taalgebruik, zowel in vraag en aanbod als in aanvaarden of bedanken. Ik schreef kortelings over de ceremonie van het aanbieden van een sigaar en het „anpakkn”

(= aannemen, aanvaarden, accepteren) ervan met het eigenlijk afwijzende gezegde: „kan mij nich schelln”, kan me niet schelen, interesseert me niet. Als jongens onder elkaar til je niet zo zwaar aan de juistheid van een uitdrukking met een wat afgesleten betekenis. Als de tóon maar goed getroffen is. En als het gebaar maar van wederzijdse welwillendheid getuigt. Van een starre vormelijkheid zijn we niet altijd gediend. Zó wat döt'r nich too, denken we vaak. Als we onder ons zijn.

De gewone man - laat ik hem zo maar noemen - die niet in allerlei min of meer deftige of voorname vormelijkheid is opgevoed, of zoals we het in alledaagse spraak uitdrukken: dee gin fatsoen hef leerd, of beter: dee nich an de toafel van grote leu groot is brach, die gewone man kan ongemerkt weleens onbeleefd zijn tegenover iemand die zich beter weet te gedragen. De betere opvoeding van die ander moet dan, meen ik, tot uitdrukking komen in 's mans begrip voor de „domheid” van de man die nu eenmaal niet beter kàn weten. Mag ik het voorval dat ons bezig hield eerst kort herhalen? Kan mij nich schelln, zult u ongetwijfeld zeggen en daarmee bedoelt u dan: vooruit dan maar als u er aardigheid aan hebt! Welnu. De situatie was deze: boerenman met paard en wa-

gen is op weg naar huis, komt een man achterop die diezelfde lange weg moet lopen; boer houdt paard en wagen staande en biedt de man aan om mee te rijden; man wil dat wel graag en zegt: dat kan mij nich schelln, waarmee hij bedoelt: ja, wel graag! De boer vat zo'n antwoord niet als een afwijzing van het aanbod op maar als 's mans onderwaardering van de gulheid van de boer, als onvoldoende dankbaarheid voor een aangeboden gunst. Dus laat de boer de man staan en rijdt zonder hem verder. De boer wil de man een lesje geven in onderdanige dankbaarheid, maar gééft intussen maar een lesje in hoogmoed.

Nu een reactie uit mijn lezerskring. MEVR. N.G.R.-v.D. schrijft: „En wat die beleefdheid betreft, dat was bij ons in het Westen, althans vroeger, ook een probleem. Als men iets aangeboden kreeg en men wilde 't niet hebben, behoorde men te zeggen: Dank U! Ik vond dat altijd vreemd en had liever: Neen, dank U! gezegd, maar 't schijnt dat het woordje „neen” onbeleefd was. Wilde men het aangeboden wel, dan zei men: Ja, graag! en bij het aannemen: Dank U! - Al die door u genoemde manieren van een sigaar aan te bieden en al dan niet te aanvaarden, vond ik een genot om te lezen! Als ik me niet vergis komt de manier om 't kan me niet schelen! te zeggen in het Westen ook voor. Ik vind het een vreemde en onbeleefde manier van antwoorden en zou in zo'n geval precies zo geantwoord hebben als de grootvader van mevrouw N”.

Tot zover dit gedeelte uit de brief van mevr. R.

Brieven voor de Regio-Brievenbus bij voorkeur rechtstreeks aan de samensteller:

Johan Buursink

Redemptoristenpark 82, Glanerbrug

7532 AD - Enschede

Telefoon 053-614577

Ontvangen brieven worden niet teruggezonden, noch aan onbevoegden ter inzage verstrekt. Geen contactbemiddeling.

JE ZULT MAAR VOOR 'T GELUK GEBOREN ZIJN!

Het lijkt er op dat ik over een soort inwendig alarmsysteem beschik dat mij al vaak „toevallig” op een spoor heeft gezet. Nu ook weer. In mijn tegenwoordig kleine behuizing heb ik maar plaats voor enkele tientallen boekenplanken plus een bureetje met stoel en een paar opbergkastjes. Voor de boeken die ik hier niet plaatsen kan beschik ik over een boekenkamer elders, waar ik af en toe maar even kom. Toen ik er vorige week weer even zat om mij weer eens even in m'n boekenbezit te koesteren, viel mij „puur toevallig” een wel zeer merkwaardig boek in handen, waarvan ik hier nog geen verdere mededeling wil doen dan titel en uitgever met jaar van uitgifte. Bij het doorbladeren van dat boek viel, weer „toevallig” mijn oog op een stukje, dat wel ongeveer precies geknipt lijkt te zijn om mijn stukje over beleefdheid aan te vullen en mijn bewering te staven, dat beleefdheid vaak een kwestie is van het juist formuleren van gevoelens en gevoeligheden van de een ten opzichte van de ander. Het boek waar het hier om gaat is voor mij nog een even duister als merkwaardig verschijnsel. De titel luidt:

HOF- EN PUNTREDEN VOOR DE BEWONERS DER PALEIZEN, EN DE VOORLOOPER DER STAALTJES VAN ORTHODOX ONGELOOF, TER OVERWEGING GEGEVEN AAN DE MODERN GELOOVIGEN DOOR W. ELHORST - UITGEEFSTERS ZIJN: ERVEN G. JENNES, ENSCHEDE. 1870.

TER INFORMATIE:

De heer Willem Elhorst was in die tijd onderwijzer in Enschede en lid van een oude Enscheder elitaire middenstandsfamilie. De uitgeverij Jennes was de voorloopster van de firma M.J. van der Loeff, uitgeefster van het (Twentsch) Dagblad Tubantia. Het boek werd geschreven in de tijd van een grote kerkstrijd in de Ned. Hervormde Kerk, waarvan zich in 1886 de „dolerenden” (de treurende) afscheidde, waarvan de betiteling „afgescheidenen” (gereformeerden) weer afgeleid is. De zin en de bedoeling van Elhorsts boekken is mij nog steeds niet duidelijk geworden, terwijl ik ook (nog) niet weet of ooit een uitgave van Elhorst over de „Staaltjes van Orthodox Ongeloof” het licht heeft gezien. Elhorst schijnt wel in een emotionele godsdiensttwist betrokken te zijn geweest. Het boek (ingebonden, 96 pagina's) bevat een aantal stukjes onder de titel „Kwinkslag”, voorafgegaan door een of ander „motto” en gevolgd door een „Aanteekening”, afgewisseld met een dito stukje „Hofreden”. De stukjes zijn nagenoeg alle protserig en overdadig gelardeerd met velerlei en veelsoortige Latijnse spreuken van vele spreukenmeesters uit de oudheid. Dit moet ik vooraf wel even vermelden om u voor te bereiden op het stukje dat ik hier een paar regels wil citeren (met de originele interpunctie):

„De mind're geef ik eerst, wat beter is komt later,
„Wie schenkt ook vrienden wijn,
„en geeft hun daarna water?

„Doch lees het tweemaal door,
„Wilt Gij dat al begrijpen,
„Daar dringt geen brein toch in,
„voordat men 't eerst gaat slijpen...”

De „Hofreden” waar het mij nu hierom gaat, luidt als volgt (waarbij ik nog wel wil opmerken dat het begrijpen en het slijpen wel een leuke bezigheid is):

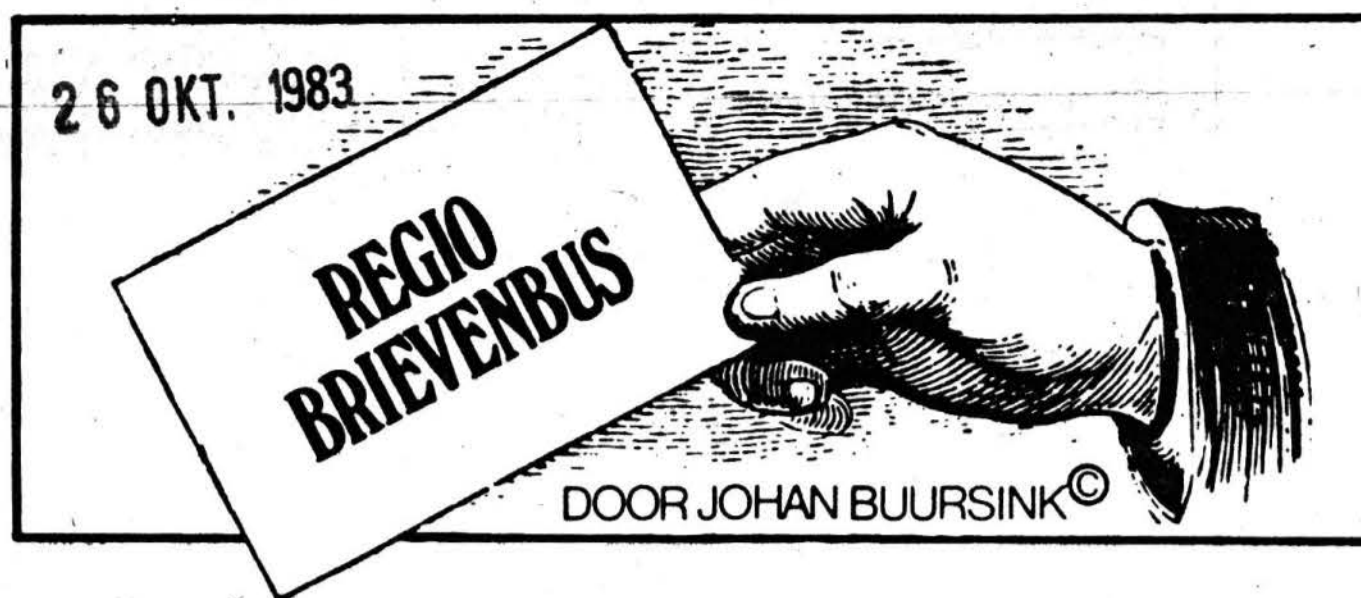
„Heer Pieter van Guzman, kwam bij den Graaf van Urenna eenig graan verzoeken, waarvan hij, omdat er dat jaar een schrale oogst geweest was, gebrek had. De Graaf gebood zijnen Secretaris, een briefde, *Goed voor 100 schepels graan*, aan zijnen hofmeester te schrijven: en terwijl daar de dienaar mede bezig was, bleef de Graaf met Heet Pieter over een en ander staan praten. Toen de Geheimschrijver met het orderbriefje kwam aan-

stappen, zag zijne genade dat er geschreeven stond: „*N! Gij zult aan heer Pieter Guzman 100 schepels tarwe geven, die ik hem als een gunstbewijs schenk*”. Naauwelijks had de Graaf dit gelezen of hij vroeg de pen van zijnen secretaris, waarmee hij alles doorhaalde, en den schrijver daarop deze woorden toeduwde: „*Lompert! Gij moest niet schrijven „dat ik het heer Pieter Guzman als een gunstbewijs schenk, maar dat de heer Pieter de 100 schepels als een gunstbewijs gelieve aan te nemen*”.

Tot zo ver dit stukje van edele wellevendheid, waarbij ik u echter, ook vanwege plaatsgebrek, Elshorsts „Aanteekening” wil sparen, want het ontbreekt mij aan moed en aan intelligentie beide om vorige eeuwse logische humor of humoristische logika na meer dan tweemaal lezen te slijpen om het trachten te begrijpen. Maar wel wil ik proberen het verhaal van het graan om te zetten in een verhaal van de rijdende Graaf en de wandelende Heer Guzman, een verhaal van „dat kan mij nich schelln!” Als het mij niet lukt om eruit te komen, dan is er misschien wel een lezer(es) die mij wil helpen?

Welnu en ziehier:

Ik loop van Enschede naar Glanerbrug omdat ik geen geld heb voor de bus. Daar komt mij een „welgesteld iemand” achterop, de directeur van de „Bedriegertjes” za'k mår zeggn. Hij stopt z'n auto en vraagt mij of ik mee wil rijden. „Och... dat kan mij zovöl nich schelln...!” geef ik ten antwoord. „Lompert!” bijt hij me toe, geeft gas en laat mij alleen verder lopen. „Verrek dan maar!” of zo iets denk ik dan natuurlijk en loop m'n weg verder. Maar ik ben moe en kom op de gedachte maar eens te proberen een lift te krijgen. De auto die ik wenk stopt inderdaad. Ik vraag beleefd of ik mee mag rijden alstublieft, vriendelijk van u om te stoppen. „Dat kan mij nich schelln!” zegt die man. En ik mág! In Glanerbrug aangekomen offreer ik de man een sigaar, de laatste die ik op zak heb. „Daanknsweerd!” zegt de man beleefd en ik steek de sigaar zèlf op. Hij had ook kunnen zeggen: „Nee, danke!” en dat was even beleefd geweest, tegenover mij althans. Maar dat „daanknsweerd” is wat fijngevoeliger, naar mijn ouderwetse Twentse fatsoensbegrip. Het wil zo iets zeggen als: het aanbod is het bedanken waard! Voelt u wel? Of voel ik het alléén zo...!?

Ik heb eens een dominee gekend - in de eerste plaats kwam den hier nich vandàn en in de tweede plaats was den nich van „miene kaant” - en die dominee wilde nòg geleerder worden. Alzo máákte hij zich dan nog geleerder, zodat Zijne Weleerwaarde óók nog daarbij WelEdelZeer-Geleerde werd, dat is namelijk doctor, op een proefschrift over Land en Volk van Twente - of daaromtrent - waarop hij dan het toppunt van geleerdheid bereikte.

Op zichzelf is dat ja prijzenswaardig: een betere vrijetijdsbesteding had de man zich niet uit kunnen zoeken. Nu is zo'n geleert geschrift, zo'n „proef”-„schrift”, voor een gewoon mens meestal niet te begrijpen, maar dat is ook niet de bedoeling ervan.

Zo'n geschrift in boekvorm stáát áltijd in je boekenkast, doch aangezien mijn budget voor boeken-aanschaf maar optimaal beperkt is ten opzichte van mijn aangeboren leesgierigheid, kan ik mij dergelijke boeken háást nóót zèlf kópen en kadoo krijgen doe ik zulke óókal niet, en helemaal niet als bijvoorbeeld „relatie”-geschenk. 't Is maar dat u het weet... waarom uitgerekend dát boek niet in mijn kast is komen te staan. Maar afijn...!, en nu begin ik met verheffing van stem...: ik heb tòch bedoeld boek over mijn eigen regio eens van iemand even in de handen mogen houden om er wat in te lezen. En u begrijpt wel dat ik op m'n verouderende geheugen af moet gaan bij wat ik hier te pas wil brengen als zeergeleerde opvatting van de schrijver, die nadien het land van den Tubant nogal schielik weer heeft verlaten voor een roeping elders. Hij was dan ook niet van „miene kaant”, zodat mijn zieleheil er niet onder geleden heeft.

Met de beste bedoelingen - daar twijfel ik geen sekonde aan - geeft bedoelde geleerde als zijn mening dat - ondanks allerlei voortreffelijke eigenschappen de Twentenaar niet over „de kunst van converseren” beschikt, dat wil zeggen dat de Twentenaar niet de kunst verstaat op een intelligente en verstandige manier een goed gesprek te voeren in gezelschap met zijn soortgenoten, of tòch. Toen ik dát las - en u moet me alstublieft ten goede houden dat ik niet letterlijk kan citeren op 't ogenblik en dat mijn uitleg over „converseren” het begrip van de schrijver daaromtrent misschien niet zorgvuldig genoeg dekt, - toen ik dát dan las moest ik natuurlijk denken aan het gezegde: „daar gaat een dominee voorbij”, wat wel gezegd wordt als in gezelschap een goed gesprek niet zo goed vlotten wil. Voelt u wel? Want... zet een troep Twentenaren bij elkaar en de avond kan u niet laat genoeg worden, als u goed Twents verstaat! Maar zet er een dominee bij en de doctor krijgt gelijk. Niet dat ik iets tegen dominees heb... intégendeel... ik had ja zèlf graag dominee willen worden... hoewel... ach, dat is al zo'n vijftig, zestig jaar geleden en sedertdien is er zó véél veranderd...

Vandaag had ik beslist luk op de leuke toer willen gaan en dat is bij voorbaat alweer op luk gezeur uitgedraaid, om de eenvoudige reden dat

ik die uitspraak, die ik globaal en uit z'n „còn-text” aanhaalde, zo goed kon gebruiken als dementi bij mijn voorbeelden van Twentse konversatie en welke voorbeelden ik dan weer zo goed kon gebruiken als dementi ten opzichte van de bevinding des geleerden voornoemd. Want... als ik een goede dag heb gehad in contacten met mijn streekgenoten, dan wijs ik de opvattingen van genoemde geleerde af, beslist! Maar als het weer eens een dag was van huilen met de pet op, dan denk ik zelfs met enige mildheid aan des doctors bevindingen. Ik ben namelijk onwillekeurig aan het „dubben” (dat is volgens Van Dale: twifelen zowel als weifelen en zelfs plekeren) geraakt, zoals dat in dergelijke gevallen mijn gewoonte is, toen ik een gedeelte wilde behandelen uit de reeds aangesneden brief in de vorige brief. Genoemde mevr. G.R.-v.D. te Delden schreef n.l. het volgende:

„Uw r.b.b. van 14 september j.l., betreffende de verschillende interpretatie-mogelijkheden van een uitdrukking, bracht mij een gezegde in herinnering waarover ik u al eens eerder had willen schrijven, n.l. toen u schreef hoe enkele woorden in dialect gesproken zovéél zeggend kunnen zijn, meer nog dan een hele zin. De uitdrukking die ik bedoel viel mij eens op toen een vrouw aan een andere vrouw vertelde dat haar bejaarde moeder weer in het ziekenhuis lag en veel pijn had en dat dat niet meevalt als je al zo oud bent.

De andere vrouw zei toen: „'k Weet 't wè(l)!” of: „Ja, 'k weet 't wel”, zo precies weet ik dat niet meer. En haar gezicht en de intonatie van haar woorden drukten echt meegevoel uit. Later hoorde ik diezelfde uitdrukking, uitgesproken door een man, maar dan op een heel andere toon: „Ja, 'k weet 't wel!”, alsof hij daarmee zeggen wilde: „Je hoeft me niks te vertellen!” Ook hier geeft de toon en de manier waarop dezelfde woorden uitgesproken worden de bedoeling weer. Ik weet niet of dit gezegde typisch is voor Delden. Kent u dit gezegde ook? Zoals de woorden in het eerste geval werden gezegd vond ik ze eigenlijk heel mooi”. (Tot zo ver dit briefgedeelte).

Eerst de vraag beantwoord: Het gezegde is niet typisch voor Delden en ik geloof ook niet eens voor Twente. Ik ken het al uit m'n prille jeugd. En nu mevr. R. erover schrijft duikt het eerst recht op uit m'n onderbewustzijn als een mooi, gevoelig gezegde, waaraan ik weer heel wat gedachten-associaties vast zou kunnen knopen, afgezien nog van herinneringen aan mijn kinderjaren. Hoe vaak heb ik Moeder die woorden wel horen uitspreken als zij en andere vrouwen elkaar haar zorgen toevertrouwen. Zoals tijdens de „Spaanse Griep” (1918-1919) met zijn talloze ziekte- en sterfgevallen in de allernaaste omgeving. „Tja... 'k wéét 't wel”, een zucht van hulpeloosheid, van geen andere woorden hebben om te kunnen troosten, alleen de bereidheid om telkens weer te luisteren naar het verdriet van die ander, te délen in dat verdriet dat ze zich zo goed in kon denken en dan haar volle medegevoel te uiten in die paar simpele

woorden: „Ik wéét het wel...!” - Ik ben geen doctor in welke Twentse geleerdheid dan ook, maar ik versta onder zo'n buurvrouwen-onderhoud toch wel een stuk gesprekskunst, zó simplistisch dat geen dominee daaraan kan tippen. Begrijpt u wel dat ik niet los kon komen van die uitspraak van die dominee die geleerd wilde worden aan de ziel van het Twentse volk?

Doch er zit voor mij nog wel wat méér stof in dat gezegde, om mijn gedachten-associaties aan u kwijt te raken. Ik moet bijvoorbeeld ook onwillekeurig denken aan Heinrich Heine, in één van zijn liefdesliedjes:

„Zuweilen dünkt es mich als trübe
„geheime Sehnsucht deinen Blick,
„ik kenn' es wohl, dein Missgeschick...”

(Af en toe lijkt het mij alsof een geheim verlangen je blik vertroebelt, ik ken het wel, je tegenspoed...) - ik ken het wel... 'k wéét 't wa...!

Van Moeder herinner ik mij ook een verzuchting, die ze op latere leeftijd wel eens zo berustend kon uiten: „A'j 't komt te wettn, bi-j verslettn...!” - Als je het kómt te wéten, ben je versleten! Haar hele leven lang had ze vol oprecht medeleven kunnen zeggen: „Ja... 'k wéét 't wa...!” „ik kan me je zorgen en je angsten en je verdriet zo goed indenken...” - en nu het einde van haar leven in 't verschiet komt, nu „komt” ze aan het èchte weten van het doorgemaakte weten toe.

Egeworden dominee wel een beetje gelijk met zijn onderwaardering van de gesprekskunst van „de” Twentenaar. Want niet voor niets is er dat gezegde, dat „onder ons” weleens met een licht gegrinnik de ronde doet: „'n Eenen zei niks en 'n aandern zei niks, en zó haaldn 't eene woord 't aandere an!” - En nu schiet me weer te binnen een gesprek dat ik jaren geleden met een toen al oudere oom had. Ik ben die notities juist dezer dagen nog weer tegengekomen. Over een boerenjongen die een bezoek afsteekt bij oom en tante. Als volgt.

- Groet van de jongen: „Gndàg... Manns-eum... Dieka-meuj”.
- Manns-eum: „Zooo... jong... wos oons ees óp-zeukn?”
- „Joa...!”
- Manns-eum: „Woo geet 't in hoese?”
- „Wa good!”
- Dieka-meuj: „Woo geet 't met de vaar en moor?”
- „Wa good!”
- Manns-eum: „He'j 'n torf a dreug?”
- „Joa... zo-wàt!”
- Dieka-meuj: „Hè'j de tong veleurn?”
- „Dat vrög de moor ók mangs...!”
- En zó moestn ze den jong de weure van de tong trekken. En den jong dach: dee vraagt mij hier 't el ja oet 't gat...

'n Eenen zei nik en 'n áándern zei niks... en zó haaldn 't eene woord 't aandere an!

En zo is er ook niet voor niets de Twentse levenshouding van: „Better stille gezwieagn as duur vól gekrei-er hinder gekrieagn!” Want... „a'j niks zegt dan he'j ck niks te verantwoordn!” - Doch Moeder leerde ons: „Zeg már nich méér a'j weet!” want ze wist wel dat er veel mensen zijn, die een kind graag uithoren naar dingen die ze van de ouders niet gewaar kunnen worden.

Maar we moesten ook wel eens ergens naar toe, waar we ons van de domme moesten houden en daar wisten we nooit wat, ook al wisten we het heel goed. Dat ging dan zo:

Benaads-eum: „He'j de hoonder a duftig an 't leggn?”

- „Wee'k nich”.

Miena-meuj: „Krigs dan nich elkn dag 'n tik-el van dien moo?”

- „Nich stik elkn dag”.

Benaads-eum: „Krigs dan toch wa alle daagn wat an de vòrk?” (Bedoeld wordt: een stukje vlees bij 't middag-eten).

- „Mangs wa”.

Miena-meuj: „Mär dien moo döt diej toch walees 'n háske spek in de pan?”

- „Aait nich”.

Later, véél later ontdek je dan in je herinneringen dat die mensen er wel zulke slimmigheidjes op na hielden dat ze hun vragen zó stelden dat je niet altijd met alleen maar „wee'k nich” (= weet ik niet) kón volstaan. En nu we het tòch over de Twentse gesprekskunst hebben: er zijn veel mensen die hun betrouwbaarheid willen onderstrepen met een gedachtenloos gebruikt stopwoord, met „wee'j wa?” of ook wel „wee'j nich?” Je hoeft daar dan niet eens ja of nee op te zeggen, want zonder een bevestiging af te wachten vertellen die hun verhaal dan maar onafgebroken verder, waarbij ze je dan ook nog regelmatig een tikje op je arm geven of die arm even vasthouden of die onder zo'n verhaal zelfs hun hand op je knie proberen te leggen. Ik ben doodgewoon vies van zulke vertrouwelijkheidjes... wee'j wa? Een andere veel gebruikte gespreks-stoplap is de vraag: „is nich woar?” of gewoon: „is nich?” of alleen maar:

„nich?” Vooral leuk wordt het als je „een páár” op bezoek krijgt, man en vrouw, of twee zusters, of twee vriendinnen. Je hebt dan weleens van die samenspraken te verteren, vooral als die twee met vakantie zijn geweest, of als ze je iets van de braoderie vertellen. De één voelt zich geroepen om met hun wedervaren beslag op je aandacht te leggen, en vraagt daarbij telkens de bevestiging van die ander: „is nich woar, Miena?”, en „noa” nikkopt Miena dan.

Beslist vervelend kunnen die praters worden, die je er telkens van willen overtuigen, dat je die-en-die óók wel kent. Ik ben dan altijd onnozel genoeg om te zeggen: „die kèn ik ècht niet!”, waarop dan

prompt het verwijt komt: „Mär Jóówàn... dee mór iej ja kennen!” Om dan 's mans teleurstelling over mijn onkunde niet ten top te voeren wil ik dan ten einde raad weleens zeggen: „Oóóóh... dènnn... bedoel iej dènnn... jóáh... dèn mó'k dan ja wa kennen...!”

Weer anders wordt het als je met iemand moet omgaan, die je nooit eens wat kunt vertellen wattie nog niet weet. En als hij het nog niet kàn weten dan heffe d'r umsgeliëks a walees van heurd. Ik ken ze bij de yleet, bij wiez' van sprekkn dan. M'n vrouw en ik hebben altijd nog plezier als we het woord „antúriejum” horen. We hadden een vriend op bezoek toen mijn vrouw de bloemetjes voor het venster aan het be-gieten was. „Dat is nen antúriejum”, wees mijn vrouw aan, om de nieuwgierigheid van m'n vriend te bevredigen. „Jááá... dee kèn ik...!” pochte de vriend, van wie ik zou durven zwéren dattie nog geen geranium van een maarts viooltje kan onderscheiden. „Dee zo'k nich kènnen...”, accentueerde hij z'n stommitieit nog, „iej zeet ze ja rechtevoort ok zo vol in 't wit...!” Nadien noemden we hem 'n wittn antúriejum, maar geen van ons beiden heeft ooit nen wittn antúriejum gezien.

Veel mensen zijn o zo bang dat ze niet voor vol ontwikkeld worden aangezien als ze de betekenis van een of ander moeilijk woord niet weten. Of als ze het nieuwste nieuwtje nog niet hebben gehoord. Met een heel eenvoudige proef kun je hen daar prompt in laten trappen. Simon Carmiggelt heeft daar eens een kronkel aan opgehangen, over het bedachte woord „epibreren”, meen ik. U kunt het ook eens met een „bekende uitvinder” of „intra-acromare-stalvinist” proberen, wee'j wa... hoe heetie ok weer...? Ah-jà... zo iets als L'amarillio de Pueblos Sanctapruz...!

En omdat een goeie mop waard is om meer dan eens verteld te worden, telkens met enige verdraaisels erin, volgt hier nogeens weer die van onlangs.

Zit aan het kanaal Almelo-Drienekamp (ja natuurlijk heeft elke gladde Amsterdamse jongen weleens van dat kanaal gehoord) een vent te hengen, weet-je-wel: met zo'n Twentse hengel-autogene-mispeldoor (ja, heb ik op de teve gezien in een sterspotje) en blijft daar een wandelaar naar staan kijken. Vraagt die wandelaar: „naar wát vis je?” - Zegt de hengelaar: „Noar 'n reufkesmakan-der!” - „Hoe ziet die er uit?” wil de wandelaar weten. - „Ja...” antwoordt de hengelaar geheimzinnig: „Hoe kan ik dat nou weten? Ik heb er ook nog nooit van gehoord...!”

('t is een flauwe, met een báárd...! Maar u hóéft er niet om te lachen!)

En om 't papier vol te maken: wat mij vórige week is overkomen... Kom ik met iemand aan de praat over het probleem: begraven of creméren? Geeft mijn praatgezel gedecideerd zijn mening: „Ik bin nen oalewetsken Tukker en doarum wil ik begraawn wordn... a'k 't belèven mag...!”

83.25

Als we een èchte Amsterdammer horen praten over „russen”, dan kunnen we weten, dat hij daarmee politieagenten bedoelt. Maar dàt zijn geen èchte russen. In onze regio weten de meeste inlanders wel, wat russen zijn. Die echte russen werden vroeger in het Nederlands met SCH geschreven, en daarom noemen wij ze nog steeds RÖSKEN of RÖSGEN, vanwege die sch natuurlijk.

Vroeger noemden we ze „PIK-RÖSKEN”, maar waarom die „pik” erbij staat, dàt weet ik (nog) niet. DIJKHUIS zegt er in zijn befaamde Twentse woordenboek van, dat dat „pik” duidt op de „pit” van die rösken, maar IK heb nog nooit in het Twents een pit een pik horen noemen. Het pit van een stu. vlierhout bijvoorbeeld haalden we er uit als we er een plof van wilden maken. Ik meen dat pik komt van pikken, en pikken is zoiets als kleven, zoals pek kan pikken en daarom heet pek ook wel eens pik. Weet u wel: schoenmaker pikkedraad...? Die schoof het raam op en keek op straat! Pikken doen de kippen ook, en daar is meestal wel een haantje-pik bij. Een dief pikt je pakje, in het pikdonker, maar dat hoef je natuurlijk niet te pikken. Als die dief een pikkebroek is, dan weet je nog niets, maar vroeger werd een matroos weleens zo gescholden, terwijl iemand die maar niet van weggaan wist als hij ergens op bezoek was, ook al was hij geen matroos, al gauw de naam van pikbroek kreeg, vroeger. Vanwege het pikken of plakken van z'n broek aan de stoel, terwijl hij zelf in die broek zat. Hij blijft altijd zo lang pikklappen, zei men dan. Misschien hebt u wel een beetje de pik op me, maar wat geeft dat: zó gauw ben ik niet gepikeerd.

En nu wat die russen betreft. Maar eerst de aanleiding tot dit geschrijf, wat u wel een beetje vreemd in de oren moet klinken, misschien. MEVR. R.L.M.

UIT STAD DELDEN vroeg mij in haar brief van een dezer dagen het volgende:

„Overigens kom ik natuurlijk wel met een vraagje. Heeft u voor mij ook het Hollandse (pardon... u bedoelt het NEDERLANDSE, mevr. R.) woord voor PIKRÖSKEN? Het zijn de lange, groene sprietten, meest aan de slootkanten. We vlochten er vroeger brilletjes van. Toen ik het laatst nog deed in Wommels (Friesland) voor de kleinkinderen, en ze vroegen: Oma, wat zijn dat? - kwam ik niet verder dan PIKRÖSKEN. Ik dacht, laat ik dat u maar eens vragen. U weet zo veel en ook dit vast wel... Zo prachtig, als u de woorden altijd weet uit te rafelen: ik hoop dat u er nog lang mee door gaat en ik het nog lang mag lezen. Hartelijke groeten, ook voor uw vrouw...”

Heel goed. Heel goed. Heel goed, mevr. R.L.M. dat u de groeten voor mijn vrouw mee deed, want nu kon ik haar met een gerust geweten vragen: „Zeg es, wees dów wat PIKRÖSKEN op zien Hollaans bint?” - Zonder enige aarzeling was haar antwoord: BIEZEN. En dat was nog goed ook. Ik had het al zo'n káál woord gevonden en daarom voor de veiligheid de liefste maar geraadpleegd. „Dat is van dat harde grös...”, vervolgde m'n vrouw ongevraagd, „... of grös is 't eigenlijk nich... 't bint beuzen... en at dat in de koo-weiden wast dan wilt de beeste 't nich ees vrettn... de boern hebt 'r nen hekel an... in Almelo greujdn 't wa an 't kenaal...” - en daar doken haar herinneringen weer op aan haar kinderjaren... an de sluis en an 't vonder en aan die Groaven-allee... waar ze zo heerlijk kon dalven als ze weer eens gespijeld had van de brei-les bij de zusters . . . bij welke herinneringen ze en passant mij no gauw efkes moest laten zien hóé ze daar een kruisje had leren maken... Blij, dat we nog bij elkaar zijn, en daarom: dank u voor de groeten aan m'n vrouw, want dié weet zo veel. En dat is wat waard, omdat m'n geheugen er niet beter op wordt en zij altijd bij de hand is om mij te soefleeren!

Ik weet ècht niet zo veel als u blijktbaar wel denkt. En ik moet heel wat „oet de beuke haaln”, en dàt is juist zó boeiend dat ik nog graag heel lang met dit werk door zou willen gaan en dat ik nog heel lang mijn trouwe lezers en lezeressen mag houden, om

hen met mijn geschrijf wat te plezieren. Het geklets er-om-heen moet u me dan toch maar vergeven. Ik weet ècht niet veel en dat doet me weer denken aan dat „mopje” van Jenske, dat zei: „God weet àllns, das wis! Mår de pestoor wil 't aait bëtter weetn!” - Het „verraderlike” van dit mopje is, meen ik, dat Jenske niet zegt dat de pastoor het beter wil weten dan God, maar dat hij het beter wil weten dan de kinderen op de „keenderleer”!

PIKRÖSKEN, ik zei het al: wat die pik erbij doet, weet ik (nog) niet, maar die rösken (of ook uitgesproken als rösge) dat zijn gewoon leden van... (en nu moet ik m'n ouwe FLORA van Heimans en consorten er bij halen, 8e druk 1930, blz. 283 e.v.)... de RUSCHENFAMILIE. Onder daarvan het GESLACHT RUSCH: DE PITRUSCH (*Juncus effusus*), met als omschrijving: „Stengel glad of zeer fijn gestreept, helder groen, bloeiwijze meestal los, vruchtdoos even lang als de bloemdekblaadjes, bovenaan ingedeukt, en daar zit het overblijfsel van den stijl. Algemeen op vochtige plaatsen. Juni-Oct. Vaste plant.” - De Nederlandse term voor die PIKRÖSKEN is inderdaad BIEZEN, zoals de grote Van Dale vermeldt, hoewel er ook een „echt” geslacht BIES is, en wel in de Cypergrasenfamilie.

Doch... hoewel we in het Nederlands gerust de BIEZEN kunnen PAKKEN, zeggen we in het Twents toch NIET zo iets als: de pikrösken pakkn. Want: van pikrösken kun je niet zulke biezen maken die je zomaar pakken kunt. (Of wèl soms? Is er geen stoelenmatter in de zaal? Of een mattenmaker?) Want „de biezen pakken” betekent zoveel als: „de (biezen) matten oprollen om (ermee) te vertrekken”, zegt men.

En dan wil ik toch ook nog wel weten, waar dat RUS(CH) vandaan komt, ik bedoel: wat dat woord betekent. Een opvatting, waar ik veel voor voel - voorzover ik als leek mij kan permitteren, iets voor iets te voelen - is de afkomst uit het Latijn, waarbij ik onmiddellijk denk aan het woord RUSTIEK. Dat is zoveel als: landelijk, boers, maar ken ook in ongunstige zin gebruikt worden als lomp, onbeschaafd. Nu kunt u wel denken dat ik zo veel weet - en misschien doe ik ook weleens alsòf - maar als de geleerden het niet weten, waar moet ik dan m'n kennis vandaan halen? En er zijn geleerden, die veronderstellen dat onze „rus” oftewel „röske” uit het Latijn komt, omdat er een plant is, de „Muisdoorn”, die óók een Latijnse naam heeft: RUSCUS. Doch zulk een logica is den wijzen geopenbaard en den kinderkens verborgen gehouden. Nu we het tòch over russen hebben, het Latijnse woord RUSSUS is gewoon: rood. Maar

ònze russen oftewel rösken zijn gewoon groen. (Merkwaardige samenloop van omstandigheden: juist dezer dagen zijn de (Duitse) groenen bij de (rode) Russen te gast geweest, las ik in Der Spiegel. Wel... de groenen hebben hun eigen blezen maar weer gepakt omdat de rode blezen blijkbaar niet van groene russen houden.)

Met het bovenstaande behandelde ik maar een deel van de brief van mevr. R.L.M. - En nu aarzel ik toch werkelijk, of ik het eerste deel van genoemde brief óók nog in de krant zal beantwoorden. Het zou er zo op kunnen lijken dat ik zo graag geprezen wil worden. Natuurlijk vind ik het wel fijn dat ik een troep dankbare lezers om me heen heb. Geprezen worden maakt mij altijd echter een beetje schuchter, al weet ik heel goed aan te voelen of zo iets oprecht is. Geprezen worden is echter heel erg bijkomstig voor een schrijver; een geëngageerd schrijver - dat is een schrijver die persoonlijk betrokken is bij wat hij schrijft en die zijn gevoelens en zijn kennis op anderen wil overdragen - zo'n schrijver wil niet geprezen worden: hij wil gelezen worden. Het is mij méér dan ééns overkomen dat iemand, met wie ik voor het eerst kennis maakte, mij een sootr beleefdheidsformule toevoegde: „Ik heb veel van u gehoord...! Dan klap ik onmiddellijk dicht, want dáárop heb ik dan geen snedig antwoord. Maar ik dènk dan wel: „Ik had liever dat u veel van mij gelézen had...!”

Onlangs heb ik een paar maal geschreven over de uitdrukking: „DAT KAN MIEJ NICH SCHELLN...!”, wat vroeger een vrij normale uitdrukking was als men van een aanbod wel graag gebruik wilde maken. In r.b.b. 83.23 gaf ik nog een voorbeeld ervan, in welke gevallen zo'n uitdrukking al dan niet op haar plaats is, en bovendien van de oorspronkelijke betekenis van de uitdrukking „DAANKNSWEERD”, waarmee je bedankt voor een aanbod waarvan je géén gebruik wilt maken. Onder het schrijven van zo'n stuk moet ik vaak onwillekeurig denken: „zou ik het wel bij het rechte eind hebben en zouden de lezers nu wel ècht begrijpen wáár het mij om gaat?” Daarom voegde ik in dat stuk er nog aan toe: „Voelt u wel? Of voelt ik het alléén zo?” - Daarop antwoordt nu MEVR. R.L.M. als volgt:

„In antwoord op uw laatste brievenbus van woensdag 12 Oct. bschrijf ik maar eens weer. Gebeurt eigenlijk te weinig, maar uw „stukjes” lezen we hier altijd met belangstelling, weest u daarvan verzekerd. Antwoord op uw laatste zin: „Of voelt ik het alléén zo?”: Nee hoor! Nee hoor, het is prachtig, zo u het altijd aanvoelt. Als ik punten uit mocht

delen, zou ik u een elf geven, in plaats van een tien. Dit nog als antwoord op een van uw vorige bussen, een paar maand terug, waarin u zich soms zo onzeker voelde. Het is wel een beetje laat dat ik dit schrijf, maar beter laat dan nooit...”

MIJN ANTWOORD: Wie schreef het ook al weer (ik was het niet!) dat het overdrijven zo in onze Twentse aard zit? Een boerenvrouw, die de uier van haar nieuwmelkte koe wilde prijzen zei het zo: „'n Geler as nen fenuuspot”, en wie een tien nog niet genoeg vindt, wel, die maakt er een elf van! En verder kent u ze wel, die overdrijvingen: nen hoond als 'n kalf, nen lummel van nen mèt wos, tuffel as zukke keenderkòpkjes, zo dik (is dronken) as doezend man, zo staark as nen beer. Maar iemand zó bepochen? Men zegt dat een „echte” Twentenaar niet zo scheutig is met zijn complimenten. Als een goed stuk werk dat je gemaakt hebt, beoordeeld wordt met de opmerking: „dat har slèchter kònd...” dan moet je dat maar opvatten als de hoogste lof. Als dát „echt” „Twents” moet zijn, geef mijn portie dan maar aan Fikkie. Dat is dan wel het Twentse volkskarakter op z'n smalst: als je niet „zuur” doet, dan ben je geen „echte tukker”. Maar - en dan afgezien van het feit dat de lof toevallig mij treft - als iemand in zijn enthousiasme aan het overdrijven slaat... och, ik heb liever met een enthousiast mens te doen dan met „nen zoern hond”.

Het stuk waarop deze briefschrijfster doelt, is waarschijnlijk het artikel, dat destijds collega Hertsenberg schreef ter gelegenheid van mijn 75e verjaardag. Daarover schrijf ik misschien later nog wel eens. In ons gesprek, dat wij daarbij hadden, vertelde ik terloops dat ik een merkwaardige droom had gehad. En laat die goeie man nu uitgerekend over die droom schrijven, met een veelzeggende kop dat ik gedroomd had, in plaats van erboven te zetten: die man wordt vijfenzeventig. Jamaar dát was mij nèt even te vèel van wat ik liever niet aan de grote klok had gehad. Dat ik me inderdaad weleens „onzeker” voel, mag iedereen gerust weten. Onzeker... of ik niet soms méér etaleer dan ik in m'n mars heb. Onzeker... of ik niet met windworsten loop te venten. Een windworst? A'j de worstepin d'r oet trekt vlòg de weend d'r oet. Aans niks. Men heeft mij wel eens voor de voeten gegooid dat ik zo graag en zo veel in en over het dialect schrijf, omdat ik alleen dáárin kan uitblinken, want in het land der blinden is één-oog koning. Maar kan ik het helpen dat ik in ogenblikken van heimelijke meditatie dikwels in het musengesjilp nog een verrukkelijke melodie ontdek, een melodie van heerlijke blijdschap met het leven, een melodie van geluk omdat God er is. Ik wou dat u mij ook in dit begrijpt. Want het is waar.

Corrigenda: In r.b.b. 83.24 een paar tikfouten. Die komen de laatste tijd nog maar zelden voor. Maar omdat deze mij storen, verzoek ik u te verbeteren: - 4e kolom, regel 6 v.o.: moet zijn: ... en „joa” nikkopt Miena dan. - 5e kolom, regel 2 v.o.: nen oalewaken Tukker? Nooit van gehoord. Maakt u er maar nen aolewetsken van.

Wiej spöaldn met ne peerdelien van rusken...

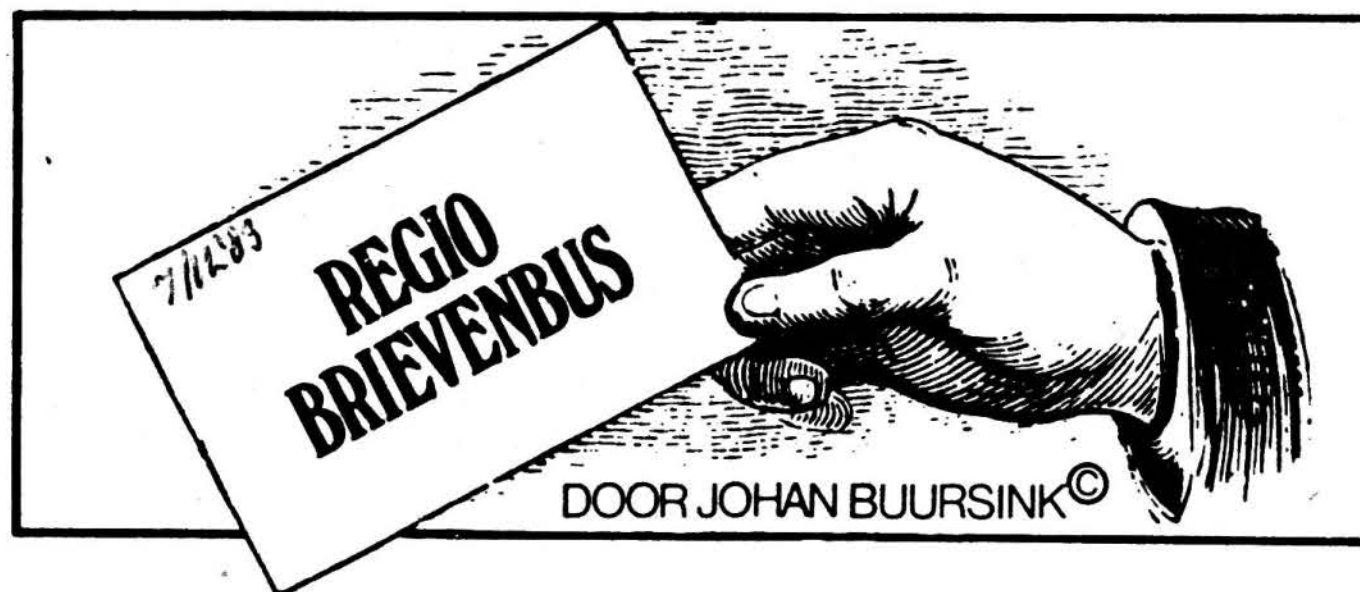
83.26

Daar kwam weer een briefverrassing: een lekker lange brief van een oude r.b.b.-inzen-der, dhr. H.K. uit HENGELO, die niet alleen weer wat fijne herinneringen aan onze jeugd naar voren bracht, maar ook een paar punten van discussie. Zien wat er mijnerzijds van terecht kan komen. Ik begin met die kindertijd, waarover dhr. K. schrijft: „Woe a'j 't hebt oawer rusken, schöt miej nog wat te binnen oet miene kinderjoaren. Wiej deudn d'r peerdje met spölln. Ne lien vlechn van rusken, 6 tot 8 meter lang, jongns an elkn aarm eenen oeteand knupt, de wichter as voorleu, soms hard loopn, soms zachte, draf, galop, van allns. Gloepns völ wil ha'w aait.

Ook hadden we veel meer eigengemaakte spelle-tjes, bijv. een schoonwiks- of jampotdeksel an 'n tówke, en dan mār gāngeln wel of 't hardste gung. Ook heb wiej nog schaatst van 't Welgelegen noar school an de Visseriestroat. De jeugd van vandaag an 'n dag zit völ noar 't kāske te kiekn. En dan deank ik walees, war zol now mooier wean...?”

WAT IK ERVAN ZEG:

Natuurlijk herinner ik mij dat spölln met de peerlien ook, maar zo'n spel was meestal maar van korte duur, want umgeliëks wol zonne lien nog wa gauw 'n moal brekn en dan was de oarigheid van 't spel d'r of. - Ja, en dan zo'n heundke an 't touw! Een deksel van een jampot of van nen schoonwikspot, doar was umgeliëks wal ànkommn an. Met nen nāegel (oftewel spieker) 'n gat in 't midden van dat (blikken) deksel maat, van binnen noar boetn, dan har 't touw van den broam gin last, 'n stuk touw d'r duur met nen knup an de binnenkaant en dan d'r hard met loopn. Dat touw meus luk dunner wean as 't gat, want 't touw meug nich mèt drilln, oonder 't loopn. Zo'n geval van 'n deksel an 't touw ko'j nog vuur wat aandere broekn. As jong ko'j aait van allns hier of doar veendn, en allns wa'j kondn veendn dat ko'j ok broekn um d'r met te spölln. Oaweral stunnen wa van zukke dannenbeumkes, en doar zocht wiej dan van dee hāsmānnekes of, stukjes hars, harsmānnetjes. Daarmee streken we dan langs dat touw van zo'n blikken deksel. En als we geen hāsmānnekes konden vinden dan wel hier of daar een stukje pek, waarschijnlijk bij een of andere schoenmaker, maar dat herinner ik me niet meer. Als we dan met korte trekjes, of met zo'n stukje hars of pek of ook wel korte tijd met de

blote hand, langs dat touw trokken, van boven naar onderen natuurlijk, dan maakten we daarmee het ge-tok van een kip na: tok-tok-tok-tekèè en dat konk nèt ècht. Heus waar. Maar veel echter was dat geluid als je in plaats van 'n deksel een echt blikken doosje kon bemachtigen, met een touw door een gat in de bodem. Maar nu weet ik niet precies meer, hoe je zo'n blikken doosje kon bemachtigen. Je had toen al wel van die blikken buisman-doosjes, maar wat werd er eigenlijk vroeger nog meer in zulke (ronde) blikken doosjes met los deksel verpakt?

Voordat we vroeger schoensmeer uit die platte doosjes (Era of Erdal) gebruikten, was er alleen maar schoonwiks in glazen potten met schroefdeksel. Dat ging zo: 's maandagsmorgens moesten we van moeder de zondagse schoenen (liefst van 't hele gezin en niet alleen onze eigen schoenen) poetsen. Met een schoenpoetsborstel eerst vuil en drek afborstelen en dan insmeren. En juist dat „insmeern” van de „betiensen” (wisten wij dat het deftige woord voor hoge herenschoenen „bottines” was?) was het smerigste werk van het schoenenpoetsen. Daarvoor had je nogal harde „insmeerbösselkes”. Eerst moest je een flinke partij op dat borsteltje spugen, en met dat spuugborsteltje kon je dan wat van die wikse (schoensmeer) uit dat potje zien te wurmen. Dan met flink drukken die wiks op de schoenen aanbrengen en zo goed mogelijk uitsmeren. Na dat vuile werk kwam het harde werk: het uitpoetsen. Doar mus iej dan wa de butt óp zettm! De te bereiken glans lag dan wel aan de aard en kwaliteit van het leer.

De winterdag moesten we dan ook nog vaak, als dat allemaal gebeurd was, de nōā (de naden) dat wil zeggen waar het bovenleer aan de zolen zijn bevestigd, de randen dus, vol laten lopen met een dun straalte troan (levertraan of andere traan) om de schoenen waterdicht te maken. Gewone vetleeren schoenen (kiskes) kregen helemaal een traanbeurt, om het stugge leer soepel te houden. Later (het zal zo na de eerste wereldoorlog zijn geweest) kwam de „echte” schoencrème in de handel, althans onder het bereik van het gewone volk. Ik herinner me nog de slagzin, ik meen van de Erdal: „Eenmaal op en éénmaal neer, geeft spiegelglans, de Erdal-ameer”. Toen kwam de Era-schoensmeer, met cadeau-bonnen. Dat was betrekkelijk wat nieuws, al waren toen de Kwatta-soldaatjes er al, meen ik. Hoe dan ook, m'n eerste echte horloge

kreeg ik op honderd opgespaarde Era-bonnen. Na een of twee dagen had ik toen al onder het deksel gekeken en wat schroefjes losgedraaid. Toen ik niet meer wist hoe het allemaal in elkaar gezeten had, heb ik kast en losse inhoud van dat horloge bewaard in een toen nog actueel blikken sigarettendoosje, jaren lāng. En het duurde ook nog vele jaren, en wel tot m'n twintigste, toen een echt horloge d'r an zat, toen moest moeder me er wel een geven want dat was gebruikelijk bij 't àn-nemmn, oftewel de bevestiging tot lidmaat van de (N.H.) kerk.

In 1928 was dat. Nog geen drie maand later had ik al „vaste verkering”, die tot op de dag van vandaag stand heeft weten te houden... ook een vanzelfsprekend verschijnsel uit die goeie ouwe tijd! - Op de vraag van dhr. K.: „Wat zol mooier wean?” waag ik het niet een antwoord te geven. Er zijn geen vergelijkingsmogelijkheden meer tussn toen en nu. Toen ik achttien was kreeg ik m'n eerste fiets: nen tweedehaansen duurtrapper vuur tien geuldn. Maar dat is een verhaal op zich zelf. Voor later misschien. Ons kinderleven was mooier misschien, omdat wij nog zo dicht bij de natuur leefden, toen wij nog met koninginnedag op 31 augustus de boel versierden met bloeiende heide en gele of oranje ouderwetse boerenbloemen. - Een vraag aan dhr. K.: schaatsen van 't Welgelegen naar de school in de Visserijstraat... was dat in Enschede?

ZIJN DROMEN BEDROG?

Ik heb de brief van dhr. H.K., en vooral het deel dat nog volgt, meerdere malen door moeten lezen en er over na moeten denken, voor de merkwaardige strekking ervan goed tot me doordrong. Dat is echt geen verwijt aan dhr. K., alsof die zo onduidelijk zou zijn geweest in zijn uitlatingen. Integendeel. Het is een doordenk-brief, die ik ook misschien beter voor mezelf kan houden. Maar toch meen ik dat ook mijn lezers er recht op hebben, een inzicht te krijgen in de problemen, waarmee een schrijver zo al te maken kan krijgen. Zonder publiek heeft immers een schrijver geen taak, tenzij als een soort psychische zelfbevrediging. En de aard van deze regio-brievenbus brengt immers min of meer vanzelfsprekend mee, of eigenlijk is het min of meer vanzelf zo gegroeid, dat er een voortdurend en levend contact mogelijk is tussen een x-aantal lezers en mij als schrijver.

Brieven voor de Regio-Brievenbus bij voorkeur rechtstreeks aan de samensteller:

Johan Buursink

*Redemptoristenpark 82, Glanerbrug
7532 AD - Enschede*

Telefoon 053-614577

Ontvangen brieven worden niet teruggezonden, noch aan onbevoegden ter inzage verstrekt. Geen contactbemiddeling.

Welnu. Kort geleden had in een bijzonder expressieve droom, die in een artikel van een collega, die ik bijzonder hoog acht, terecht is gekomen zonder dat ik erop bedacht was. Natuurlijk heb ik hem die droom niet in een vorm verteld, die voor de krant geschikt was, ook al omdat ik hem daarvoor niet bestemd had. Het terrein van de parapsychologie, dat een voor mij niet helemaal onbekend terrein is, en waartoe ik ook het droomleven reken, is namelijk strikt genomen niet bedoeld voor publikatie in deze rubriek. En tot nu toe heb ik niet de neiging gehad, daarover in deze krant te publiceren. Nu moet ik echter bij wijze van uitzondering er wel iets over schrijven, omdat het ook in deze rubriek in het geding is gekomen. In 't kort dan de bewuste droom, als correctie op het stukje erover in deze krant van 27 juni j.l. - Na het middagmaal plegen mijn vrouw en ik ons bejaardenslaapje te doen, gewoon in onze huiskamer, in onze gemakkelijke stoelen. Mijn slaapje wordt dan wel eens in beslag genomen door een of andere droom. Zo ook onlangs. Aldus. Met mijn vrouw kwam ik of wàs ik ineens in een ruimte, waarin achter een eenvoudige tafel twee mannen zaten. Links zat een vriendelijke (en niet strenge) oudere heer, die veel gelijkenis vertoonde met de heer De Gaay Fortman senior, een man die altijd bijzonder sympathiek bij me overkomt. Meer niet wat mijn verhouding tot hem betreft. Rechts zat een andere meneer, wat jonger en slanker, in 't zwart gekleed en met een ernstig, misschien wel wat streng uiterlijk. Mij werd alleen te kennen gegeven dat dat dhr. Terwey was, die een oordeel zou uitspreken over mijn werk. Ik had geen tentamen of examen afgelegd, ik had ook niet om een beoordeling gevraagd, ik was me nergens van bewust, ook niet dat ik gejureerd zou worden, het was een volslagen verrassing. Er was ook geen verhoor en van „terecht staan" was geen sprake, ook al gaf de vertoning als zodanig daartoe misschien wel enigszins de schijn. Zonder verdere inleiding gaf dhr. Terwey mij te verstaan, dat men mijn werk beoordeeld en goed bevonden had en dat ik lof verdiende om drie redenen: ten eerste was ik mijn roeping als journalist onder de moeilijkste omstandigheden trouw gebleven; ten tweede had ik zelfs in mijn gewone vakbladjournalistiek de taal op z'n zorgvuldigst gehanteerd; ten derde had ik het nooit met m'n geweten op een akkoordje gegooit. - Ik was zo overrompeld door deze volkomen verrassende uitspraak, dat ik mijn ontroering niet kon bedwingen en in hevig snikken uitbarstte. Mijn vrouw sprong op uit haar stoel, wakker geworden van mijn snikken en begon, hevig verschrikt, mij te kalmeren: „doo toch nich zo gek, jong...!" - Dat is dan alles. Ongetwijfeld terecht heeft mijn collega daaruit geconcludeerd dat ik een steuntje nodig moet hebben gehad om mij over de twijfel aan de waarde van mijn werk heen te helpen.

En nu de reactie van dhr. H.K. voornoemd. Ik heb er even dankbaar om geglimlacht. Want hij schrijft: „De r.b.b. 83.25 gif verder 'n ménske ok weer 'n luk mood; 'k dach da'k alleen 'n betke onzeker was". - Wat 'n wonder dat ik om zo iets even een binnenpretje heb, want deze lezer was niet de enige die zo'n ontboezeming slaakte. Ik meen dan ook dat het wel een goed teken is, dat

men af en toe een beetje on-zeker is, dan gaat men althans aan zelf-verzekerdheid niet ten onder. Ik meen dat ik het weleens al gezegd heb, dat ik uitgerekend van mijn vrouw de scherpste kritiek te wachten heb. Eén- of tweemaal in àl die jaren heeft ze me nogal uitbundig geprezen om een bepaald werkstuk dat ik geschreven had. Ongevraagd. Want ik zal haar nooit vragen naar haar mening. Dat zou ze onmiddellijk diskwalificeren als „vissen naar een complimentje", en dat is in haar ogen een lelike karaktertrek. Maar... als ik dan weleens een complimentje van een lezer breed uitmeet in de krant? Ik meen dat ik dat wel mag doen als mededeling aan andere trouwe lezers, omdat ik dan tevens zo'n mening kan relativeren, dat is de betrekkelijkheid ervan aantonen. Maar vooral om de nadruk erop te leggen dat mijn on-zekerheid mij niet altezeer in de weg mag staan in mijn streven, iets voor mijn medemensen te doen, hun een beetje leesplezier te bezorgen. En omdat ik in de vorige r.b.b. zelf op die droom teruggekomen ben, naar aanleiding van een brief van mevr. R.L.M., gaat dhr. H.K. er nu ook verder op in. Hij schrijft: „Al eer ha'k willn antwoordn op het onderwerp dreum. Noe a'j d'r zölm oawer deur dabbelt za'k 't ei toch mar leggn". - En dan komt het ei: „Da'j oe in 'n dreum een examen of loat nemmn deur 'n persoon van dat kaliber is nog dóórar-an-too, mar a'j doar 'n klein betke serieuze betekenis an gewt is veur vól lezers en veur miej wal affronterend". - Ik moet even recht zetten, dat ik mij geen examen heb laten afnemen, maar dat de uitslag voor mij een volkomen verrassing was. Dhr. H.K. vindt het niet minder dan affronterend, dat is volgens Van Dale: zwaar beledigend, dat ik meer waarde hecht aan een droom dan aan het oordeel van de lezers zelf. Ik zal dat ei van dhr. K. maar niet schieren, maar wel wil ik hem gerust stellen: ook een droom kan een bevrijdende betekenis hebben. Voor mij is het echter van de grootste betekenis dat mijn lezers mijn trouw aan hen belonen met hun weder-trouw. Zo'n droom is dan mooi „meegenomen". - En waarom voelt dhr. K. zich ge-affronteerd? Wel, ziehier zijn mening: „Want wel döt vól lezers van vrogger, noe en later 'n boel plezeer, en wel stun kortns met 'n snottert veuran in de keark in de hoofdstad? Wiej bint dat allemoal nog nich vergettn. Dat was oons Jehàn. Wiej lezers könt dat better beoordeeln en in dat opzicht krie'j van oons het predicaat: Geslaagd, Cum Laude. Met dank en vriendelijke groeten..."

Alzo... een curieuze brief, die een mens goed doet. Doezendmoal dank! Ik zal er lering uit trekken. Hoewel... de redactie de mening is toegegaan, dat mijn „toonsetting" weinig lezers meer aanspreekt. Dat is gans àndere koek. Oons Jehàn hat seine Schuldigkeit getan. Cum Laude. Loat mår kuuln, 't lóp tòch nich los...

*„Ik wil niet leiden, ik zeg niet: Kom!
„Ik licht mijzelfe voor, en daardoor U,
„Want 'k voel mij één met alle menschen...
„Ziet gij mijn licht niet, laat mij gaan,
„Wees stil, en blaas den bleeken vlam niet uit, -
„Ziet gij het wèl, ik bid U,
„Wil mij aanschouwen en eigen wegen laten gaan".*

(W.G. Zwaan, ± 1920)

Wat kiks mij an, wat lachs mij too...

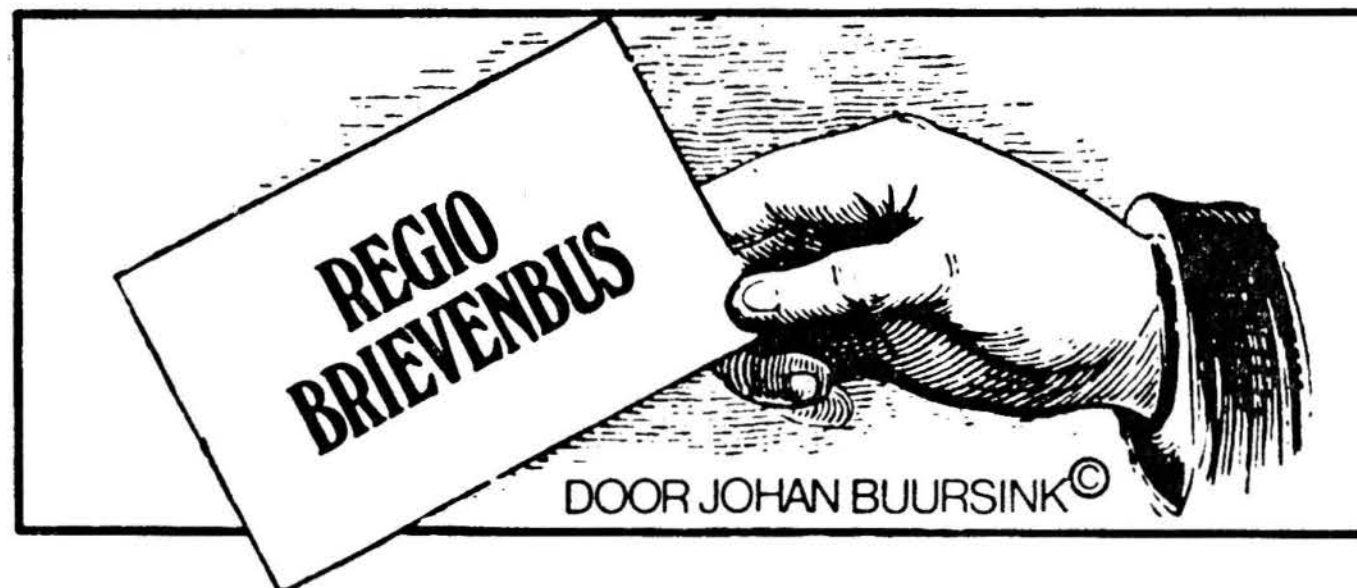
83.27

Schik àn, keender van Jan-nos! A'j bie mij in de kökn zatn zo'k zegg'n: schoef luk korter bie, da'w mekaar good könt zeen. Ik har dacht da'w ees 'n weurdke met mekaar preutn. 'n Weurdke gewoon op zien plat

vot. A'j de vroogerdag ees 'n moal Hollaans deudn, dan wö'j àn kekkn en dan kree'j licht te heurn: „Poeh! Wat proat iej riek! Net of ow moo ow nich aans leerd hef!” - Vandaag an 'n dag is 't zó, dat zich nen hoop leu schaamt oawer eere eigen sproak. At zukke leu dan ees oonverdachs 'n weurdke plat oet 'n mond floepsket - wat iedereen umsgelieks walees 'n enkeld moal wil oawerkommn - dan wilt ze 'n kop wal in de grond stekkn as zonnen struusvoggel.

Tuurlik heb wiej almoal walees lachen um 'n eenen of 'n aandern platproater. Want doar bint nog wa leu dee't de keunst wonderwal verstoatt um ow met eer epse plat an 't lachen te krieg'n, vuur ne zaal vol volk of vuur de radio en zo, of tòch, in groot of klein vebaand, dat lig d'r al an.

Mär oet wiesheid: is oonze sproak, oons mooie oale Twentke plat, is dat d'r dan alléén mär vuur um d'r nog wat wil met te maakn? A'w lachen weelt - en woarum zó'w nich? - a'w lachen weelt dan kö'w dat toch net zo good in 't Hollaans doon? Of nich soms? Ik mag mij ne mooie Twente „revue” wa náá geern ànheurn, dat maj'k, mär woarum mott doar zo vaak van zukke boerne dommig-

heedn in spöald wordn? Dat is toch sebiet oet de tied! Eenen boer hef vaak meer verstaand as tien protserige börgers, wat iej?

Toch is dat 't hele eier-ettn nich! Dee leu, woar'j noa lostert, dee hebt eiglik dat plat nich neudig um ow an 't lachen te krieg'n, en at 't wäl' zo is dan zo'j d'r meddeliedn met muttn hebbn. Mär met eere vertelsels in 't plat weelt ze - at 't good wean zal - nen baand leggn dee ow 'n oagnbiik veuln löt da'j echt „oonder mekaar” bint, oonder eigen volk! Dan kan d'r zo'n geveul in ow boaven komm'n - loa'w dat 'n geveul van greutsigheid neumn in de gooë beteknis - da'j d'r bie heurt. 'n Geveul van greutsigheid umda'j könt verstaan wat doar zeg wordt en umda'j al dee kleinigheid könt begriep'n dee zich zo mooi in oonze eigen sproak töt oetdrukking breng'n loat. 'n Geveul ók van bliedschop umda'j ow doar oonder mekaar nich hoeft te schaamn vuur owwe moodersproak.

Iej könt dan ineens weer zo heel duudelik veuln en ok zo heel zuuwer, dat dút de sproak is van ow hárte. Mij duch dan - a'j zó wat weer heurt - da'j dan ok walees mangs met luk weemeudigheid terug mot deankn an de tied van waleer, doo'j as jongns en wichter oonder mekaa nooit aandern preutn. En misschien prebeer iej dan mangs heel stillekes vuur owzölvn of iej 't nog wa zó good könt as doodeetied.

Brieven voor de Regio-Brievenbus bij voorkeur rechtstreeks aan de samensteller:

Johan Buursink

Redemptoristenpark 82, Glanerbrug

7532 AD - Enschede

Telefoon 053-614577

Ontvangen brieven worden niet teruggezonden, noch aan onbevoegden ter inzage verstrekt. Geen contactbemiddeling.

Wee'j wát? Pak ow Dieköäken mär geröst ees bie 't händeken... dat hoof ja num's te zeen... doot eer bescheed met 'n knipeugken... en vraag eer dan onversteurd... krek as doamoals....: „Kiek mij ees an... en lach mij ees too...! mags mij nog wa liedn....? dan mag mij wa smokkn....! kaans d'r nich bie...? dan za'k mij wa bokkn!” Dan kan 't gebuurn da'j 't in één pas weet: wiej hebt nich lachen um dan men woar'w noar losterd hebt, wiej hebt eignlik lachen um oons zölvn. Want wat hebbe wiej vaak dach dat dee oalewetske sproak oet de tied was en wiej warn oons a zo groot en zo modern beginnen te veuln. En at dan de gooë sneurs bint raakt van ow hárte, dan lach iej umda'j ow vriej bint goan veuln, vriej van ow schaamte vuur dat dommeleus plat. En ók lach iej dan umda'j misschien weer hebt voondn wa'j as zulk oald voel an 'n diek haddn willn zett'n: ow eigen mooie oale sproak, dee 't jóá-zo-good döt as dat mangs zo fantasielozen en humorlozen Hollaans da'w oet de schoolbeukskes leerd hebt.

Zo wi'k dan oet wiesheid hopp'n dat ok dit stukske d'r an met mag wearkn dat den baand dee d'r ongetwiefeld nog is, staarker mag worden, den baand met sproek en volk en oald gebroek, en da'j ow hárte loat sprekkn woar 't 'r um geet, et oale earfgood dee stea te gunnen woar et anspraak op maakn kan. Zo zal heel oons Twentelaand, met

nen wiedn umtrek van leu dee d'r zich bieje trokkn veult, können gediejn en greujn in deepheid van karakter en in volheid van inbös.

Woareargns in 't almanslaand van oonze heugenissen lig 'n paradiesken, woar wiej gelukkig warn en woar ne mennigte van zukke engeln oons op oonze weankn bedeedn. Mär gin means is vuur 't paradies geboorn en an elk paradies koomp 'n moal nen eend. Ok an 't paradies oet oonze herinneringn. Wiej wustn 't mär àl te good dat de greansn oet oons keenderleaven oons 'n moal te eng wordn zolln, umda'w zo'n verlangst haddn um d'r oet te brekkn. Mär zo at 't dan geet zo geet 't: a'j eenmoal 't paradies verloatn hebt, dan gef 't gin weerum meer en dan geet de poort vuur aaltied achter oons too.

Dat paradiesken was oonze eerste joonkheid en dee engeln dat warn onze oale leu, oons vaa en moo en wellicht ook nog ne besvaar of besmoor en wieders al deegennigen dee't oons met eere zoarg en leefde umgewewwen hebt. Dat paradiesken kan hebben stoon in Aensched of in Hengel, in Boarn, de Brookheurn of in Vasse, in Amelo of Oldenzel, in de Polln of de Piksen an 'n Hoareand of in Berghuuzen, in Loster of in 't Langvèn, an de Bruw of in de Rotbek of 'n Hones, loat 't wean wat 't wil. Dat paradiesken kan 'n boeriekn west hebbn of 'n börgerleus-hoes, vuur 'n elk wat anders, mär völ waster geliek, in sproak en gebroek en in opvatting van wat zich heurt en wat zich nich heurt.

Zol 't em dàt nich wean wat oons bereurt at met oonze oale sproak de heugenis an 't paradiesken van oonze joonkheid wéerkoomp? De heugenis an oons vaa en moo, de heugenis an gezelligheid en seempel stil geluk, de heugenis an 't laand en de stea woar a'w woand hebt, woar a'w spöäld en dawweld en doan hebt, de heugenis an wat west hef en wat nooit wéer koomp an de oonsn dee't oet de tied kommn bint.... Zukke heugenissen bint ne röst en nen steun in heel oons latere leavn....

As zonne schem geet alle joonkheid veurbiej. En al is 't zó, da'w nów nog mangns zo könt lachen um wat oons doamoals zwoarigheid leek, 't was vaak keenderleed dat gauw versleet.

Wat wustn wiej van de meujtn en 't verdreet van oonze oale leu, van de zoargn dee eer 't leaven mangs zo zoer maaktn? Leutn wiej eere goe roadgewinge nich vaak 't ene oor in en 't aandere weer oet goan um later, doo'w zölven groot en wies wordn warn te muttn bekennen dat dee oale leu in al eeren eenvold tòch geliek harn had?

Wat deerdn et oons as keend met vatvuur snipsnoarderiejkes wie oons mär mostn zeen te vermaakn? Harre wiej nich 't grötste plezeer met nen roestigen jaagbaand en an nen höltn drieftol? Kondn wiej oons nich netzogood vermaakn met 'n reetbölleke van ne oale kraant as met nen richtigen vleeper van kronenstökke en kleurig kletterpapier? De hoofdzaak was ja: atte mär vléégn woll! Nich?

Wat kondn dee lange oavenden gezellig wean in dee oalewetske kökkn met dee hoge witgekalkte muurn, woar de beezen steul in lieke riegel langs de waand stondn en woar de gasöllielaamp zo vrearig scheen. De koffie stun driftig te prötteln in de smorre en ielkebod smeeet de moor nen hardn kluun in de kokmesien, undat dat zo'n best stokkern was en dee zo good wolln hettn!

En a'w dan later in de grote berrrestea leadn ewoar et stro ritseldn en ruuskn a'j ow mär efkes reurdn, dan zeug iej duur de gleef van 't berregedien et lecht van de laamp spölln op de oongekiekte kleenkers van de kökknvloer en langs de vromme schilderiejn an de waand. Oons keenderparadiesken dat was oons hoes, oons volk, oons land, oonze sproak, oons gebroek en oons nich te bedwingen verlangst noar later... En later?

'n Grötstn riekdom van later is de noaloatenschap oet dat paradiesken van oonze joonkheid. Za'k nich gelukzoalig stearven at dàt nich woar is!